

אספקלריה

ראי מבין כותלי המכון מדעי טכנולוגי להלכה | גליון מח | טבת תשפ"ג

עורך אחראי: הרב אברהם פורמן

באספקלריית השעה

מאת ראש המכון הגאון הגדול רבי אברהם משה הלפרין שליט"א

אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי

והאחרון, שהשלים את הבניין כולו, הוא שישים

ארבעה שלבים בתהליך יצירת עם ישראל: ג' אבות, י"ב שבטים, ע' נפש ושישים ריבוא

כבר הזדמן לנו מספר פעמים לעמוד על תהליך יצירתו ובניינו של עם ישראל, המורכב מארבעה שלבים יסודיים, כאשר השלב הראשון הוא שלושת האבות הקדושים, כפי שאמרו חז"ל (ברכות טז): "אין קורין אבות אלא לשלושה"². השלב השני הם שנים עשר שבטי י-ה, שהעמיד יעקב אבינו, הבחיר שבאבות, כמו שנאמר בכתוב (רות ד, יא): "יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל ולאח אשר בנו שתיהם את בית ישראל, וגו', וכפי שמתרגם התרגום (שם): "כרחל וכלאה די בנו תרויהון ית בית ישראל אבונן בתרי עשר שבטין (-) אשר בנו שתיהן את בית ישראל אבינו בשנים

עשר שבטים"³. השלישי הוא שבעים נפש שירדו מצרימה, ככתוב בפרשת עקב (דברים יא, כב): "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלוקיך ככוכבי השמים לרוב", שמהם תחילת בניין האומה. והשלב הרביעי

1. וראה מש"כ השפ"א (ויגש, תרמ"ט): "דידוע ד' מדרגות שיש בבני-ישראל, אבות ו"ב שבטים וע' נפש וס' ריבוא" וכו'. ועוד כתב השפ"א (בשלה, תרמ"ב): "כאשר ידוע סדרן של בני, אבות ו"ב שבטים וע' נפש וס' ריבוא" וכו'. וראה עוד מש"כ בסה"ק 'מגלה-עמוקות' (פר' ויגש): "גביע סוד מרכבה, ג' אבות, י"ב שבטים, ע' נפש" וכו'.

וראה עוד מש"כ השפ"א (חוקת, תרמ"ז): "ויש לרמוז על כל הדורות, חפרה שרים אבהן, כוה נדיבי י"ב שבטים, במחוקק ע' נפש, במשענותם ס' ריבוא דורו של מרע"ה, ואח"כ התחיל ממדבר מתנה" וכו'.

2. וכדפירש"י (שם): "אין קורין אבות, לישראל, אלא לשלושה אברהם יצחק ויעקב, לאפוקי שבטים". והיינו טעמא כדמסיק התם בגמ': "אלא עד הכא חשיבי, טפי לא חשיבי".

3. וצ"ל לפי"ז דאע"ג דארבעה שבטים הם מבני בלהה וזלפה מ"מ כולם נקראים ע"ש רחל ולאח, שבני בלהה שפחת רחל נקראים ע"ש רחל ובני זלפה שפחת לאה נקראים ע"ש לאה. וכן מוכח גם מהא דתניא בברייטא (ברכות שם) שאין קורין אמהות אלא לארבע, וביותר מהא דאמרין התם: "אבות מ"ט, אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן, א"ה אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן" וכו', והיינו דפריך דאי נימא דהא דאין קורין אבות אלא לשלושה ולא לשבטים היינו משום שא"א לקראו אבות לשבטים דלא ידעינן מאיזה שבט קא אתינן א"כ איך קורין אמהות הן לרחל והן ללאה אע"ג דבוודאי לא קא אתינן משתיהן, ולא פריך נמי שיש בני ארבעה שבטים דלא קא אתו לא מרחל ולא מלאה אלא מבלהה ומזלפה, וע"כ היינו טעמא דכולהו חשיבי דקא אתו או מרחל או מלאה.

4. ומצינו בכ"מ שמספר זה של שבעים נפש יורדי מצרים לא היה מספר מקרי גרידא, שכן היה מספרם של יוצאי ירך יעקב באותה שעה, אלא היה מספר מכוון ביותר לתחילת בניינו של עם ישראל, כדכתיב בפר' וישלח (בראשית לה, יא) שהבטיח הקב"ה ליעקב אבינו: "ויאמר לו אלוקים אני א-ל-ש-ד-י פרה ורבה גוי וקהל גויים יהיה ממך" וגו', ופירש"י (שם),

בתוכן

- באספקלריית השעה - אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי..... 1
- מאת ראש המכון הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א
- מבעד לאספקלריה..... 9
- מהנעשה והנשמע בין כותלי המכון ומחוצה לו
- בראי ההלכה..... 13
- שאלות נבחרות משולחן רבני המכון
- שימוש בשבת במערכת 'דולפין' החימום מים / שימוש בשבת בפח אשפה גדול עם חיטוי אלקטרוני / מכונות גילוח / שימוש בקנאביס רפואי בשבת לחולים סופניים ולחולי נפש / גלילת תריס חשמלי בשבת / חשש 'בורר' בברו הכיור שליד מיני-בר עם סניט / מנורת שבת המיועדת גם להקרנת אור על עצמים / הכנסת כלים מלוכלכים למדיח / השפעה אפשרית על עוצמת וונטה בשבת / שימוש בשבת וביום-טוב במיני-בר במצב 'חול' / צריכת מים חמים בשבת מחימום באמצעות יונקוס / משאבות מים בצימר בשבת / תנורי חימום 'דקוהיט' בשבת / הגעלת שיש בקומקום חשמלי / חשש 'בורר' בסניי מיני-בר / שימוש בשבת במצלמות וידאו בשם 'שאבס קליק'
- על משמר השבת..... 25
- מיחמי-שבת / תרמוסים חשמליים / קומקומי-שבת
- באספקלריית העבר -
- יום מנוחה וקדושה (14)..... 32
- עשרות שנות פעילות למניעת וצמצום חילולי שבת במפעלים ובמקומות הציבוריים
- באספקלריית העתיד..... 38
- השתלת מידע
- רשימת מיחמים / מיחמי תרמוס / קומקומים
- באישור המכון..... 42
- מעודכנת לחודש טבת תשפ"ג

בתו"ד): "גוי וקהל גויים, שגויים עתידים בניו להיעשות, כמניין הגויים שהם ע' אומות. וכן כתיב בפר' האזינו (דברים לב, ח): "יצב גבולות עמים למספר בני ישראל", ופירש"י (שם): "ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון". וראה עוד להלן ממה שפירש"י לגבי המניין שבפרשת פינחס כי כל המשפחות נקראו ע"ש יורדי מצרים.

לפיכך מצינו שהתואר 'בני-ישראל' כתואר של חטיבה ואומה בפני עצמה החל בהיותם במספר שבעים נפש בדרתם מצרימה, כי בעוד שעד לאותה שעה הם נקראים בשם 'בני יעקב', וגם כשהם נקראים בשם 'בני ישראל' הר"ז במשמעות של בני יעקב ששמו ישראל, הרי שלראשונה הם נקראים כך כאומה בפר' ויגש (בראשית מו ח): "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו" וגו', שמשמעות הכתוב היא שמלבד מה שהיו אלה "יעקב ובניו" נקראו כולם בשם מיוחד של "בני ישראל", וכך נפתח גם ספר שמות בפסוק (שמות א, א): "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו". אמנם ע"י הטב בסוגיית הגמ' (חולין קא): שלא נקראו בני-ישראל עד סיני, ובמק"א הארכנו בזה יותר ואכ"מ. ועי' פ"י הרמב"ן עה"ת בפר' ויגש (בראשית מו, ב) שכתב בתו"ד: "אבל קראו יעקב, לרמוז... אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה, כי מעתה הגלות תתחיל בו, וזה טעם ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו, כי בשם בני ישראל יבואו שמה, כי יפרו הבנים וירבו ויגדל שמם וכבודם, אבל יעקב הוא בדרתו שם".

וע"ע בדברי הרמב"ם (פ"א מהל' ע"ז סוה"א): "היה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנולדים עליהם, ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים" וכו'.

אספקלריה

באספקלריית השעה המשך מעמוד קודם

ריבוא יוצאי מצרים⁵.

לא נתעכב עתה לבאר בהרחבה את עומק המשמעות הפנימית של כל אחד מארבעת השלבים, את הזיקה ההדדית שביניהם, ואת ההשלכות לדורות של כל שלב מהם על צביונו ודמותו של עם ישראל לנצח נצחים. אך על נקודה אחת נעמוד במסגרת זו, אשר כפי הידוע בכל תהליך של שלבים והשתלשלות בבריאה, אם זו הגשמית ואם זו הרוחנית, יש תמיד את ה'מוצע' בין כל שלב אחד לזה הבא אחריו, כלומר, מהות מסויימת, המורכבת וכוללת בתוכה את שני השלבים גם יחד, אשר היא זו שמחברת בין שניהם וגם מעבירה משלב אחד למשנהו⁶.

יוסף הוא ה'מוצע' שבין האבות לשבטים ואילו אפרים ומנשה הם ה'מוצע' שבין השבטים לע' נפש

באותן הזדמנויות, בהן עסקנו בכך, הארכנו כבר להסביר כי ה'מוצע' המחבר בין השלב של האבות הקדושים בתהליך יצירת עם ישראל לבין השלב של שבטי י-ה הוא יוסף הצדיק, שהיה בבחינת אב וכן גם יחד, כאשר לעיתים הוא נחשב כבן, כאחד מתוך שנים-עשר שבטי י-ה, ממשיכיהם של האבות הקדושים בשלב השני של בניין בית ישראל, ואילו לעיתים הוא עצמו נחשב כאב, אביהם של אפרים ומנשה, הנכללים גם הם במניין השבטים⁷.

וראה עוד במה שהארץ המהר"ל (גבורות ה', פרקים יב-יג) במעלת מספר שבעים נפש של יורדי מצרים, ובדבריו הנפלאים של האוה"ח הק' פ"ר' האזינו (דברים שם) שבת"ד כתב: "עד שיצאה נפש אחת טהורה, שבה כללות כל הנשמות הקדושות, ונתברר האילן הטוב מחדש, וזה הוא יעקב אבינו ע"ה... ואילו זה יב ע' ענפים, והם ע' נפש שירדו למצרים" וכו'.

5. והנה אחז"ל (מדרש הנעלם, ש"ה, בסופו): "אלף בית גימל דלת... אלן אינון סליקו דאתון לשיטין רבוא... וכד אתון כולהו אשתלימו סלקין לע"ב אתווא רזא דשמא קדישא דקב"ה אתקרי בהו, חושבן ישראל שבעים נפש ותרין אתון דאינון סהדי בגוייהו ואתכלילו בהו ואינון י-ה... וכלהו סלקו לע"ב" וכו'.

וראה עוד במש"כ הרב בעל התניא (תו"א, פר' מקץ, ד"ה עניין חנוכה): "כי דרך פרט יש שישים רבוא ניצוצות כלליים, שכל ניצוץ מתחלק לשישים רבוא ניצוצות פרטיות, כמבואר בתניא, ודרך כלל נכללו בשבעים נפש שירדו אבותינו למצרים".

6. וזאת על יסוד המבואר בכתבי הארז"ל (ע"ח, שמו"ב פ"א) בהרחבה גדולה, יעו"ש.

7. וכן אנו מוצאים כ"פ בדברי השלה"ק לשונות כגון אלו, שיוסף הצדיק הוא למעלה מכל יתר השבטים, שכן מכה היתו אב לשני שבטים, אפרים ומנשה, הוא נחשב כמחבר ה'מוצע' בין האבות לשבטים. באחד המקומות (תושב"כ, פר' יוצא) הוא כותב: "השבטים הם י"ד, עם אפרים ומנשה... ודל מהם יוסף בעצמו, כי הוא בחינת יעקב, שהוא למעלה מהשבטים, בן הוא יוסף, ושני בניו הם השבטים" וכו'. ובמקום נוסף (שם, פרשיות, וישב-מקץ-ויגש, דרוש לחנוכה) הוא כותב בלשונות אחרים: "ואלה תולדות יעקב יוסף, והיה זיו איקנון של יוסף דומה ליעקב, ואלה תולדות יעקב יוסף, דכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף... וגם נודע כי מידת יוסף נמשך ממידת יעקב... כיצד, יעקב הוליד י"ב שבטים, והוא היחיד למעלה מהם, והם ענפיו... כן יוסף, אע"פ שהוא ענף מן יעקב, מ"מ הוא למעלה מן השבטים, שהרי הוליד שבטים, מנשה ואפרים כראובן ושמעון" וכו'.

כיו"ב מצינו גם בדברי האוה"ח הק' פ"ר' יחי (בראשית מח, ו): "ויש לנו לחקור זאת, למה הוציא יעקב את יוסף ממניין השבטים, כמו שמצינו שלא נמנה בכלל השבטים, כי אם אפרים ומנשה, ולמה לא ימנה הוא ג"כ, והיו י"ד שבטים עם לוי, כי ה' אמר אליו שיהיו ממנו ב' שבטים נוספים, לא שיעקר שם יוסף... אלא יש לדעת מאמרם ד"ל כי יוסף הוא בחינת נפש יעקב, והוא שרמזו בכתוב באומרו אלה תולדות יעקב יוסף, והוא אומרו בני יעקב יוסף... ועפ"י הקדמה זו יתיישבו כל הדקדוקים, כי יוסף הוא בחינת יעקב, ובמדרגת אב לשבטים יקרא, כרשום ג"כ באומרו בני יעקב יוסף, וכפי זה כשאמר ה' ליעקב שיצאו ממנו עוד בניו זה יעקב זה יוסף... ומעתה הרי יוסף במדרגת אב יעקב, ואין האב נמנה עם הבנים בגדר אחד, כמו שאין יעקב נמנה עם השבטים".

גם הברכות שנתברכו בהן האבות הקדושים מהקב"ה הועברו מיעקב אבינו ליוסף הצדיק, כאשר בייך יעקב אבינו את כל בניו, כדכתיב (שם מט, כח): "ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם", בייך את יוסף באופן מיוחד בברכות האבות, כמו שנאמר (שם, כו) בסוף ברכותיו של יעקב ליוסף: "ברכות אביך גברו על ברכות הורי עד תאות גבעות עולם תהיין לראש יוסף

נקל להבין, אפוא, בהמשך לכך, כי ה'מוצע' המחבר בין שנים-עשר השבטים לשבעים נפש הם אפרים ומנשה, אשר לעיתים הם נמנים בתוך שבטי י-ה, ולעיתים לא מחשיבים אותם בחשבון השבטים, ואינם אלא המשלימים למניין שבעים נפש שירדו מצרימה.

כלומר, ככל שיוסף הצדיק נחשב כאב, במדרגה מסויימת של שלב האבות הקדושים, נחשבים אפרים ומנשה בניו במניין שנים-עשר השבטים, ואילו כאשר יוסף עצמו נחשב כבן ונמנה בין השבטים, אזי נחשבים אפרים ומנשה רק במניין שבעים נפש. וממילא כשם שיוסף הצדיק הוא ה'מוצע', המחבר ומקשר בין האבות הקדושים לשבטי י-ה, הרי במקביל באותה מידה בניו אפרים ומנשה הם ה'מוצע', המחברים ומקשרים בין דרגת השבטים לדרגת שבעים נפש בתהליך בניין עם ישראל ויצירתו.

פרשיות השבוע של לעיתים נמנים אפרים ומנשה במניין השבטים ולעיתים אינם אלא בכלל שבעים נפש

החודש הקרוב הבא עלינו לטובה, חודש טבת, עוסקות בין היתר במעמדם לדורות של אפרים ומנשה בני יוסף.

בפרשת מקץ מסופר על לידתם בארץ מצרים, כפי שנאמר בכתוב (בראשית מא, נ-נב): "וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און, ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה... ואת שם השני קרא אפרים" וגו'. וכן חוזרת על כך התורה הקדושה בפרשת ויגש, בתוך מניין שבעים נפש הבאים מצרימה, ככתוב (שם מו, כ): "ויולד ליוסף בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און את מנשה ואת אפרים".

מצד אחד, הם אלה שהשלימו את מניין הבאים למצרים לשבעים נפש, ככתוב בסיכום המניין (שם, כו-כז): "כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש שישים ויש, ובני יוסף אשר יולד לו במצרים נפש שנים כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים", אשר כללל מניין זה הוא היותם נחשבים כראשי משפחות בעם ישראל לדורות, כפי שמפרש רש"י לגבי מניין בני-ישראל שבפרשת פינחס (במדבר כו, כד): "כי כל המשפחות נקראו על-שם יורדי מצרים, והנולדו משם והלאה לא נקראו המשפחות על-שם" וכו'.

מצד שני, בהם בחר יעקב אבינו מכל נכדיו, בני בניו, להוסיף ולכלול אותם בתוך מניין שבטי י-ה לגבי דברים מסויימים, כפי שנאמר בפרשת ויחי (בראשית מח, ג-ה): "ויאמר יעקב אל יוסף א-ל ש-ד-י נראה אלי בלוח בארץ כנען ויברך אותי, ויאמר אלי הנני מפרך ומרברך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים... ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", שעל כך מפרש רש"י (שם, ד-ה): "ונתתיך לקהל עמים, בשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים [קהל עמים], ואף-על-פי שאמר לי גוי וקהל גויים, גוי אמר לי על בנימין, קהל גויים הרי שנים לבד מבנימין, ושוב לא נולד לי בן, לימדני שעתידי אחד משבטי ליחלק, ועתה אותה מתנה אני נותן לך", הנולדים לך עד בואי אליך,

ולקדקוד נזיר אחיו", שמשמעות הדברים היא שמסר והעביר לו את כל הברכות שבהן נתברכו האבות, כמי שמשמש כצינור המעבר והחיבור מן האבות לשבטים וזרעם אחריהם לדורות. וראה מש"כ הגה"ק רלו"ז מברדיטשוב ז"ע (קדושת-לוי, פר' יחי שם): "בן פורת יוסף וכו' ולקדקוד נזיר אחיו, כי יוסף אינו בשבטים כמו שאר אחיו, כי מנשה ואפרים הם נקראים שבטים במקומו, ויוסף הצדיק נקרא מהאבות לבניו, והוא נזיר אחיו, ועיין בת"א פרישא דאחיה, שאינו נקרא בשבטים כמו שאר אחיו, ובניו הם נקראים שבטים במקומו".

8. שכתוב זה מיוסד על ההבטחה שהבטיח הקב"ה ליעקב אבינו בלוח בבואו מפדן ארם,

מננה עם כולם¹⁴, וכן בקרבנות הנשיאים לחנוכת המשכן, ששבט לוי לא היה בין המקריבים¹⁵, שאז נחשבים אפרים ומנשה כשני שבטים נפרדים, להשלים למניין שנים-עשר שבטים.

את אותם הדברים בסגנון אחר אנו מוצאים גם בפירושו של הספורנו (בראשית מט, כח) על ברכות יעקב לשנים-עשר שבטי י-ה אשר כללו את לוי ואת יוסף: "כל אלה שבטי ישראל, אלה שהזכיר יעקב כאן הם הי"ב שבטים באמת, אשר נכתבו על החושן והאפוד לזכרון לפני ה', והיו בברית הר גריזים

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א בדיון הלכתי עם הגאון החסיד רבי חיים יצחק אייזיק לנדא שליט"א רב ואב"ד בני-ברק

והר עיבל, וכנגדם הקים משה שתים-עשרה מצבה, ויהושע הקים אבנים בירדן ובגלגל, ואליהו הקים אבנים במזבח, אבל מנשה ואפרים לא היו במניין השבטים, זולתי בעניין ירושת הארץ והנמשך אליה, בהעדר שבט לוי". הוא אשר אמרנו, כי אפרים ומנשה הם המחברים והמקשרים בין שלב של שבטי י-ה בתהליך יצירת עם ישראל לבין השלב של שבעים נפש, כאשר לעיתים הם נמנים בתוך מניין שנים-עשר השבטים, ולעיתים הם רק בתוך מניין שבעים נפש, הנחשבים לדורות כראשי משפחות בישראל.

לא מצאנו בצורה מפורשת **יוסף היה היחיד מבין שבטי י-ה שהיו לו שני בנים בדיק כאשר יעקב ובניו ירדו מצרימה** אבינו לממש את ההבטחה שהיתה בידו מאת הקדוש-ברוך-הוא לעוד שני שבטים מיוצאי-חלציו, כלומר: "שעתיד אחד משבטי ליחלק", בהענקת מתנה זו ליוסף דווקא, בעבור מנשה ואפרים בניו, ולא לאף אחד מיתר בניו האחרים¹⁶.

הוא את עבודת אהל מועד... ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה, כי את מעשר בני ישראל אשר ירמו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה." וכן כתיב (יהושע יד, יג) לגבי חלוקת הארץ ע"י יהושע בן נון: "רק לשבט הלוי לא נתן נחלה אשי ה' אלוקי ישראל הוא נחלתו כאשר דבר לו".

14. כדכתיב בפר' במדבר א, נב-נג): "וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם, והלוים יחנו סביב למשכן העדות" וגו'.

15. כמו שעולה מפרשת הנשיאים שבפר' נשא, וכן פירש"י בריש פר' בהעלותך (במדבר ח, ב): "למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו, א"ל הקב"ה חיך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות".

16. וכבר עמד על כך האוה"ח הק' בפר' ויחי (בראשית מח, ו, בתו"ד): "גם צריך לדעת מי אמר ליעקב כי ב' הגויים שאמר לו ה' שיהיו ממנו הם בני יוסף, ולא בני שאר בניו, ויותר היה לו לתלות ולומר שהם פרץ וזרח, שהם ביותר מעולים כפי האמת שהם שלשלת המלוכה",

לפני בואי אליך, כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אליך, לי הם, בחשבון שאר בני הם, ליטול חלק בארץ איש כנגדו".

למעשה, כאשר כלל אותם יעקב אבינו במניין השבטים, באומרו "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", התכוון שיהיו נמנים ביניהם לעניין שלושה דברים, שהם: חלוקת הארץ⁹, הדגלים במדבר וקרבנות הנשיאים בחנוכת המשכן¹⁰.

יסודות הדברים מבוארים היטב בדברי הרמב"ן בפרשת קרח (במדבר יז, יז) ובפרשת וזאת-הברכה (דברים לג, ו) כי לעולם לא נמנים יותר משנים-עשר שבטים¹¹, ולכן בכל מקום ששבט לוי מופיע ונמנה כאחד השבטים נחשב שבט יוסף כשבט אחד¹², ואינו נחלק לשני שבטים אלא רק באותם המקומות ששבט לוי אינו מן המניין, כמו בחלוקת הארץ, ששבט לוי לא נחל חלק בארץ-ישראל¹³, ובסדר הדגלים במדבר, ששבט לוי חנה לבדו ולא

כדכתיב בפר' וישלח (בראשית לה, יא): "ויאמר לו אלקים אני א-ל-ש-ד-י פרה ורבה גוי וקהל גויים יהיה ממך" וגו', ופירש"י (שם): "פרה ורבה, ע"ש שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעברה ממנו, גוי, בנימין, גויים, מנשה ואפרים שעתידים לצאת מיוסף, והם במנין השבטים".

9. ובהא גופא נחלקו רש"י והרמב"ן, שלדעת רש"י לא היה זה אלא לכבוד ולסדר השבטים, אך בפועל נחל כל שבט מנין גולגולתם, וכמו שפי' (שם מח, ו): "ואע"פ שנחלקה הארץ למנין גולגולתם, כדכתיב לרב תרבה נחלתו, וכל איש ואיש נטל בשווה חוץ מן הבכורים, מ"מ לא נקראו שבטים אלא אלו (להטיל גורל למנין השבטים, ונשיא לכל שבט ושבט, ודגלים לזה ולזה)", אבל הרמב"ן (שם) האריך להקשות עליו, ולפי דעתו נתחלקה א"ל לשבטים בשנים-עשר חלקים שווים, ואפרים ומנשה נטלו שני חלקים כמו שני שבטים, וכפי שציין דכך עולה מפשטות סוגיית הגמ' (ב"ב קכג), יעויישה' בדבריו. ועי' גם בפ' הרשב"ם (ב"ב שם, ד"ה ולא להתייחס על הבכורה, וד"ה כראובן ושמעון) ובפ' הרד"ק (דה"א ה, ב) שהבאנו להלן בהע' 27, דפשיטא להו נמי כדעת הרמב"ן.

וגם בהא דכתיב בפר' וישלח (שם לה, כג): "בני לאה בכור יעקב ראובן" וגו' אזיל רש"י לכאורה לטעמיה, ופי' שם: "בכור יעקב, אפי' בשעת הקלקלה קראו בכור, בכור יעקב, בכור לנחלה, בכור לעבודה, בכור למנין, ולא ניתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים, שנעשה לשני שבטים". אך צ"ב מש"כ דראובן נשאר 'בכור לנחלה'.

ועוד צע"ק ממה שפירש"י בפר' ויחי (שם מח, כב, בתו"ד): "ד"א שכס אחד הוא הבכורה, שיתלו בניו שני חלקים, ושכס לשון חלק הוא, כתרוממו", דמשמע לכאורה טפי כדעת הרמב"ן, שנטלו שני חלקים ממש.

10. כמו שנרמז לפי הגירסא שבדברי רש"י (שהובאו בהערה הקודמת) שנדפסה במוסגר. וכך עולה גם מהא דכתיב להלן מיניה (שם, כ): "ויברכס ביום ההוא לאמור ברך יברך ישראל לאמר ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה", ופירש"י (שם): "וישם את אפרים, בברכתו לפני מנשה, להקדימו בדגלים ובחנוכת הנשיאים".

11. וכמבואר בדבריו בפר' וזאת-הברכה, שמניין זה מכוון כנגד י"ב מזלות ברקיע, וכנגד י"ב חודשי השנה, וכנגד י"ב גבולי אלכסון. וכבר מצינו כן בדברי חז"ל (יל"ש, פר' וישב, רמז קמג): "וימאן להתנחם... ד"א אמר יעקב הרי נפרצה ברית השבטים, כמה יגעתי להעמיד י"ב, כל מעשיו של הקב"ה כנגד י"ב שבטים, י"ב מזלות, י"ב שעות ביום, י"ב שעות בלילה, י"ב חודשים, י"ב אבנים באפוד, הרי נפרצה ברית השבטים" וכו'.

12. וכבר ציין הרמב"ן בפר' וזאת הברכה להא דכתיב (יחזקאל מח, לא-לב) "ושערי העיר על שמות שבטי ישראל שערים שלושה צפונה שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד, ואל פאת קדימה חמש מאות וארבעת אלפים ושערים שלושה ושער יוסף אחד שער בנימין אחד שער דן אחד". ועי' היטב בסוגיית הגמ' (ב"ב קכב.) לענין זה ובפ' הרשב"ם (שם, ד"ה ועוד תניא כו') ובדברי התוס' (שם, ד"ה ואידך).

וראה מה שפי' עפ"י"ז המ"שך-חכמה' (פר' ויחי, ד"ה ועתה) את הכתוב (בראשית מח, ה): "עתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", שהבטיחו יעקב ליוסף ד'ועתה' דייקא, דהיינו בה"ז, היו אפרים ומנשה נמנים כשני שבטים נפרדים לענין נחלת הארץ, אבל לעת"ל כאשר יהיה שער לוי אחד, במניין השבטים, יהיה גם שער יוסף אחד, שיהיה נמנה כשבט אחד ולא כשניים.

13. כדכתיב בפר' קרח (במדבר יח, כ): "ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל", ועוד כתיב התם (שם, כג-כד): "ועבד הלוי

אספקלריה

באספקלריית השעה
המשך מעמוד קודם

משמעותה של ההדגשה על "עד בואי אליך מצרימה" - הן לפי דעת רש"י והן לפי דעת החלוקים עליו - היא כי רק אלו שכבר נולדו קודם ירידת יעקב ובניו מצרימה ראויים להיחשב במניין השבטים, שכן שבטי י-ה נכללים בתוך שבעים נפש יורדי מצרים, ומי שאינו בכלל שבעים נפש אינו יכול להיכלל במניין השבטים, בפרט לאור מה שביארנו כי תפקידם של בני השבט שעתיד להתחלק לשנים הוא להיות ה'מומוצע', המחבר ומקשר בין שלב שבטי י-ה לשלב של שבעים נפש בתהליך יצירת עם ישראל.

לפיכך הדגיש יעקב ליוסף כי "שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה", שהם אלו שהשלימו למניין שבעים נפש, ראויים אכן למתנה זו, לזכות להיות גם בכלל מניין השבטים, כהבטחתו של הקדוש-ברוך-הוא "שעתיד אחד משבטי ליחלק".

מעתה, לכשנתבונן במניין שבעים נפש הבאה ליעקב מצרימה, המנויים בפרשת ויגש, נמצא כי עשרה מתוך שנים-עשר שבטי י-ה ירדו מצרימה עם שלושה בנים ומעלה, ולעומתם היה לזן בן יחיד בלבד, הושים שמו. היחיד מבין השבטים שהיו לו באותה שעה שני בנים היה יוסף.

לאור זאת, ניתן לומר, שכאשר בא יעקב אבינו לממש את ההבטחה שהובטחה לו כי אחד משבטיו עתיד להתחלק לשנים, והראויים לכך היו כאמור רק אותם הנמנים במניין שבעים נפש של יורדי מצרים, הבין כי עליו לחלק את אותו השבט שיש לו שני בנים בדיוק, שהוא שבט יוסף¹⁵, אשר בניו אפרים ומנשה נבחרו על-ידו להיכלל גם הם במניין השבטים - "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

צוהר נוסף לסוד מעלתם המיוחדת של **מעלתם של מנשה ואפרים על-פני כל יתר בני בניו של יעקב** היא שהם לא היו בני כנעניות נכדיו, בני בניו, האחרים של יעקב אבינו,

נפתח לנו מתוך דברי רש"י בפרשת ויחי בנוגע לנשיאת מיטתו של יעקב אבינו בדרכה לקבורתו במערת המכפלה. על כך נאמר בכתוב (שם ג, יב-יג): "ויעשו בניו לו כן כאשר ציווה, ויישאו אותו בניו ארצה כנען" וגו', ומפרש רש"י (שם, על יסוד דברי חז"ל במדבר פר' ב, ח): "כאשר ציווה, מהו אשר ציווה? ויישאו אותו בניו, ולא בני בניו, שכך ציווה: אל יישאו מיטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען, אלא אתם (- כלומר: רק בניו של יעקב, שבטי י-ה), וקבע להם מקום, שלושה למזרח, וכן לארבע רוחות (- כלומר: שלושה מכל צד), וכסדרן למסע מחנה של דגלים (- במדבר, בדרכם בצאתם ממצרים לארץ ישראל) נקבעו כן, לוי לא יישא, שהוא עתיד לשאת את הארון, ויוסף לא יישא, שהוא מלך, מנשה ואפרים יהיו תחתיהם, וזהו איש על דגלו באותות, באות שמסר להם אביהם לישא מיטתו".

זו היתה, אפוא, הפעם הראשונה, בה באה לידי ביטוי היותם של מנשה ואפרים מכלל שבטי י-ה בני יעקב אבינו, מכח הבטחת "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי". בזו הפעם הוטבע מעמדם בתוך מנין השבטים, ונקבע מקומם וסדר שבטיהם גם לעתיד, בסדר הדגלים שבמסעות בני-ישראל במדבר סיני, כפי שעולה מסיום דברי רש"י.

19. ובתוספת ביאור י"ל, דהנה גם לפי פירש"י בפר' ויחי ד"ב שרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים" ולימדני שעתיד אחד משבטי ליחלק" אכתי לא מצינו שניתנה באותה שעה הזכות ליעקב אבינו לבחור בעצמו מתוך בניו איזה שבט יזכה ליחלק לשנים. אך לפמשנ"ת שפיר איכא למימר שהבין שהבטחה זו "שעתיד אחד משבטי ליחלק" ניתנה לזה מבניו שהיו לו שני בנים בשעת ירידתם מצרימה.

יתכן, כי יעקב העניק מתנה זו ליוסף דווקא, מאחר שהוא היה היחיד מבין בניו שהיו לו שני בנים בלבד בשעה שיעקב ובניו ירדו מצרימה.

שכן כאשר העניק זאת יעקב אבינו ליוסף הדגיש לו "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה" לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", ובהמשך לכך הוא אומר לו עוד (שם מה, ו): "ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על-שם אחיהם יקראו בנחלתם", שעל כך מפרש רש"י (שם): "אם תוליד עוד לא יהיו במניין בני, אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים, ולא יהא להם שם בשבטים לעניין הנחלה".

מדברי רש"י נראה לכאורה כי עד לאותה שעה שבה אמר זאת יעקב ליוסף לא נולדו לו כל בנים נוספים על מנשה ואפרים, וגם לאחר מכן לא בהכרח שאכן נולדו ליוסף עוד בנים, שלא אמר זאת יעקב אבינו אלא כאפשרות תיאורטית בעלמא¹⁷, כי אם כבר היו נולדים לו בנים נוספים עד אז, או שילדו לו בעתיד לאחר מכן, לא יחשבו גם הם בתוך מניין השבטים, אלא יתייחסו אחר שבטי אפרים או מנשה.

לדבריו, יש לדקדק בלשון הכתוב מפני מה אמר לו יעקב "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה", ולא אמר לו בלשון 'עד עתה' או 'עד הנה', שהרי למעשה עד לאותה שעה לא נולדו לו בפועל כל בנים נוספים.

לעומת זאת, יש מרבתינו הראשונים (ראה: רמב"ן שם מה, ט"ז; אב"ע שם, ד; רשב"ם שם ו; וע"ע בדברי האלשיך הק' שם, א) הסבורים כי אכן נולדו לו ליוסף ביתיים בנים נוספים, אשר עליהם אמר לו יעקב אבינו שבניו אלו יהיו נכללים בתוך שבטי אפרים ומנשה. אך גם לדבריהם לא ברור כל-כך הצורך בהדגשה על "שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה", כי לכאורה היה די שיאמר לו "ומולדתך אשר הולדת אחריהם", ואם בשביל לדייק בזמן ילידתם של מנשה ואפרים היה לו לומר 'הנולדים לך בארץ מצרים בטרם תבוא שנת הרעב'.

ועי"ש במש"כ"ז בזה לפי דרכו כי יוסף הוא בבחינת 'אב' כמו יעקב. ועי' במה שפ' החזקוני (שם, ה): "מה שהבטיח יעקב ליוסף להיותו זוכה לשני שבטים מה שלא עשה כן לשבט אחר, היינו טעמא כמו ששנו רבותינו בפרק יש נוחלך לפי שכלכל אותו ברעב, ועי"ל לפי שהיה פטר רחם לרחל שהיתה ראשית ועיקר מחשבתו, משא"כ בן ודן, ד"א לכבודו של רחל נתכוין, להיותה יתירה שבט אחד על כל אחת מן הפלגשים".

עוד אפ"ל עפ"י מה שפירש"י עה"פ (שם, כב) "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחת מידי האמורי בחברי ובקשת", וז"ל: "ואני נתתי לך, לפי שאתה טורח להתעסק בקבורת, וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה, ואיזו, זו שכם, שנא' ואת עצמות יוסף אשר העלו וגו' ממצרים קברו בשכם, שכם אחד על אחיך, שכם ממש, היא תהיה לך חלק יתירה על אחיך... ד"א שכם אחד הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים, ושכם לשון חלק הוא, כתרוממו" וכי. ועי' בסוגיית הגמ' (ב"ב כג). דאזלא כהפ' השני, כדאמרינן התם: "וכי"ת יוסף גופיה ממאי דפי שנים כאחד הוה, ת"ש ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך" וכי, ובפי' הרשב"ם (שם, ד"ה שכם אחד על אחיך): "שני חלקים כנגד שני אחיך, כדלקמן". דשפיר יש מקום לפרש בדברי רש"י גם לפי הפי' השני ש"שכם אחד הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים", דקאי על מה שפי' בתחילה שנתן לו זאת בשכר מה שהוא טורח להתעסק בקבורתו.

17. ועי' בשפ"ח (שם, אות ג) דאע"ג שלשון "אשר הולדת" משמע דודאי הוא שילידי מ"מ נתכוון רש"י לאשמועינן שהוא מתפרש גם בלשון 'אם'.

18. וז"ל שם: "...והוא הנכון בעיני, כי הנביא אומר ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו, ודברו לא יהיה לריק, אבל הוליד אחרי כן בנים, כדעת אונקלוס שאמר ובניך דתוליד בתריהון... כי ע"ד הפשט יראה שכבר היו לו בנים שהוליד אחרי בואו אליו מצרימה ממה שהוצרך להאריך, ולא אמר ועתה שני בניך הנולדים לך אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי ומולדתך אשר תוליד לך יהיו, וזה טעם מה שאמר ליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב, כי אחרי הרעב נולדו לו עוד בנים אחרים" וכי. ועי' בשו"ת חת"ס (חי"ד, ס' רצד, ד"ה גם דברי הגאון) שהזכיר זאת.

אספקלריה

באספקלריית השעה
המשך מעמוד קודם

אמנם נראה יותר, כי דברי רש"י **דברי רש"י רומזים כנראה לדברי חז"ל שאסנת אשת יוסף היתה בת דינה** מבוססים ורומזים על כך שאסנת אשת יוסף, אימן של מנשה ואפרים, לא היתה כלל בתו הביולוגית של פוטיפר, אלא היתה בתה של דינה בת יעקב שהרתה משכם בן חמור, וגדלה במצרים בבית פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים.

כפי שאמרו חז"ל (פדר"א פ"ח): "יצאה דינה לראות... והרתה וילדה את אסנת... מה עשה יעקב? הביא ציץ וכתב עליו שם הקודש ותלה על צווארה, ושילחה והלכה לה, והכל צפוי לפני הקדוש-ברוך-הוא, וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתו של פוטיפר, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפר עקרה וגידלה אותה כבת, וכשירד יוסף למצרים לקחה לו, שנאמר ויתן לו את אסנת בת פוטיפר כהן און לאשה"²³.

וכן אמרו (סוף מס' סופרים): "בת שש שנים היתה דינה כשהולידה את אסנת משכם... וירד מיכאל והוליכה לבית פוטיפר"²⁴. וכך אכן מתרגם יונתן בן עוזיאל בכל מקום שבו מזכירה התורה את אסנת כבתו של פוטיפר. את הכתוב בפרשת מקץ (שם מא, מה) "ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת בת פוטיפר כהן און לאשה" הוא מתרגם: "ויהב ליה ית אסנת דילידת דינה לשכם ורבייתה איתת פוטיפרע רבא דטניס לאנתו (- ויתן לו את אסנת אשר ילדה דינה לשכם וגידלה אותה אשת פוטיפרע רב הטבחים לאשה)". גם את הכתוב (שם, ג) על לידת בניו של יוסף הוא מתרגם: "דילידת ליה אסנת דריבת בבית פוטיפרע רבא דטניס (- אשר ילדה לו אסנת שגדלה בבית פוטיפרע רב הטבחים)". כיוצא בזה הוא מתרגם גם בפרשת ויגש (שם מו, כ) כאשר הם נמנים במניין שבעים נפש: "ואתיליד ליוסף בנין בארעא דמצרים דילידת ליה אסנת בת דינה ורבת בבית פוטיפרע רבא דטניס ית מנשה וית אפרים (- ויוולדו ליוסף בנים בארץ מצרים אשר ילדה לו אסנת בת דינה שגדלה בבית פוטיפרע רב הטבחים את מנשה ואת אפרים)". והוא חוזר על כך בפעם הרביעית גם בפרשת ויחי (שם מה, ט) על הכתוב: "ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה" וגו', ששם הוא מתרגם: "ואמר יוסף לאביו בני הנין דיהב לי מימרא דה' כדן כתבא דעליה נסבית ית אסנת ברת דינה ברתך לאינתו (- ויאמר יוסף לאביו בני הם שניתנו לי ברצון ה' וזה הכתב - אותו הכתב של שם הקודש שהיה תלוי על צווארה - שעל-פיו נשאתי את אסנת בת דינה בתך לאשה)" וכו'²⁵.

וראה עוד בדברי חז"ל (פדר"א פ"ט) ססתמו דווקא כדעת ר"י: "כתוב אחד אומר ואת דינה בתו, וכאן אומר בנותיו, ללמדך שבנותיו של יעקב נשי בניו היו, וכל זרעו של יעקב לקחו אחיותיהם ושאר בשרם, כדי שלא שיתחתנו בעמי הארצות, לפיכך נקרא זרע אמת, שנא' כולה זרע אמת." ועד"ז אמרו עוד (שם פ"ו): "ולשבע שנים נולדו ליעקב אחד-עשר שבטים ובת אחת, וכולן נולדו זיווג עמם" וכו', וכדלהלן בהע' 23.

21. כדפירש"י בפר מקץ (שם מא, מה): "פוטיפר פרעה הוא פוטיפר, ונקרא פוטיפר פרעה על שנתסרס מאליו" וכו'. ומקורו בדברי חז"ל (סוטה יג): דאיתא עלה: "מעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף פוטיפרע".

22. ועי' במה שפירש"י עה"פ (שם, ח) "ואם לא תאבה האשה ללכת אחרך וניקית משבועתי זאת", וז"ל: "וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא", וכבר השיג עליו הרמב"ן (שם) דלא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען, אלא רק פטר אותו משבועתו, וה' הטוב בעיניו יעשה, אבל בנות ענר אשכול וממרא שהם מזרע כנען חלילה לו, וידע אברהם ביצחק בנו הצדיק שיזהר בהם וילך לו אל ישמעאל או ללוט ויתר העמים, ובסוד"ת כתב: "ולך אמר העבד ואפנה על ימין או על שמאל, ולא אמר אשובה ליי".

ועד"ז פירש"י גם בסוגיא דתנאי כפול (קידושין סא: ד"ה ל"ב): "ל"ל, לפרושי אם תלך תנקה, אלא דאי לא כפליה לא הוה מבטל תנאה לשבועה, דאפי' ילך תחול עליו אם יקח לו אשה מבנות כנען", וכבר כתבו ע"ז התוס' (שם, ד"ה בשלמא, בתו"ד): "ומה שפיר הקונטרס קשה להבין, שהרי משמע מתוך פ' שאם הלך אליעזר למשפחת אברהם והם לא ירצו ליתן לו שייהא מותר בבנות כנען, וזה אינו" וכו'.

בכל אופן, אנו למדים מתוך דבריו, כי כל בני בניו של יעקב אבינו נולדו מבנות כנען²⁶, שנישאו לבני יעקב שבטי י-ה, ולכן ציווה יעקב כי בני בניו לא יישאו את מיטתו, להוציא מנשה ואפרים בני יוסף, שמילאו לעניין זה את מקומם של לוי ושל יוסף.

מה בין בני כנעניות לבני אשה מצרית?
נשאלת השאלה: והלא גם מנשה ואפרים נולדו מאסנת "בת פוטיפר כהן און", שהוא "פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי" (שם לט, א)²¹, ומה נשתנו למעליותא מכל יתר נכדיו, בני בניו, של יעקב אבינו?

ניתן אולי לומר, בדוחק, כי בני אשה מצרית עדיפים על בני כנעניות שהיו שנואות על האבות הקדושים, כפי שנאמר בפרשת חיי-שרה (שם כד, ג) שהזהיר אברהם אבינו את אליעזר עבדו זקן ביתו: "ואשביעך בה' אלוקי השמים ואלוקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנוכי יושב בקרבם"²². וכך נאמר גם בסיפורו של אליעזר בבית בתואל אבי רבקה (שם, לו): "וישיבעני אדוני לאמור לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנוכי יושב בארצו. גם יצחק אבינו ציווה כן על יעקב בנו, כפי שנאמר בפרשת תולדות (שם כח, א): "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען", ועוד נאמר על כך (שם, ח): "וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו".

משכך, עלינו לומר, כי למרות שציווה יעקב את בניו "אל יישאו מיטתי לא איש מצרי" וכו', בכל זאת בניה של בת מצרי שנישאה ליוסף אין בהם פגם, והם עדיפים, כאמור, על בני בנות כנען.

20. וסתם רש"י כאן כדעת ר' נחמיה שנישות השבטים כנעניות היו, וכמשאחז"ל (יל"ש, פר' וישב, רמז קמג): "ויקומו כל בני ובנותיו לנחמו, ר' יהודה אומר לאחיותיהן נשאו השבטים, ה"ד ויקומו כל בניו וגו', ר' נחמיה אומר כנעניות היו... אלא אין אדם מונע לקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו".

אך צ"ע, דבכ"מ הביא רש"י להך פלוגתא דר"י ור"ג. וכמו שפיר' בפר' וישב (שם לז, לה): "וכל בנותיו, ר"י אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום, ר"ג אומר כנעניות היו, אלא מהו וכל בנותיו, כלותיו, שאין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו". וכ"כ בפר' ויגש (שם מו, כו) לגבי מניין שבעים נפש שירדו מצרימה: "כל הנפש הבאה ליעקב... ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים, צריכים אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרים, שהרי לא נמנו כאן". וא"כ אמאי סתם כאן בפשיטות כ"כ שבני השבטים היו מבנות כנען.

וראה עוד בדברי חז"ל (פדר"א פ"ט) ססתמו דווקא כדעת ר"י: "כתוב אחד אומר ואת דינה בתו, וכאן אומר בנותיו, ללמדך שבנותיו של יעקב נשי בניו היו, וכל זרעו של יעקב לקחו אחיותיהם ושאר בשרם, כדי שלא שיתחתנו בעמי הארצות, לפיכך נקרא זרע אמת, שנא' כולה זרע אמת." ועד"ז אמרו עוד (שם פ"ו): "ולשבע שנים נולדו ליעקב אחד-עשר שבטים ובת אחת, וכולן נולדו זיווג עמם" וכו', וכדלהלן בהע' 23.

21. כדפירש"י בפר מקץ (שם מא, מה): "פוטיפר פרעה הוא פוטיפר, ונקרא פוטיפר פרעה על שנתסרס מאליו" וכו'. ומקורו בדברי חז"ל (סוטה יג): דאיתא עלה: "מעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף פוטיפרע".

22. ועי' במה שפירש"י עה"פ (שם, ח) "ואם לא תאבה האשה ללכת אחרך וניקית משבועתי זאת", וז"ל: "וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא", וכבר השיג עליו הרמב"ן (שם) דלא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען, אלא רק פטר אותו משבועתו, וה' הטוב בעיניו יעשה, אבל בנות ענר אשכול וממרא שהם מזרע כנען חלילה לו, וידע אברהם ביצחק בנו הצדיק שיזהר בהם וילך לו אל ישמעאל או ללוט ויתר העמים, ובסוד"ת כתב: "ולך אמר העבד ואפנה על ימין או על שמאל, ולא אמר אשובה ליי".

ועד"ז פירש"י גם בסוגיא דתנאי כפול (קידושין סא: ד"ה ל"ב): "ל"ל, לפרושי אם תלך תנקה, אלא דאי לא כפליה לא הוה מבטל תנאה לשבועה, דאפי' ילך תחול עליו אם יקח לו אשה מבנות כנען", וכבר כתבו ע"ז התוס' (שם, ד"ה בשלמא, בתו"ד): "ומה שפיר הקונטרס קשה להבין, שהרי משמע מתוך פ' שאם הלך אליעזר למשפחת אברהם והם לא ירצו ליתן לו שייהא מותר בבנות כנען, וזה אינו" וכו'.

אספקלריה

באספקלריית השעה
המשך מעמוד קודם

יוסף (- כלומר, שיוסף הוא עיקר המשך תולדותיו של יעקב אבינו), אלא שקידמתה לאה ברחמים (בתפילה - רשב"ם), ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקדוש-ברוך-הוא לה (- שכאשר נטל יעקב את הבכורה מראובן בכור לאה נתנה ליוסף בכור רחל) וכי³⁰.

יתרה מזאת מצאנו בדברי חז"ל (זה"ק ח"א קעו): ששורש הדברים הוא בכך שהיה סבור יעקב בליל נישואיו עם לאה כי היא רחל שעבורה עבד עם לכן שבע שנים, ועל כך אמרו: "ועם כל דא אהדר עובדא לאתריה (- ועם כל זאת חזר הדבר בסופו למקומו), כמה דההוא רעותא קדמאה אתעבידת ברחל (- כשם שרצונו הראשון ומחשבתו של יעקב היו על רחל), ההוא רעותא אתהדרת בה (- הרצון הזה חזר אליה בסופו של דבר), דהא בכורתיה אהדרת ליוסף בוכרא דרחל (- שהרי בכורתו של יעקב חזרה ליוסף בכור רחל)... וכולא סליק באתריה (- והכל חזר למקומו), דכל עובדוי דקדושא-ברוך-הוא כלהו קשוט וזכו (- שכל מעשיו של הקדוש-ברוך-הוא כולם אמת וצדק)"³¹.

30. אמנם לא זכיתי להבין כיצד עולים כל הדברים הללו (המיוסדים על הכתוב בדה"י ועל סוגיית הגמ' בב"ב) עם מה שפירש"י בפר' ויחי "בשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמי... למדני שעתידי אחד משבטי לחלק, ועתה אותה מתנה אני נותן לך", ויש מקור לדבריו בדברי חז"ל (פסיקתא רבתי, פר' ג; ב"ר פר' פב, ד) עיי"ש, ועי' במש"כ הגרא"ז מרגליות (בפי' זרע-אפרים' על הפסיקתא שם, אות יג) שדברי רש"י לקוחים מדברי הפסיקתא בזה, דלפי"ז הרי כבר היה יעקב אבינו מובטח בהבטחה זו שעתידי אחד משבטיו להיחלק בשעה שנראה אליו הקב"ה בלוח בבואו לא"י, עוד קודם שנולד בנימין ומתה רחל, ובוודאי קודם שבלבל ראובן יצועי אביו.

וראה מה שהבאנו לעיל בהע' 9, שנחלקו רש"י והרמב"ן אם אותה מתנה שנתן יעקב ליוסף בהבטחת "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" היתה רק לענין נחשבים כשני שבטים בחלוקת הארץ או שבפועל נטלו פי שנים משאר השבטים. ואולי באמת את בהא תליא, דלפירש"י שם שנתן יעקב ליוסף מתנה זו מכח הבטחת הקב"ה שהבטיחו בלוח לא היה זה אלא להיותם נמנים במנין השבטים לדגלים ולנשיאים ולחלוקת הארץ ותו לא, ולא נזכר שם כלל לשון בכורה, אבל לדעת הרמב"ן, המבוססת על הכתוב דדה"י ועל סוגיית בב"ב, ניטלה בכורה מראובן וניתנה לבני יוסף ע"מ שיטלו פי שנים בא"י כדן בכורה.

ואפשר עוד, דלדעת רש"י היו באמת שתי הבטחות נפרדות של יעקב ליוסף, האחת שהבטיחו מתחילה "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", שהיא רק לענין למנותם במנין השבטים ולא לגבי בכורה, מכח ההבטחה שהיתה בידו משהעביר שני בנים ליוסף, והשנייה כשהבטיחו אח"כ "ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך", שמתפרש גם לענין בכורה ממש ליטול פי שנים בנחלת א"י, מכח הבטחה שהעביר מראובן ונתנה ליוסף, ומיושב קצת לפי"ז מה שהערנו בהערה שם על פירש"י עצמו.

והן אמת שהרמב"ן (בראשית מה, כב) כתב: "ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך, אחרי שבין את בני יוסף ועשאים שני שבטים חזר על יוסף וא"ל הנה אנוכי מת והיה אלוקים עמכם בגלות להציל אתכם מכל צרה ותפרו ותרבו מאד וישב אתכם אל ארץ אבותיכם לנחול אותה, ואני כבר נתתי לך בארץ ההיא החלק האחד אשר בידי לתת, והוא חלק הבכורה, להיותך בו יתר על אחיך" וכו', דאזיל לטעמיה דגם מעיקרא כשאמר יעקב אבינו ליוסף "ועתה שני בניך... לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" נכלל בזה חלק הבכורה, וממילא כשאמר "ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך" חזר על הראשונות על מה שנתן לו כבר, ליטול פי שנים בנחלת הארץ. אבל בדעת רש"י איכא למימר כנ"ל, שהן באמת ב' פרשיות נפרדות, דמתחילה הבטיחו להיותם נמנים במנין השבטים, מכח הבטחת הקב"ה בלוח, ורק אח"כ חזר לתת לו חלק הבכורה שהעביר מראובן. ועדיין צריך יישוב כדי להלום הדברים כראוי, וצל"ע.

31. ועי' היטב בפי' האוה"ח הק' בפרשת ויחי (בראשית מט, ג-ד) שהארץ הרבה בזה, והביא דברי הזה"ק בטעם שניתנה הבכורה ליוסף, אלא שנתקשה בזה דא"ה היה זכאי יוסף לבכורה גם ללא הטעם ד"ובחללו יצועי אביו", ועי"ז הרחיב מאד בביאור הדברים ובפי' הכתובים, יעויי"ש.

וע"ע בדברי האוה"ח הק' בפר' ויצא (שם כט, כג) עה"פ "ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אותה אליו ויבא אליה", שכתב: "צער גדול גרם בהטעת הצדיק, וגרם פיזור תוקף הקדושה, וצא ולמד כי זה סיבה שנעקרה קדושת הבכור אשר בו יתקבצו מלכות וכהונה ושקל כפול ביושע, ולצד המעשה שחשב ברחל ועשה פעולתו בלאה נתפזרו בחינות הקדושה ותחלש גבורת הקודש".

זו אפוא כנראה גם כוונת רש"י לגבי ציוויו של יעקב אבינו על נושאי מיטתו, כי בעוד שכל בני בניו האחרים של יעקב אבינו נולדו מבנות כנען, הרי שמעלתם המיוחדת של מנשה ואפרים היא שנולדו ליוסף מאסנת בת דינה אחותו²⁶.

מכאן, ניתן אולי להתקדם עוד צעד נוסף בהבנת מעלתם המיוחדת של אפרים ומנשה, שנבחרו על-ידי יעקב אבינו להיכלל במניין שבטי י-ה.

ניטלה בכורה מראובן וניתנה ליוסף בכור רחל למעשה, מצאנו מפורשות שניטלה הבכורה מראובן וניתנה ליוסף, כפי שמקרא מלא דיבר הכתוב (דה"א ה, א-ב): "ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתייחש לבכורה, כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף". על כך מפרשים רבותינו הראשונים (רש"י שם; רד"ק שם) כי ראובן, כבכור בניו של יעקב, היה ראוי גם למלכות, אך כאשר ניטלה הבכורה מראובן לא ניתנה המלכות ליוסף, אלא ליהודה שהיה ראוי לה, ורק חלק הבכורה²⁷ ניתן ליוסף בעבור שני בניו.

כתוב זה שבספר דברי-הימים הוא פירושו של הכתוב בפרשת ויחי (בראשית מט, ג-ד) בברכות יעקב לבניו: "ראובן בכורי אתה כוחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז, פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חיללת יצועי עלה"²⁸, כמו שמפרש רש"י (שם): "יתר שאת, ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה, לשון נשיאות כפיים, ויתר עז, במלכות, כמו ויתן עוז למלכו, ומי גרם לך להפסיד כל אלה? פחז כמים, הפחז והבהלה אשר מיהרת להראות כעסך... אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתירות הללו שהיו ראויות לך, ומהו הפחז אשר פחזת? כי עלית משכבי אביך" וכו'. וכבר תרגם כן אונקלוס (שם): "ראובן בוכרי את (- בכורי אתה)... לך הוה חזי למיסב תלתא חולקין בכרותא כהונתא ומלכותא (- לך היה ראוי ליטול שלושה חלקים - כלומר: 'תפקידים' בכירים - בכורה, כהונה ומלכות)... חולק יתיר לא תיסב (- את החלקים היתרים לא תיטול)" וכי²⁹.

על כך מצאנו בדברי חז"ל (ב"ב קג). שאמרו: "בעא מיניה (- שאל ממנו) רבי חלבו מרבי שמואל בר נחמני: מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף? מה ראה (- וכי מה השאלה, והלא) ובחללו יצועי אביו כתיב? אלא מה ראה שנתנה ליוסף?... ראויה היתה בכורה לצאת מרחל (שתלד רחל את יוסף קודם שתלד לאה את ראובן - רשב"ם), דכתיב אלה תולדות יעקב

26. אלא שכל זה א"ש רק אליבא דר"נ שהשבטים נשאו נשים כנעניות, ולא אליבא דר"ת דתאומות נולדו עמם ונשאום, וכדלעיל בהע' 20 ובהע' 23.

27. וכלשון הרד"ק (שם): "ושאר משפט הבכורה והוא לקחת פי שנים בארץ נתן ליוסף".

28. כמש"כ האב"ע (שם, ד, בסו"ד): "וזאת הפרשה מפורשת בדברי-הימים ובחללו יצועי אביו, ואמר על יהודה שהוא הנגיד והבכורה ליוסף, וי"מ ולא להתייחס לבכורה, שיהא תחילת המספר מראובן".

29. וביתר פירוט נתפרש בתיב"ע (שם): "חמי יהיו לך בכורות ורבות כהונתא ומלכותא ועל די חטיית ברי אתייהבת בכירותא ליוסף ומלכותא ליהודה וכהונתא ללוי". ועי' גם בפי' דעת זקנים מבעה"ת (שם) שכתבו: "וראוי היית ליטול פי שנים בבכורה, וגם כהונה היתה ראויה להיות לך, לפי שהעבודה בבכורות, וגם המלכות, כי המלכות ראוי לבכור, כדאמר (דה"ב, כא, ג) ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור, ולא זכית להיות הבכורה לך, וניתנה ליוסף, והכהונה ללוי, והמלכות ליהודה, הדא הוא דכתיב ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו ליוסף, ומי גרם לך זה, לפי שפחזת כמים כקיתון הנשפך, ולא הותר לך כלום, רק המנין שמתחיל לעולם מראובן" וכו'.

וראה עוד במש"כ בעל-הטורים (שם, ג): "ראובן, בגימטריא לא בכור, יוסף במלואו, בגימטריא בכורה".

אספקלריה

באספקלריית השעה המשך מעמוד קודם

רחל אמנו ראשית מחשבתו של יעקב היא הנקראת 'עקרת הבית'

את יסודות הדברים - כי רחל אמנו היא שנקראת בשם 'עקרת הבית', אשר נחשבת בעיקר כאשתו של יעקב אבינו ואמן של כל שבטי ישראל, מאחר שעליה היתה דעתו של יעקב מתחילה, ומכאן זה ניתנה הבכורה ליוסף בנה בכורה - אנו מוצאים כבר בדברי חז"ל (ב"ר פר' עא, ב): "ורחל עקרה, אמר רבי יצחק: רחל היתה עיקרו של בית, כמה שנאמר ורחל עקרה, עיקרה רחל... תני רבי שמעון בן יוחאי: לפי שכל הדברים תלויין ברחל לפיכך נקראו ישראל על-שמה 'רחל מבכה על בניה' (ירמיה לא, יד), ולא סוף דבר לשמה, אלא לשם בנה 'אולי יחנן ה' צב-אות שארית יוסף' (עמוס ה, טו), ולא סוף דבר לשם בנה, אלא לשם בן בנה, שנאמר 'הבן יקיר לי אפרים' (ירמיה שם, ט).

גם בדברי רבותינו הראשונים אנו מוצאים זאת בהקשרים שונים, כדלהלן. בפרשת ויצא (בראשית לא, ד) נאמר: "וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו", ומפרש על כך רש"י (שם): "לרחל תחילה ואחר-כך ללאה, שהיא היתה עקרת הבית, שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר, שהרי בועז ובית-דינו משבט יהודה אומרים 'כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם' וגו' (רות ד, יא), הקדימו רחל ללאה".

על דרך זו הוא מפרש גם בפרשת ויגש (בראשית מו, יט) על הכתוב: "בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין", וכלשונו של רש"י (שם): "ובכולן לא נאמר בהן אשת, אלא שהיתה עיקרו של בית".³²

ביתר הרחבה נתפרשו הדברים על-ידי רבינו הרמב"ן בפרשת ויגש (מד, כז) על הכתוב: "ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי", שעל כך הוא מפרש (שם, בתו"ד): "אבל הטעם, כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל, וזה טעם ילדה לי אשתי, כי לא נולדו לי מאשה אשר היא אשתי ברצוני רק שנים, ושמתי אהבתי בהם כאילו הם יחידיים לי, והשאר כבני פילגשים הם אלי... ולכן יקדים רחל ללאה, 'כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל', ויקרא לרחל וללאה השדה, כי היא הקודמת במחשבתו".

עוד הרחיב על כך גם האבן-עזרא בפרשת ויחי (שם מה, טז) בפירוש ברכתו של יעקב למנשה ואפרים: "ויקרא בהם שמי, כי הנה כל ישראל יקראו אפרים, גם יוסף, גם אמר הכתוב רחל מבכה על בניה, כי היא היתה ראשית מחשבתו, על-כן אמר הכתוב בני רחל אשת יעקב, וכאשר ילדה רחל מיד אמר ללבן שלחני, גם נתן לו הבכורה, כי הוא ראשית מחשבתו, ואחר שלא היה ראובן ראוי לבכורה היה יוסף שהוא פטר רחם" וכ'.

מדוע ניתנה הבכורה לבני יוסף ולא ליוסף עצמו?
לבני יוסף בן ישראל, שכן אם הסיבה בגינה ניתנה הבכורה ליוסף היא בשל היותו בכור בניה ופטר רחמה של רחל אמנו 'עקרת הבית' וראשית מחשבתו של יעקב אבינו, מדוע נאמר אפוא שהיא ניתנה לבני יוסף ולא ליוסף עצמו?!

וראה גם מש"כ הגה"ק בעל המגלה-עמוקות (פר' וישב, ד"ה אלה תולדות יעקב יוסף), בתו"ד: "ז"ש וישראל אהב את יוסף מכל אחיו כי ב"ן זקנים הוא לו, בגי' ראוב"ן, כי טיפה קדמייתא דיעקב עליה דרחל הוי" וכ'.

32. וכתוב עוד בפר' ויצא (שם לא, לג): "ויבוא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא" וגו', ופירש"י (שם): "באהל יעקב, הוא אהל רחל, שהיה יעקב תדיר אצלה, וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב, וכולן לא נאמר אשת יעקב". אמנם ע"י בפי הרמב"ן בכ"מ (שם; מד, כז; מו, יט) שלפי דעתו אין הכרח לפרש כן.

הגאון רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק, בעל ה'אור-שמח', בספרו על התורה (משך-חכמה, פר' ויחי, ד"ה אפרים ומנשה) מסביר כי כוונתו של יעקב היתה שייטלו מנשה ואפרים שני חלקים שווים בנחלת ארץ-ישראל. לפיכך אילו היה יעקב מעביר את הבכורה ליוסף בנו, כאשר היה מזכה לו עצמו שני חלקים בארץ-ישראל, כבכור שנטול פי שניים, היו אחר-כך שני בניו מנשה ואפרים מתחלקים ביניהם בחלקו הכפול של יוסף אביהם, וממילא היה מנשה הבכור מביניהם נוטל שני שלישי מחלק זה, ואילו אפרים לא היה מקבל רק שלישי. אך מאחר שרצה יעקב שיתחלקו שניהם שווה בשווה בחלק הבכורה המגיע ליוסף העביר את הבכורה ישירות לבני יוסף, למנשה ואפרים, שהם עצמם יהיו כבניו שלו, וכל אחד מהם יקבל חלק שווה בארץ-ישראל, כמו כל יתר בניו שבטי י-ה.³³

אלא שנקודה זו לכשעצמה עדיין טעונה ביאור, כי אם אכן היה יוסף עצמו זכאי לבכורה שניטלה מראובן, מתוקף היותו בכור רחל, מדוע באמת בחר יעקב אבינו להעניק זאת בדרך זו? ומה הטעם שלא ניתנה לו הבכורה אלא רק לבניו?

דינה בת יעקב נוצרה ברחם רחל ומכח תפילת לאה התחלפה עם יוסף שהיה ברחם לאה
את הפתח להבנת הדברים ניתן למצוא בכתוב האמור בפרשת ויצא (שם ל, כא): "ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה",

שעל כך אמרו חז"ל (ברכות ס): "מותיב (- הקשה) רב יוסף: ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר (- מה פשר ההדגשה 'ואחר')? אמר רב: לאחר שדנה לאה דין בעצמה, ואמרה שנים-עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות, הרי עשרה, אם זה (- העובר שברחמי) זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה".

כמוכן שלפי פשוטות הדברים הכוונה היא שאותו עובר שהיה ברחמה של לאה נהפך בעצמו מזכר לנקבה, כלשון רש"י בפירושו על התורה (שם): "פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה... והתפללה עליו ונהפך לנקבה".

אמנם יש מרבותינו הקדמונים (ראה: ת"י שם³⁴; דעת זקנים מבעלי התוס' שם³⁵; חזקוני שם³⁶; מהרש"א נדה לא. בחדא ג, בשם ס' 'פענח רזא', ושכן

33. אלא דדרך זו א"ש רק לפ"ד הרמב"ן בפר' ויחי, שאכן נטלו אפרים ומנשה שני חלקים ממש בנחלת א", אך לא לדעת רש"י שם שלא היה זה לכבוד גרידא, כמו שהבאנו לעיל בהע' 9. אכן לפירש"י שם ק"כ"ה דכתבי לבני יוסף' דייקא, דהא באמת לפי"ז לא ניתנה כל זכות בכורה בפועל ליוסף עצמו, אלא רק לבניו שנחלקו לשני שבטים לדגלים ולנשיאים ולחלוקת הארץ. ובלא"ה פירש"י שם אינו עולה לכאורה בקנה אחד עם הכתוב דה"י, וכמו שהארכנו בזה לעיל בהע' 30.

34. שתרגם: "ושמיע מן קדם ה' צלותא דלאה ואתחלפו עובריא במעיהון והוה יהיב יוסף במעאה דרחל ודינה במעאה דלאה".

35. שכתבו: "ותקרא את שמה דינה, פירש"י שדנה בעצמה, שהיא היתה מעוברת מיוסף וע"י תפילתה נתחלף בדינה, ויש לפרש מדלא כתיב ותהר ותלד אלא ואחר ילדה בת משמע בשעת הלידה היתה בת ולא בהריון". אמנם בדבריהם אולי יש מקום לפרש שאין הכוונה שהוחלפו העוברים עצמם זה בזה, כדמשמע להדיא מלשון תיב"ע, וכדלעיל בהערה הקודמת, אלא שאותו עובר שברחמה שנוצר כזכר והיה אמור להיוולד כיוסף התחלף ונהפך להיות נקבה, שהיא דינה, ואילו באותו הזכר שהיה צריך להיוולד ליעקב אבינו למנין י"ב שבטי י-ה זכתה אח"כ רחל לכשנפקדה, או שכבר היתה מעוברת בנקבה ושנהפכה באותה שעה לזכר, ודו"ק בזה.

36. שכתב: "ואחר ילדה בת, אין כתיב הריון... ד"א לכך אין כתיב כאן הריון, לפי שלא היתה בת אלא בשעת לידה, אבל כל זמן הריון היתה בן, ולאה דנה בעצמה, כמו שפירש"י, והחליף יוסף בדינה, כמו שישד הפייט (בקרובץ אדר"ה שחרית, ד"ה אבן חוג) עובר להמיר בבטן אחות".

אספקלריה

באספקלריית השעה
המשך מעמוד קודם

מכאן, נשוב למדרשי חז"ל שהבאנו לעיל, כי אסנת אשת יוסף היתה לאמיתו של דבר בתה של דינה בת יעקב. לכשנצרך הכל נמצא כי אפרים ומנשה, בנייהם המשותפים של יוסף ואסנת, הם הם נושאי זכות הבכורה האמיתית, של רחל ראשית מחשבתו של יעקב אבינו, בהיותם מצד אחד בני יוסף הבכור פטר רחם שלה, ומצד שני בני אסנת בת דינה ראשית היצירה ברחמה⁴⁰.

הוא שאמר הכתוב בספר דברי-הימים ש"נתינתה בכורתו לבני יוסף בן ישראל", כי זכות הבכורה בשלימותה המלאה היתה שמורה אכן 'לבני יוסף' דווקא, ולא ליוסף עצמו.

וזוהו סוד מעלתם המיוחדת של אפרים ומנשה, היתרה על כל בני בניו האחרים של יעקב אבינו, אשר מכוחה זכו למתנת הבכורה ולהיות נמנים בין שבטי י-ה - אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי.

ראשונה ועשו מן השניה, צא ולמד משפורת... נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה אחרון, ויעקב בא לעכבו, שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין". ועל במה שנתקשה בזה הרמ"ע מפאנו ('עשרה-מאורות', מאמר חיקור דין, ח"ג פי"ח) מדברי הזה"ק בפר' מצורע (ח"ג נה:): ומש"כ בזה וע"ע בזה במג"ע (פר' תולדות) ובהגה' הרחיד"א על הזה"ק ('ניצוצי-אורות', פר' מצורע שם), ואכ"מ.

וראיתי בא' מפירושי בעלי התוס' עה"ת בפר' תולדות (שם, לד) שכתבו לגבי מכירת הבכורה: "וא"ת היאך רימה יעקב עשו, הלא הצדיקים גנותם לעשות מרמה, וי"ל דמן הדין היה יעקב בכור, מישל אם נתן אדם שני אבנים בצלוחית אחת, מי יצא ראשון, מי שהווש ראשון או אחרון, מה שהווש אירון יצא תחילה, כך יעקב היה טיפה ראשונה ולכן יצא אחרונה". ובאופן אחר קצת כתב גם החזקוני (שם, כו): "וידו אוחזת... פי' בבטן אחזו יעקב לעשו בעקבו כדי לעכבו שלא יצא, ויצא הוא תחילה, כי הוא היה מטיפה ראשונה... ולו משפט הבכורה, ודבר זה הזקיקו לקנותה". ואולי לזה גם נתכוון רש"י במש"כ "בדין היה אוחז בו לעכבו". ומ"מ חזינן שהיה לו ליעקב זכות תביעה על הבכורה מכח מה שהיה ראשון ליצירה.

ויש לפלפל בזה הרבה עפ"י מה שמובא בשם הגר"א ('סערת אליהו', ווארשא תרל"ח, בסופו; 'קול-אליהו', ר"פ כי-תצא; 'נתינתה לגר' על תרגום אונקלוס, דברים כא, ז; 'מצבת משה' ח"ב) דאע"ג דחיוב פדיון הבן בפטר רחם תליא מילתא מ"מ זכות בכורה להיות נוטל פי שנים תליא בראשית אונו ובמי שקדם ליצירה ולעיבור ולא במי שנולד ראשון, ומטו משמיה שאמר לפרש כן את הכתובים האמורים בפרשת בכורה שבר"פ כי-תצא (דברים כא, טו-יז) לגבי בן האהובה ובן השנואה, דמיידי בשנואה שנתעברה תחילה וילדה לט' ובאהובה שנתעברה אחריה וילדה לפניה לז'. ועל במש"כ הגאון מהר"ש קלוגר (הגה' חכ"ש לשו"ע חו"מ סי' רעח ס"א) שהביא כן בשם הגאון מהר"ח מוואלוז'ין, והסכים לזה בזה"ל: "הנה בזה הייתי בר מזלו דהג' ז"ל". אולם בשו"ת שואל-ומשיב (מהדור"ג, ח"ג, סי' נב) דחה דליכא למימר הכי, וראיה ברורה לזה מעשו ויעקב. וגם הגאון הנצי"ב ('העמק-דבר', ר"פ כי-תצא) כתב שאינו מאמין לשמועה זו, ושקר העידו בשמו של הגר"א. ובאמת דבפי' הטור עה"ת בפרשת תולדות (בראשית שם, לא) ובפי' הרא"ם (שם) כתבו דליכא למימר דמשפט הבכורה היה מגיע ליעקב בדין משום שנוצר מטיפה ראשונה והיה ראשון ליצירה, דלאו ביצירה תליא מילתא אלא בלידה ופטר רחם. ויש שכתבו (ראה: 'סערת אליהו', ווילנא תר"ן, בסופו, בשם הגר"ש הכהן מווילנא; 'אסיפת חכמים', לבנוב תרמ"ב) דאדרבה גם הגר"א אמר לפרש הכתובים בר"פ כי-תצא בדרך הפוכה, שבן השנואה נולד ראשון לט' ובן האהובה נולד אחריו לז'.

ועכ"פ אי נימא דהיה לו ליעקב זכות בכורה מכח מה שהיה ראשון ליצירה א"ש טפי דכשהעביר את זכות הבכורה ליוסף קפיד נמי על ראשית היצירה, ודו"ק היטב.

40. וזכיתי בס"ד למצוא ברמיזא ממש את עיקרי יסודות הדברים, ששלימות כוחו של יוסף הצדיק הוא בהתאחדותו וחיבורו עם אסנת בת דינה, בתוד' הגה"ק בעל ה'מגלה-עמוקות' (פר' וישב, ד"ה אלה תולדות יעקב יוסף) שכתב: "... שדנה לאה דין בעצמה שתהיה נקבה, וע"פ הדין היתה נשמתה של יוסף זכר ונהפכה לנקבה, לכן נתגלגל הדבר שלקח יוסף את אסנת בת דינה בת זוגו".

מוכיחין דברי הפייטן ביוצר של ר"ה³⁷) שפירשו שבאותה שעה שהיתה לאה מעוברת בזכר היתה אחותה רחל מעוברת בנקבה, ומכח תפילתה ובקשתה של לאה הוחלפו העוברים זה בזה בדרך נס, שהזכר שהיה ברחמה של לאה עבר לרחמה של רחל, והוא יוסף, בעוד שהנקבה שהיתה ברחמה של רחל עברה לרחמה של לאה, והיא דינה³⁸.

שלימות זכות הבכורה הוא אצל בני יוסף ואסנת - בשילוב של יוסף ודינה הצדיק לא היה לגמרי בנה של רחל אמנו, שכן הוא נוצר תחילה ברחמה של לאה, ורק לאחר תפילתה של לאה התחלף עם דינה שהיתה ברחם רחל, ונולד בסופו של דבר אצל רחל.

לאור זה, אם זכות הבכורה היתה שמורה לבכור בני רחל, שהיתה ראשית מחשבתו של יעקב אבינו ונקראת 'עקרת הבית', כאמור לעיל, הרי שהיא לא הגיעה לכאורה לגמרי ליוסף, שלא היה בנה בשלימות.

שלימות זכות הבכורה היא אך ורק בשילוב של יוסף ודינה גם יחד, שמשלימים זה את זה. דינה כמי שנוצרה ראשונה ברחמה של רחל, ויוסף כמי שנולד בפועל ראשונה אצל רחל ופטור את רחמה³⁹.

37. וז"ל שם: "ואת דינה בתו, תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים כו', יש להקשות דהא דינה זכר היה ונהפכה לנקבה, כדאינא פרק הרואה, וא"כ עיקר יצירתה זכר היה ולא הזריעה תחילה, ונהפכה לנקבה ע"י תפילת האמהות, ורא"ם תירצו בדחוקים, ובשם ספר פענ"ח רז"י שמעתי לתרץ הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה, דהשתא א"ש עיקר יצירתה של דינה נקבה, עכ"ד, וכן מוכיחין דברי הפייטן ביוצר של ר"ה עובר להמיר בבטן אחות כו' סלוף דינה ביהוסף כו', ותו לא מיד".

אלא דאכתי צע"ק, דלפ"ז הרי כל עיקר הדרשא בסוגיית הגמ' (נדה לא.) מדיוק הכתוב "ואת דינה בתו" אינו מוכרח כ"כ, דאמרינן התם: "ת"ר בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחילה יולדת זכר איש מזריע תחילה יולדת נקבה, ולא פירשו חכמים את הדבר, עד שבא רבי צדוק ופירשו, אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב בפדן ארם ואת דינה בתו, תלה הזכרים בנקבות ובזכרים", דהן אמת שלפי מה שהביא המהרש"א לתרץ שנתחלפו העוברים א"ש שמעיקר יצירתה של דינה נקבה היתה, ולא שנתהפכה מזכר לנקבה, אבל מ"מ שוב אין להכריח לכאורה מדכתיב "ואת דינה בתו" שתלה הכתוב הנקבות בזכרים, דהא איכא למימר דשאני הכא שתלה אותה ביעקב אביה ולא בלאה אמה משום שלמעשה נוצרה ברחמה של רחל ולא של לאה, ומשו"ה עדיפא ליה לכתוב ליחסה אחר אביה ולא אחר אמה, ויל"ע בזה.

38. והנה כתיב בפר' וישב (בראשית מו, כב) לגבי מנין שבעים נפש: "אלה בני רחל אשר יולד ליעקב כל נפש ארבעה עשר". ועל ב'משך-חכמה' (שם) שכתב לפרש הא דכתיב 'אשר יולד ליעקב', ולא כתיב 'אשר ילדה ליעקב' כדכתיב אצל שאר נשי יעקב, דיל"ע עפ"י מה שתרגם בת"י דמכח תפילתה של לאה הוחלפו העוברים שברחם לאה ושברחם רחל זה בזה, דלפ"ז הרי יוסף לא נזרע מרחל ורק נולד ממנה, ולכן לענין הלידה לבד כתיב 'אשר יולד'. וע"ע במש"כ ה'משך-חכמה' (פר' וישב, ד"ה וידינו) לפרש עז"ז גם את הכתוב (שם לז, כז): "לכו ומכרנו לישמעאלים וידינו אל תהי כי בו אחינו בשרנו הוא", ד'אחינו' היינו מצד האב, ו'בשרנו' היינו גם מצד האם, שנוצר ונזרע ברחמה של לאה.

וראה עוד מה שהרחיב בזה אאמור"ר הגאון צ"ל בספרו שו"ת 'מעשה-חושב' (ח"ג, סי' א, אות י) ובספרו 'מחנה-לויה' (פר' וישב, עה"פ 'ואחר ילדה בת').

39. והנה אחז"ל ('ב"ר פר' צז, ו): "ר"י אמר ואני נתתי לך שכם, זו הבכורה... אשר לקחתי מיד האמורי, זה עשו, וכי עשו אמורי היה, אלא שעשה מעשה אמורי". וכן פירש"י (בראשית מח, כב): "אשר לקחתי מיד האמורי, מיד עשו שעשה מעשה אמורי, ד"א שהיה צד אביו באמרי פי", דמבואר שיסוד זכות הבכורה שהיה ליעקב להוריש לבניו ולהנחיל ליוסף הוא מכח הבכורה שקנה מיד עשו.

ולגבי בכורתם של יעקב ועשו כבר פירש"י בר"פ תולדות (שם כה, כו): "ואחר יצא אחיו וגו', שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו, בדין היה אוחז בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה

אספקלריה

מבעד לאספקלריה

מהנעשה והנשמע בין כותלי המכון ומחוצה לו

וזאת הברכה אשר ברוך משה

ראש המכון המדעי טכנולוגי להלכה, הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, בלוויית רבני המכון, הרבנים הגאונים רבי יעקב לוריא ורבי יוסף הילדסהיימר, הגיעו למעונו של זקן פוסקי הדור, מרן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, ראב"ד העדה החרדית בירושלים, להתייעצות הלכתית בכמה נושאים העומדים על הפרק.

בהתייעצות הלכתית עם מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א

למרות חולשתו קיבל הגר"מ שטרנבוך את פניהם בקורת רוח ובחביבות רבה. הגרא"מ הלפרין, ראש המכון, הגיש לו את ספרי המכון החדשים שיצאו-לאור בשנים האחרונות ועדיין אינם נמצאים בספרייתו, יחד עם מספר חיבורים בענייני מועדי השנה מפרי עטו, והוא הודה על כך מקרב לב.

הפגישה הוקדשה בעיקרה להתייעצות בכמה שאלות הלכתיות עקרוניות, הנוגעות לשימוש בשבת מכשירי שמיעה מתקדמים, בעלי פונקציות חדשניות שונות, ולאפשרויות טעינת המכשירים באמצעות שעון-שבת ובאמצעות טעינה אלחוטית.

מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א מאציל מברכותיו על פעילות המכון

במהלך השיחה התורנית שהתפתחה ביניהם הוזכרו חילופי המכתבים והתשובות ההלכתיות בנושאים אקטואליים שונים בין ראש המכון המנוח הגאון האדיר רבי לוי יצחק הלפרין זצ"ל לבין יבלחט"א מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א.

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א בדיון הלכתי עם מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א

נושא נוסף שהועלה במהלך הפגישה היא פעילותו רבת השנים של המכון המדעי טכנולוגי

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א מעניק למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א את חיבוריו בענייני המועדים

להלכה לצמצום ומניעת חילולי שבת בחברת החשמל, באמצעות מעבר לאוטומציה מלאה בשבתות ובחגים, דבר שהיה ב'כותרות' באותם ימים בדיוק, כחלק מסערה ציבורית שהתחוללה בעקבות הדלפות מההסכם הקואליציוני שהלך והתגבש. הגר"מ שטרנבוך בירך בחום על כל התקדמות בפעילות, שתביא לצמצום בחילולי השבת, ואולי גם לאספקת 'חשמל כשר' לכל בתי ישראל בסופו של תהליך.

בסיומה של הפגישה נפרד מרן הגר"מ שטרנבוך מראש המכון שליט"א ומיתר רבני המכון בלבביות רבה, תוך שהוא מרעיף עליהם ברכות להמשך פעילותם הקדושה למען קדושת השבת ושמירת ההלכה בהידור רב.

רווח והצלה יעמוד ליהודים

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א בפגישת סיכום עם ר' שי מושקוביץ, איש 'איחוד הצלה', מימין, ועם מהנדס המכון, מר דב ציוני, משמאל

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א ומהנדס המכון מר דב ציוני בבדיקה יסודית של האמבולנס

לפליאתם הרבה של כל עוברי האורח ובעלי הרכבים שחלפו אותו בוקר בצומת המרכזית של הר הצל, בכניסה לשכונת בית-וגן בירושלים, שם ממוקם מבנה המכון המדעי טכנולוגי להלכה, לנוכח המחזה הבלתי שגרתי, כאשר ניצב שם אמבולנס גדול וחדיש של 'איחוד הצלה', סביבו מתגודדים מספר רבנים מכובדים, שגם מתיישבים על כיסא הנהג ליד ההגה ולוח המחווונים המתקדם.

היה זה כאשר האמבולנס החדיש נשלח מטעם רבני 'איחוד הצלה' לבדיקה יסודית במכון המדעי טכנולוגי להלכה, כמיטב המסורת אצלם, לבקש מרבני המכון ומהנדסיו לבדוק את כל הפונקציות השונות והאלמנטים המתקדמים המוטמעים בכל רכב חדש, מכל סוג שהוא, שנכנס שם לשימוש, על-מנת לקבוע במדויק את דרך הפעלת הרכב וצורת הנהיגה בו בשבת, באופן שיצמצם ככל האפשר באיסורי שבת מיותרים, ויחד עם זאת לא יפגע מאומה במהירות הגשת ההצלה והטיפול המושלם.

ראש המכון יחד עם רבני המכון בבדיקת האמבולנס

את האמבולנס הביא והחנה ברחבת המכון ר' שי מושקוביץ, איש 'איחוד הצלה', והוא נבדק ביסודיות רבה על-ידי ראש המכון, הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, יחד עם רבני המכון, הרבנים הגאונים רבי שמעון שטרן ורבי יוסף הילדסהיימר, בעזרתו המקצועית של מהנדס המכון, מר דב ציוני, אשר בדקו היטב כל פרט ופרט מפונקציות התפעול, הן בהפעלת האמבולנס והן במהלך הנסיעה והעצירה.

לאחר מכן נועדו ראש המכון הגרא"מ הלפרין ומהנדס המכון מר דב ציוני לפגישת סיכום עם ר' שי מושקוביץ, שבמהלכה סוכמו כל ההנחיות המעשיות. בעקבות הפגישה הוכן על-ידי מר דב ציוני דו"ח הנחיות מפורט, שעבר את הגהתו הקפדנית של הגרא"מ הלפרין שליט"א ראש המכון וזכה לאישורו.

כדי לטהרנו

מנהלי החטיבה לטיהור אוויר של חברת 'תדיראן מזגנים' הזמינו בדיקה של המכון המדעי טכנולוגי להלכה לרכיב חדשני למזגנים שפותח על-ידם במשך שנים מספר, על-מנת לקבל את אישורו ההלכתי של המכון לשימוש בו בשבת. בשל רגישותו וייחודיותו של המוצר החדשני, הבלעדי לחברת 'תדיראן', ביקשו מנהלי החטיבה כי הבדיקה תתבצע אצלם במפעל.

מדובר בפיתוח חדשני ביותר של רכיב מיוחד, מורכב מאד, המשולב מטכנולוגיות מתקדמות, שמרכיבים אותו בתוך המזגן, והוא אמור לטהר ולחטא את האוויר הזורם דרכו, כך שכל חלל החדר נשאר נקי ומחוטא מכל מיני וירוסים ובקטריות לסוגיהם השונים.

הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, ראש המכון, יחד עם הרה"ג ר' יעקב לוריא שליט"א, מבכירי רבני המכון, הגיעו בלוויית מהנדס המכון, הר"ר דוד אברהמס, לבדיקת

מר ארז פז, מנהל החטיבה, ומר חגי בלומנטל, מנהל השיווק, מציגים בפני ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א ומהנדס המכון הר"ר דוד אברהמס את הרכיב החדש

המשך מעמוד קודם

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א יחד עם הרה"ג ר' יעקב לוריא בבדיקת הרכיב החדש מותקן על מזגן

המוצר בין כותלי המפעל הענק של החטיבה לטיהור אוויר בפתח-תקוה. הם התקבלו על-ידי מר ארז פז, מנהל החטיבה, ומר חגי בלומנטל, מנהל השיווק, שהסבירו להם במשך שעה ארוכה את ייחודיותו של הרכיב, על כל מרכיביו והטכנולוגיות המוטמעות בו, הדגימו בפניהם את פעילותו, והשיבו על כל שאלותיהם, כאשר בסיכום הביקור הוחלט באופן עקרוני להעניק למוצר את האישור ההלכתי המהודר מטעם המכון.

לעת הכין מטבח

עשרות רבני בתי-חולים ומרכזים רפואיים מכל רחבי הארץ התכנסו במרכז הרפואי וולפסון בחולון, ליום עיון מקיף בנושאים הלכתיים המעסיקים אותם, ביוזמתו של רב המרכז הרפואי הרב שמואל ברקוביץ שליט"א.

במרכז יום העיון עמדה הרצאתו המאלפת של ראש המכון המדעי טכנולוגי להלכה, הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, בנושא 'טכנולוגיות חדשניות בעולמות המטבח המודרני'.

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א בהרצאתו בפני רבני בתי החולים בארץ

חרף הזמן המוגבל יחסית שעמד לרשותו הספיק הגרא"מ הלפרין להתייחס בהרצאתו, שנשמעה בקשב רב על-ידי כל הרבנים המשתתפים, לשורה ארוכה של נושאים, בשיטות בישול וחימום שונות, כמו: כיריים קרמיות חשמליות; כיריים אינדוקציה; תנורי מיקרוגל; תנורי פירוליטי; קומבסטימרים; קונוקטומטים; עגלות 'חכמות' ועוד, כאשר הוא סוקר את ההתייחסות ההלכתית אליהם בנוגע לשימוש בשבת, בישולי נכרים, בשר בחלב ופסח, לצד הצעות והנחיות מעשיות.

שעה	תוכנית
08:30-09:30	התכנסות
09:30-09:45	ברכות
09:45-10:10	המשת בית החולים ליציב הדתי מר יצחק פוגל
10:10-10:40	מנהל ארדנסטריטי מר יצחק פוגל
10:40-11:10	פתיחת טהרה לכהנים במסדר רפואי הרב יצחק חמבר רב בית המדרש ליהודי כנען
11:10-11:25	הפסקה
11:25-12:00	טכנולוגיות חשמליות בעולמות החשמל המודרני הרב אברהם משה הלפרין מכון נדע טכנולוגי להלכה
12:00-12:45	כשרות ושבת הליכה למעשה במרכזים רפואיים הרב מנחם לפיקבך רב שדה ברואית כללית ונציג המחלקת לחן וכשרות במללית
12:45-13:30	מנחה ארוחת צהריים
13:30-14:10	כל רשש אשר הוא חי - יהיה לאוכלה? הרב יוסף דורפמן מנהל לניפי כשרות מנן
14:10-14:40	הקונפליקטים של הרפואה החרדית ד"ר חיל שטיינר מנחם רבני רפוא וולפסון
14:40-15:00	ש"ת ומעילת הכנס

לפרטים נוספים: הרב שמואל ברקוביץ - 050-4128653

מקור מים חיים

לאחר בדיקות ממושכות במעבדת המכון של בר-מים תת-כיוירי חדיש, מתוצרתה של חברת 'קיו-טרייד בינלאומי' בע"מ, שנבדק בקפדנות וביסודיות על-ידי מהנדסי המכון, הגיעו ראש המכון המדעי טכנולוגי להלכה, הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, והרה"ג ר' יעקב לוריא שליט"א, מבכירי רבני המכון, יחד עם הרה"ר דוד אברהמס, מהנדס המכון, לבדיקת בר המים במעבדות המפעל עצמו, טרם הענקת האישור ההלכתי לשימוש בו בשבת במים הקרים.

כידוע, ברי המים והמיני-ברים התת-כיויריים הם הלהיט האחרון כיום בתחום מכשירי המים הביתיים, כאשר הם אמורים להחליף את המכשירים הממוקמים על משטחי השיש במטבח.

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

ראש המכון הגרא"מ הלפרין שליט"א והרה"ג ר' יעקב לוריא מבכירי רבני המכון, יחד עם הר"ר דוד אברהמס מהנדס המכון, בבדיקה יסודית של המיני-בר התת-כוזר

בבדיקה שנערכה על-ידם במפעל, בהשתתפותו של מר אדם פרקש, מנכ"ל החברה, התברר כי נוסף על התוצאות שהתקבלו במהלך הבדיקות במעבדת המכון שהמכשיר נבנה בצורה מושלמת, כך שאין כל חשש ופקפוק בשימוש בשבת במים הקרים שבמכשיר זה, לאחר העברתו למצב 'שבת', הרי שבאותה העברה למצב 'שבת' מתבצעת גם העברה של מערכת המזיגה למערכת עוקפת סננים, על מקומה של מערכת מתקן הסודה שבמכשיר, אשר ננעלת לשימוש במצב 'שבת', באופן שצריכת המים הקרים היא ללא כל חשש 'בורר'.

יחד עם זאת, הם גם בדקו בקפידה רבה את דרך הרכבת כרטיס הפיקוד של המכשיר, המורכב בבית הלקוח על-ידי מתקיני החברה המוסמכים. התברר כי המכשיר כשלעצמו, כפי שהוא מגיע ממפעל הייצור בסין, הוא 'גולם' מוחלט, שלא ניתן לעשות בו כל שימוש שהוא, לא להכנסת מים לתוכו, ובוודאי לא להוציא ממנו מים. רק לאחר הרכבת כרטיס הפיקוד הדיגיטלי על-ידי המתקין היהודי, בדרך 'מעשה אומן', הוא הופך להיות ראוי לשימוש. בעקבות זאת הוחלט כי ניתן להתייחס לכך בוודאות כ'גמר מלאכה' בידי ישראל, באופן שפוטר את המכשיר מחובת טבילה.

המאיר לארץ

כזכור, במהלך גיבוש סעיפי ההסכמים הקואליציוניים של הממשלה החדשה, התעוררה סערה ציבורית נרחבת, שלוותה במסע הסתה פרועה של ממש, בעקבות סעיפים שונים בהסכמים שהיו אמורים לחזק את צביון שמירת השבת במרחב הציבורי, וכן לאפשר להמוני יהודים שומרי שבת ליהנות בשבתות ובחגים מ'חשמל כשר', כאשר במרכז הסערה עמדו כל מיני הדלפות שקריות על כוונות להפסיק את אספקת החשמל בשבת וכיוצא בזה.

י"ד סיעת 'הדות התורה' הרב יצחק גולדקנפף, בהתייעצות בלשכתו עם ראש המכון הגרא"מ הלפרין ורבני המכון הרבנים הגאונים רבי יעקב לוריא ורבי יוסף הילדסהיימר על סעיפים שונים בהסכמים הקואליציוניים

אין בכוונתנו להתייחס במסגרת זו לדברים אלה, אשר בדרך-כלל השתיקה יפה להם, והם ניתנים לקידום מתוך הסכמות והבנות, בשיתוף פעולה מלא, רק כאשר הם מתבצעים בצנעה הרחק מעין הזרקורים.

מתוך העיתונות על 'סדרת החשמל בשבת'

אנו רק רוצים לקוות, יחד עם המוני בית ישראל, כי בחסות הממשלה החדשה ונבחריה נוכל לחזור לפעילויות שונות ומגוונות, שמטרתן לעמוד על משמר השבת וקדושתה בפרהסיה הציבורית, ובכללן המשך ההתקדמות בשיתוף פעולה עם חברת החשמל, בחתירה לקראת אוטומציה מלאה בכל מערכות ייצור ואספקת החשמל בשבתות ובחגים, מבלי לפגוע כלל ביוזמות נקודתיות אחרות, ברוכות אף הן, שנועדו לאפשר ייצור 'חשמל כשר' באזורים מוגבלים.

זה חלקי

בהמשך לסדרת השיעורים שמסר הרה"ג ר' יוסף הילדסהיימר שליט"א, מרבני המכון, במסגרת 'מפגשי ליל שישי' של ארגון 'חלקי בקהילת', הוא הוזמן שוב למסור שיעור בנושאים אקטואליים של טכנולוגיה באור ההלכה בפני משתתפי המפגשים של שכונת קרית-יובל בירושלים.

הרה"ג ר' יוסף הילדסהיימר שליט"א מרבני המכון בשיעורו

אספקלריה

בראי ההלכה

שאלות נבחרות משולחן רבני המכון

מטבע הדברים, משמש המכון כתל תלפיות וכתובת מרכזית לכל השאלות ההלכתיות המתעוררות חדשים לבקרים.
על שולחן רבני המכון, מצטברות מדי יום ביומו עשרות פניות, משואלים מרחבי הארץ והעולם. כמה מן האקטואליות והמעניינות שבהן, מהחודש האחרון, מוגשות לפניכם:

שימוש בשבת במערכת 'דולפין' לחימום מים

שלום רב

ברצוני לברר אודות אפשרויות השימוש בשבת במוצר הזה (מצו"ב קובץ).

א. האם מותר לפתוח את ברז המים החמים בשבת, בזמן שמחמם המים כבוי והמים פושרים, וכן ביו"ט, אפי" כשהמים חמים הגם שהמחמם כבוי, כגון שהוחמו מאתמול או ע"י השמש. שכן התרמוסטט ככל הנראה פועל כל הזמן, וגם יתכן שהמכשיר משדר את טמפרטורת המים כל העת לרשת.

ב. האם ישנה היתכנות לשימוש במצב שבת המתואר שם? שכן מלבד כל הנ"ל, ככל הנראה ישנה השפעה ישירה יותר של הפעלת המחמם בעת שימוש במים מחמת ירידת טמפרטורת המים בדוד.

בכבוד רב

משה ה.
בני-ברק

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

בדקנו את הקובץ יחד עם הקישור שצירפת לשאלתך על מערכת זו הקרויה 'דולפין', והבנו כי מדובר במערכת המבוססת על חיישן טמפרטורה שמותקן בתוך עומק הדוד ומדווח באופן רציף לבקר (ומשם גם לאפליקציה בטלפון החכם - כאופציה נוספת) על מצב הטמפרטורה. בנוסף, בהתאם להגדרות שנקבעות מראש על-ידי המשתמש, ניתן להפעיל את הדוד לפי שעות מבוקשות, לפי טמפרטורה, או בשילוב בין שניהם. קיימות במערכת זו עוד אופציות ופונקציות נוספות, שמאפשרות למשתמש להגדיר מראש לכמה מקלחות הוא זקוק, ולהתאים את טמפרטורת המים לפי הצורך בטמפרטורה הרצויה ובשעה המבוקשת. היא גם 'לומדת' עם הזמן את הרגלי הצריכה של המשתמש ו'יודעת' להתאים את כמות המים החמים הנצרכת, בטמפרטורה הרצויה, לפי הרגלי הצריכה של הבית והמשפחה.
ברור ללא כל ספק שכאשר המערכת פועלת כרגיל בימי

החול אין שום אפשרות להשתמש בה בשבת, מכמה וכמה סיבות, חמורות יותר וחמורות פחות.
ובאשר לשאלותיך:

א. כאשר מערכת החימום כבוייה ואינה פועלת, אך המים עדיין נותרו חמים מערב-שבת, אזי אם הם חמים במידת חום שכזו שיש לחוש שהיא כבר בכלל חום שהיד-סולדת-בו (מ-43 מעלות צלי ומעלה) אין לצרוך מהם בשבת, שכן כל הוצאת מים גוררת בעקבותיה כניסת מים קרים מן הרשת לדוד, אשר מתערבים עם המים החמים - שהתחממו בחימום חשמלי בגוף חימום לווהט, שאנו מחמירים להתייחס אליו כאש, וממילא דין המים כדין 'תולדות האור' - ומתחממים ומתבשלים מהם.

במידה וידוע שמידת החום של המים החמים שבדוד היא מ-42 מעלות ומטה, אין חשש בצריכתם בשבת מצד כניסת מים קרים והתערבותם בהם. במקרה זה, אותו הגדרת כ'מחמם מים כבוי', הרי שגם הרכיב הקרוי 'תרמוסטט',

שתפקידו להפעיל או לנתק את מערכת החימום בהתאם לטמפרטורה הרצויה, אינו פעיל כלל, שאילולא כן לא היה הדוד כבוי, והיה ממשיך להתחמם לפרקים באמצעות התרמוסטט לפי הצורך.

אולם בכל זאת, גם במקרה זה שמערכת החימום אכן כבוייה, הרי שחיישן הטמפרטורה המותקן בדוד עדיין פעיל, והוא ממשיך כל העת לדגום את הטמפרטורה ו'לשדר' אותה לבקר, כך שכל צריכת מים, שמכניסה בעקבותיה מים קרים ומורידה את טמפרטורת המים, 'נקלטת' מיד על-ידי החיישן, וגם משודרת לטלפון החכם ו/או משתנה על הצג, במידה והוא פעיל.
יש לדון אמנם בהגדרתן ההלכתית של ההשפעות הללו,

מה גם, שיתכן מאד שבמצב של שמירת חום בטמפרטורה של 40 מעלות בלבד, בדודי חימום מתקדמים, העשויים מחומרים מבדודים מיוחדים, במטרה לחסוך באנרגיה, הרי שברוב רובו של הזמן גוף החימום אינו פועל, במיוחד בטמפרטורה סביבתית שאינה נמוכה מאד, כך שקרוב לוודאי שצריכת מים חמים והכנסת מים חמים בעקבותיה היא שתגרום להפעלת גוף החימום, וממילא לכאורה יש להחמיר באופן זה, אף שאין זה 'פסיק-רישא', על יסוד חידושו של המהרש"א (שבת קכ: ע"ד התוד"ה פותח) שגם קרוב ל'פסיק-רישא' דינו כ'פסיק-רישא', והו"ד בביאה"ל (סי' רעז ס"א, ד"ה שמא יכבנו). לפיכך יש להימנע בהחלט משימוש במערכת זו בשבת גם היא מכוונת למצב הנקרא מצב 'שבת'.

בברכה מרובה

שימוש בשבת בפח אשפה גדול עם חיישן אלקטרוני

שלום רב

פח עם חיישן של kitchenette, שלשבת יש כפתור שמנתק את החיישן, או שמוציאים את הבטריות והפתיחה היא ידנית. שמנו לב, שגם כשמוציאים את הבטריות, עדיין כשפותחים וסוגרים את המכסה ידנית, יש קו קטן אדום שנדלק ונכבה. האם יש אפשרות לשימוש בשבת? תודה רבה לכם

אברהם כ.
ירושלים

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

מבלי להיכנס כרגע כלל למשמעות ההלכתית של תופעה זו ומידת חומרתה, הרי שהתופעה אותה אתה מתאר יכולה בהחלט להיות כתוצאה משאריות אנרגיה שנמצאות

בכרטיס או במערכת (בתוך הקבלים וכדומה), שהיא תופעה מוכרת בהרבה מכשירים חשמליים שעשויים להמשיך לפעול גם כמה שניות ספורות לאחר ניתוקם מזרם החשמל, עד כדי כך שניתן לראות שלט של מזגן שהצג שלו פעיל גם כמה דקות לאחר שהוצאו ממנו הבטריות.

ניתן לוודא זאת באמצעות בדיקה פשוטה, של ביצוע פעולת פתיחת וסגירת המכסה פעמים מספר

מידת חומרתן, ואם יש מקום להקל בהן. אך הדרך הטובה ביותר, אם רוצים להשתמש במים החמים במשך השבת, היא לנתק לגמרי את הדוד מהזנת החשמל קודם כניסת השבת, באמצעות הורדת הנת"ך (הפיוז) החשמלי המתאים, באופן שגם חיישן הטמפרטורה יפסיק את פעילותו.

ב. בנוגע למצב 'שבת' בדוד זה, כפי שמתואר בחומרים ששלחת וצירפת, הרי שמתוך הדברים המפורסמים על-ידי היצרנים אנו למדים בבירור כי לא מדובר בהשבתה וניתוק של כל מערכת החימום מערב-שבת, שכן במקרה שכזה אין מה שישמור כל העת על טמפרטורה קבועה של 40 מעלות, אלא שהתרמוסטט פעיל גם במצב זה הקרוי משום מה מצב 'שבת', והוא זה ששומר על רמת הטמפרטורה הקבועה, בהפעלת גוף החימום מפעם לפעם בהתאם לצורך.

אמת הדבר, כי במקרה זה אין כל חשש הלכתי בעצם כניסת המים הקרים מן הרשת, כתוצאה מצריכת המים החמים, שכן מאחר שגם מידת החום של המים החמים היא למטה משיעור חום שהיד-סולדת-בו אין שום חשש בישול של המים הקרים המתערבים בהם.

אמנם, לעומת זאת, כל צריכת מים חמים משפיעה על הפעילות הדיגיטלית של התרמוסטט עצמו, ומדובר בהשפעה שדינה מן הסתם כ'פסיק-רישא' דניחא-ליה. אך חמור מזה, שכל צריכת מים חמים, והכנסת מים קרים בעקבותיה, עלולה להפעיל את גוף החימום הלוהט באמצעות התרמוסטט, שהוא פעיל ואינו מנותק כאמור, כדי לחמם שוב את המים שהתקררו עד לטמפרטורה של 40 מעלות, אשר גם אם אין בכך איסור בישול יש כאן הפעלה של גוף חימום לוחט, שדינו כגחלת של מתכת, שאנו מחמירים להתייחס לכך כמלאכת הבערה דאורייתא.

גם אם יתכן שבדיוק באותה שעה גוף החימום בדיוק פועל, מחמת שטמפרטורת המים ירדה מתחת ל-40 מעלות והתרמוסטט הפעיל את החימום ללא קשר לצריכת המים, כך שהשפעת הצריכה והכנסת המים הקרים תהיה עתה רק למנוע מהתרמוסטט למנוע מגוף החימום להפסיק את פעולתו ולנתקו, כאשר כתוצאה מכך הוא ימשיך לפעול למשך זמן ממושך יותר לפני שיתנתק, שזו לכשעצמה השפעה מותרת שאין בה איסור, הר"ז רק בגדר ספק 'פסיק-רישא' לשעבר, שיש מן הפוסקים שחוככים להחמיר בזה במלאכות דאורייתא (עי' מ"ב סי' טז סוסקט"ז ובביאה"ל שם ס"ג ד"ה ולכן יש לזהר).

מצו"ב הבטאון החודשי של המכון לחודש אלול תשפ"א, שם התפרסם מאמר מקיף ונרחב על השימוש במכונות גילוח, עם פירוט מדויק בסופו באילו מכונות גילוח מותר להשתמש כיום לדעתנו.

בברכה מרובה

שימוש בקנאביס רפואי בשבת לחולים סופניים ולחולי נפש

למע"כ הגאון הגדול רבי אברהם משה הלפרין שליט"א בהמשך לשיחתי עם הרב שליט"א, בדין השימוש בקנאביס רפואי בשבת לחולה המוגדר כסופני, והאם מותר השימוש במכשיר המאדה את הסם, הנקרא כמדומני 'אוראל', ותנאי השימוש בו?

כמו כן, שאלה מצויה, בחולי נפש בתהליכי ריפוי, לצורך ייצוב מצבם, נוטלים בהוראת פסיכיאטר קנאביס רפואי מידי יום, מה הדרך מועדפת עפ"י ההלכה? ואת"ל דמותר, עד מתי ניתן להתיר, האם עד שיצאו מכלל סכנה, או עד גמר זמן לפי המלצת הרופא?

בברכה מרובה

עמיאל א.
ירושלים

תשובת ראש המכון:

שלום וברכה

מאחר שמדובר בשאלות די כוללניות, הנוגעות למנעד רחב מאד של זקוקים לשימוש בקנאביס רפואי, קשה להשיב בפרוטרוט הלכה למעשה ממש, שכן יש לדון כל מקרה לגופו. לפיכך אשתדל גם להשיב על כך בצורה כללית יותר.

בנוגע לחולה המוגדר כסופני - ניתן להתיר לו ללא כל ספק את השימוש בשבת במכשיר לאידוי קנאביס, כאשר הוא יופעל על-ידי נכרי, ואין שום חשש במקרה זה, וכן בכל מקרה אחר של מי שנזקק לזה לצורך רפואי ושיכוך כאבים,

בעצם שאיפת אדי החומר, כפי שכבר פרסמנו בעבר בתשובה הלכתית שהתפרסמה בבטאון החודשי של המכון 'אספקלריה' לחודש שבט אשתקד, עמ' 8 (מצו"ב).

אולם עישון קנאביס בדרך דומה לעישון סיגריה או במקטרת וכל כיו"ב כרוך כמובן באיסור תורה ממש, ואין מקום להתירו אלא במקרים קיצוניים הגובלים בפיקוח-נפש או בספק פיקוח-נפש, שהיסורים האיומים עלולים לקצר את חייו ח"ו, אשר באופן תיאורטי הם מצבים אפשריים ל"ע, אך לא סביר כל-כך לכאורה שהם דורשים דווקא עישון ולא

ברצף לאחר הוצאת הבטריות, באופן שעשוי לרוקן את כל שיירי האנרגיה. במידה והתופעה נעלמת, ואותו קו קטן אדום מפסיק להבהב, אות היא כי אכן מדובר בתופעה דומה, ואם רוצים להשתמש בפח האשפה בשבת לאחר הוצאת הבטריות, ראוי לבצע פעולה זו של פתיחות וסגירות רצופות בכל פעם בערב-שבת לאחר הוצאת הבטריות.

אם גם לאחר פעולה זו התופעה נמשכת, יש להניח כנראה כי קיימת שם עוד בטריה קטנה נוספת שלא שמתם לב אליה, ויש צורך לגלותה ולשלוף גם אותה בכל ערב-שבת.

בברכה מרובה

מכונות גילוח

שלום לרבנים היקרים

- יש לי מכונת גילוח מאוד ישנה (בת כשלושים שנה), מסוג Remington XLR9600 - האם מכונה זו כשרה לשימוש?
- ברשותי מכונת גילוח פיליפס PHILIPS 7345XL. עדיין לא הצלחתי למצוא באינטרנט מסמך שאומר שהיא כשרה. האם יהיה מותר להשתמש בה לגילוח של הצוואר ועצמות הלחיים?

במידת הצורך, אוכל להגיע פיזית למכון כדי למסור לרבנים את המכונות לבדיקה.

תודה רבה!

בברכה

מתן נ.

רמת גן

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

- אין לנו תיעוד בדיקות מדויק של מכונות מן השנים הללו, ובוודאי לא ביחס לדגמים ספציפיים.

אנו כן יכולים לומר שגם בתקופה הנ"ל היו מכונות גילוח בעייתיות, שהשימוש בהם יכול היה בהחלט להביא לאיסור השחתת השיער, למרות שאולי היה נדרש לשם כך במכונות הישנות מעט יותר לחץ על עור הפנים מאשר במכונות החדשות כיום.

רק בדיקה מקיפה ומדויקת, שביכולתה לשלול אפשרות השחתה של אפילו שצורה אחת במהלך הגילוח, כפי שאנו מבצעים תמיד במכונות גילוח שאנו מתבקשים לאשר, יכולה לתת תשובה מלאה ומוסמכת.

- מתחת לגרון מותר. באזור הפנים אסור.

אמנם יש לשים לב, כי קיימות מערכות שבהן המתג החשמלי אינו מוסט למטה ולמעלה בלחיצה רציפה בלבד, שכאשר מרפים ומפסיקים את הלחיצה נפסקת הגלילה החשמלית והמתג חוזר מעצמו ל'מצב אמצע', אלא

ניתן להסיט בהן את המתג לכיוון מעלה, באופן שישאר כך ויעלה את התריס עד למעלה, או להיפך, להסיטו לכיוון מטה לצורך הורדת התריס עד למטה. במידה וקיים מתג שכזה, יש להקפיד להשאיר אותו מערב-שבת ב'מצב אמצע', שאם-לא-כן המנגנון החשמלי אינו מנוטרל לחלוטין, ולאחר סיבוב או שנים של הגלילה הידנית הוא יבצע תיקון של גלילת התריס לכיוון שאליו מכוון המתג החשמלי.

בברכה מרובה

חשש 'בורר' בברז הכיור שליידו מיני-בר עם סננים

שלום רב

אני הולך לקנות תמי 4, יד שניה, ושמעתי שיש נדון של בורר בשבת במסננים. אך אני בלאו-הכי לא משתמש בזה בשבת, כי המכשיר דיגיטלי.

המכשיר יהיה במטבח והצינורות מתחברים מתחת לכיור וכו'. מה

שאני שואל זה, האם כשאני פותח ברז של המטבח בשבת, האם איזה שהם מים עוברים גם כן דרך המסננים, כך שיש כאן איזו שאלה, או שאין קשר בין הדברים?

בכבוד רב

עוזיאל ק.

חדרה

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

אכן אין כל קשר בין הצינור המוליך מים למיני-בר לבין המים שמהברז הראשי, וצריכת מים מהברז הראשי לא מושפעת כלל מהסננים, ואין בה כל חשש 'בורר'.

בברכה מרובה

מנורת שבת המיועדת גם להקרנת אור על עצמים

שלום לכבוד רבני המכון החשובים

באירוע מסוים לנשים שבו השתתפתי קיבלה כל אחת מן המשתתפות שי מנורת תקע לשקע, המשמשת גם כמנורת

ניתן לספק אותם בדרך של אידוי.

בנוגע לחולי נפש - באופן כללי ההתייחסות למחלות והפרעות נפשיות חמורות היא כשל חולה שיש בו סכנה, הן בשל עצם מצבם הנפשי והן בשל הסיכון כי הם עלולים להזיק ולפגוע בעצמם בדרך כזו או אחרת, מה גם, שבהרבה מן המקרים הם במצבים בהם הם פטורים מן המצוות.

אך כאשר מדובר בחולים שהם בתהליכי ריפוי, שהחשש הוא כי הפסקת השימוש ליום אחד תפגע בתהליך ההחלמה ותסיג אותם לאחור, יש לשקול היטב הן מבחינה הלכתית והן בשיקולים רפואיים מקצועיים מה ועד כמה ניתן להתיר להם.

אמנם אין ספק כי

במקרה של שימוש בקנאביס רפואי חובה להעדיף בשבת את השימוש במכשיר לאידוי קנאביס, כאשר הוא מופעל כאמור על-ידי נכרי, וניתן וצריך להתיר להם זאת בכל מקרה שיש בו עדיין צורך על-פי דעת הרופא המטפל.

ושוב, מדובר אך ורק בכללים גרידא, ולמעשה יש לדון בכל מקרה לגופו, בהתאם לנתונים הרפואיים, ולעשות על-פי דעת מורה הוראה מובהק.

בברכת רפואה-שלמה לכל חולי ישראל

הרב אברהם משה הלפרין

ראש המכון

גלילת תריס חשמלי בשבת

שלום, לגבי תריסי גלילה חשמליים בחלונות: האם יש פתרון הלכתי לשבת, כגון: שעון חשמל וכדומה על-מנת לסגור ולפתוח אותו?

תודה רבה

מאיר ג.

אלעד

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

שעון שבת יכול להוות מענה הלכתי מצוין להפעלת התריס, לצורך העלאה ו/או לצורך הורדה. אלא שלצורך הורדה הוא לא בטיחותי, שכן אם באותו הרגע בו ירד התריס אוטומטית לא יהיה אדם מבוגר בסביבה, ובמקביל יהיה שם בדיוק ילד קטן או תינוק, הוא עלול להינזק ולהיחבל קשות חלילה.

הפתרון המקובל בדרך-כלל הוא שימוש במנגנון הגלילה הידני בשבת, והוא מותר כמובן לכתחילה ללא כל חשש ופקפוק.

יתכן, כי אילו היינו נשאלים שאלה דומה אודות זרקור (פרוז'קטור) רב עוצמה שמקרין אור בצורה מיוחדת ובולטת על מבנה ציבורי גדול ברשות-הרבים, או כל תאורה בולטת כיוצא בזה, האם מותר בשבת 'להחשיך' זאת בצורה ידנית באמצעות הסתרה של תריס מכני, ו/או לחזור ו'להאיר' אותו בשבת באמצעות פתיחת התריס, אולי היה מקום לדון בדבר מצד גדרי 'אוושא מילתא' ו/או 'זילותא דשבת'. אבל

ככל שמדובר בהסתרה וכיסוי של מנורת שבת גרידא בתוך הבית פנימה אין לחוש כלל, גם אם המנורה עשויה, בין היתר, להקרנת אור על עצמים מסוימים כמו אותו מבנה מיניאטורי ששאלת עליו.

בברכה מרובה

הכנסת כלים מלוכלכים למדיח בשבת

שלום וברכה

רציתי לשאול לגבי פתיחת מדיח בשבת כאשר הוא מחובר לחשמל ואני מעוניין לאחסן בו כלים. האם יש בעיה בפתיחת וסגירת הדלת? הדגם הוא... בברכה

הרב יצחק כ. ירושלים

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

איננו מכירים ספציפית את כל דגמי מדיחי הכלים, אבל ידוע לנו כי במרביתם (ואולי ברוב רובם) של מדיחי הכלים קיימים כיום חיישנים ל'זיהוי' הפתיחה והסגירה, כמו ברוב מכשירי החשמל כיום, כמכונות כביסה ומייבשי כביסה ועוד. יש מתוכם שגם נדלקת נורת חייוי המעידה על כך, יש שמשתנה משהו בצג ברגע הפתיחה או הסגירה, ויש שפועלים ללא כל תגובה חיצונית ניכרת.

אם בכל זאת רוצים להשתמש במדיח הכלים להכנסת כלים בשבת לתוכו, בדרך המותרת, ראוי לנתק אותו מן השקע בערב-שבת, או לחילופין להשאיר את דלת המייבש פתוחה קצת כל

שבת, שניתן להזיז את התריס שעליה למעלה ולמטה לפי הצורך.

יחד עם המנורה קיבלה כל אחת לפי בחירתה דגם של מבנה מיניאטורי ייחודי, מתוך כמה דוגמאות של מבנים כאלה של המקומות הקדושים, או של היכלי תורה וחסידות ידועים.

המיוחד שבמנורה זו שכאשר היא דולקת היא מקרינה אור צבעוני רך ומעניין על הדגם של המבנה המיניאטורי שנבחר, המוצב בקרבת מקום למנורה, כך שהוא נראה מואר בצורה מאד יפה ומרשימה.

השאלה שלי היא, האם אכן יהיה מותר בשבת לסגור את התריס ולהחשיך את החדר, למרות שבעקבות כך אני כאילו מכבה ומחשיכה את התאורה באותו מבנה מיניאטורי שבחרתי?

אודה לכם מראש על תשובתכם.

בכבוד רב

ברכי ד.

חיפה

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

איננו יודעים מה בדיוק טיבה של מנורת השבת שעליה את שואלת, והאם היא נבדקה בקפדנות כדי לוודא שהיא מתחברת היטב בתוך השקע, ללא חשש שהזזת התריס תגרום להזזת המנורה ויחד עמה לניתוקים וחיבורים מהחשמל, וכן להסרת חששות נוספים.

מצו"ב הבטאון החודשי של המכון 'אספקלריה' לחודש תשרי האחרון, שם התפרסם מאמר על מנורות שבת ('שבת לאמפי') ועל החששות השונים שיתכנו בהן ללא בדיקה יסודית.

אך בהנחה כי מנורת השבת לשקע, עליה את שואלת, אכן אין בה כל חשש ופקפוק כלל, הרי שאין שום צורך לחוש כלל לסגור את התריס בשבת, למרות שבעקבות כך 'נכבה' ו'נחשך' האור המקרין על אותו מבנה מיניאטורי שבחרת בו, שכן למעשה לא מכבים ולא

מחשיכים בו מאומה, אלא רק חוסמים ומסתירים בצורה מכנית ידנית את אור המנורה שממשיכה לדלוק מלהמשיך להקרין את האור על המבנה, ואין זה שונה כלל מסגירת והזזת תריסים וכיסויים של מנורות שבת אחרות, מכל סוג שהוא, וכשם שמותר לעמוד ולחצוץ בין המנורה לבין המבנה למרות ש'מחשיכים' אותו בכך כביכול כך מותר לעשות זאת באמצעות הזזת התריס הייעודי.

אוויר נוספים, כך שהחשש הוא רחוק עד מאד. אך מעבר לכך, לגופם של דברים, כבר התקבל בפשיטות שלא לחוש כלל לפער קל של מאמץ המנוע, שאינו מורגש בחושי האדם (כלומר תוספת המאמץ אינה מורגשת - גם אם תוצאה מסויימת שלה, כגון שינוי קל ברעש, כן מורגשת), במיוחד כל עוד שאין כל תועלת מכוונת, משמעותית ומורגשת, באותה תוספת מאמץ.

נידון זה דומה לכל היותר למעבר בסמיכות למאוורר פועל, שמשנה את עוצמת המאמץ הנדרשת מהמנוע, או להשפעה זעירה וקלושה על עוצמת צריכת החשמל במנורה, הנגרמת כתוצאה משהות האדם בחדר, בשל הבדלי הטמפרטורה, או לפתיחת מקרר (אפילו עם התקן שבת מהודר) בשעה שהמנוע פועל, שגורם לשינוי עוצמת המאמץ של מדחס הקירור של המקרר, כתוצאה משינוי טמפרטורת הגז, וכיוצא בזה בהשפעות על עוצמת המאמץ של מדחסי קירור של מזגנים, ועוד רבות, שאין חוששים להם כלל וכלל.

בברכה מרובה

שימוש בשבת וביום-טוב במיני-בר במצב 'חול'

שלום רב,
יש לי בר מים של אפיקים.
יש לי כמה שאלות:
האם ביום טוב מותר להשתמש במים החמים או שיש בעיה של הבערה?
אם בשבת שוכחים לשים את זה על מצב שבת, האם מותר להשתמש במים הקרים?
תודה,

אלי ו.
ירושלים

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה
אנו מבינים כי מדובר במיני-בר באישורנו ההלכתי לשימוש הן במים החמים והן במים הקרים בשבת.

א. למרות שלא הסברת את שאלתך אנחנו מניחים כי כוונתך לשימוש ביום-טוב במים החמים ללא העברה

למצב 'שבת', והינך משער נכונה מן הסתם כי צריכת מים חמים במצב 'חול' שמכניסה בעקבותיה מים קרים מן הרשת תגרום להפעלת גוף החימום, במידה ואינו פועל בדיוק באותה שעה, כך שאכן יש

השבת, כלומר להניח משהו חוצץ שלא יאפשר את סגירתה לגמרי.

מצוי"ב גם הבטאון החודשי של המכון לחודש שבט אשתקד, שם בעמודים 7-8 התפרסמה תשובה הלכתית על שאלה דומה, עם התייחסות לשאלות נוספות הכרוכות לכאורה בהכנסת כלים מלוכלכים למדיח בשבת.

בברכת חנוכה שמח

השפעה אפשרית על עוצמת וונטה בשבת

שלום רב

יש לנו וונטה עם מפוח של חברת פולק הידועה מפתח תקווה, שהמפוח מושך את האוויר מ-2 חדרי שירותים (שאחד מהם הוא גם אמבטיה ומסונף גם לחדר כביסה) ופולט אותם דרך צינור החוצה.

לאחרונה, צירפנו גם בקר מהירות על מנת להשאיר את המפוח והוונטה על עוצמה נמוכה כל השבת.

השאלה, האם בשבת שאנו מפעילים את הוונטה על חלש כל השבת, יש סיכון כשהדלתות של השירותים סגורות

(בשימוש) שהוונטה יותר מתאמצת לשאוב, ועלול להיות איסור שמביאים אותה למאמץ יותר חשמלי, או שאין חשש משום שהעוצמה חלשה בין כה וזה לא משפיע, או מסיבות אחרות. (עלי גם

לציין שיש מהחדר כביסה דלת שמעט פתוחה החוצה כמעט תמיד, והחדר כביסה עם חלון פתוח קצת לתוך השירותי אמבטיה, מה שגורם שכמעט תמיד יש לאוויר אפשרות להיכנס כנגד האוויר שנשאב.)

וגם מה הדין אם כל הדלתות סגורות, האם יש חשש? או שכיוון שיש מעט רווחים של קרוב לס"מ מתחת לכל דלת על פי רוב, שזה אמור לגרום שהוונטה לא תצטרך יותר להתאמץ, או מפאת השטח של 2 שירותים, שהמאמץ השאיבה לא משתנה.

אקווה ששאלתי מובנת.

תודה מראש

צבי ל.

מודיעין עילית

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

ראשית, ככל שהוונטה הותקנה כיאות, תוך חישוב יחס נכון בין האוויר הנכנס לאוויר היוצא, לא אמור להיות פער משמעותי כשהדלת סגורה, ובפרט כאשר היא איננה פועלת במלוא עוצמתה. בנוסף, ציינת בעצמך שיש מקורות כניסת

בברכה רבה

המים עלולה בהחלט להפעיל את גוף החימום או את האש. בנוסף, ככל שמדובר במערכת עם דוד מים, הרי שכל הוצאת מים חמים מכניסה בהכרח בעקבותיה מים קרים חדשים ומבשלת אותם, דבר האסור כמובן בשבת.

משאבות מים בצימר בשבת

שלום וברכה רבה
אחדשה"ט

נשאלתי מיהודי שהולך לשבות שבת בצימר וחושש שמשאבת המים מופעלת ע"י חשמל, האם יש צד להקל בזה? ומה הדין בבנייני דיור הרגילים, האם צריכים לחשוש לכך? ואם יש לחלק אם יש שכנים גויים בבניין? אם החשש הוא מצד פסיק רישא, א"כ יהיה מותר ע"י עכו"ם או ע"י קטן ע"פ המשנה ברורה בסימן רע"ז ס"ק ט"ו, ובפרט כשאין הקטן יודע בכלל שזה פסיק רישא.

בברכה

הרב שאול ד. ס.

מו"ץ וראש כולל שע"י ק"ק...

בואנוס-איירס ארגנטינה

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

אנו מבינים מתוך השאלה שמדובר על משאבות מים בחו"ל המותקנות גם במבנים פרטיים, ולא רק במגדלי מגורים או ברבי-קומות.

במקרה זה הבעיה חמורה פי כמה מאשר בבניינים עם הרבה דירות מאוכלסות, שכן במשאבת מים המותקנת במבנה או בדירה פרטית הדבר הוא בגדר

'פסיק-רישא' ממש, כי כל אחד מבני הבית שיפתח ברז בשבת או ישטוף את האסלה בשירותים יפעיל את המשאבה, שלא כמו בבניינים עם הרבה דיירים, שכאשר אין התקן שבת מתאים ניתן לסמוך במרבית שעות היממה (להוציא את השעות המאוחרות של הלילה) גם על כך שהדבר אינו בגדר 'פסיק-רישא', מאחר

שבהחלט יתכן שהמשאבה פועלת כבר בלאו-הכי כתוצאה מפתחת ברז וצריכת מים של אחד השכנים האחרים.

כאן חשש 'הבערה' של גחלת של מתכת בהפעלת גוף החימום הלוהט, בנוסף על השאלות ההלכתיות הנוספות הכרוכות בכל הפעלה חשמלית.

אמנם אין זה פסיק-רישא, שכן יתכן שגוף החימום פועל בדיוק באותו זמן, והכנסת המים הקרים רק תמנע מהתרמוסטט לנתק אותו. אלא שמדובר במה שמוגדר כספס"ר לשעבר, וגם יש לדון אם מלאכת הבערה ביו"ט אסורה מה"ת או רק מדרבנן, ויש בזה עוד כמה צדדים לכאן ולכאן. לפיכך הלכה למעשה גם מסיבה זאת ראוי מאד להימנע מכך.

ב. אם מדובר במכשיר ישן, שברזי המזיגה שלו הם מכניים, ניתן לצרוך ממנו מים קרים בשבת גם במצב 'חול' אם שומעים את מדחס הקירור לפעול, באופן שהכנסת מים מן הרשת בעקבות צריכת המים הקרים רק תמנע מהתרמוסטט להפסיק אותו, וגם במידה ולא שומעים אותו לפעול יש מקום להקל בהוצאה של כוס אחד בלבד בכל פעם. אך כיום כל מכשירי המיני-בר החדשים פועלים במצב 'חול' בברזי מזיגה דיגיטליים, כך שכל מזיגה דרכם כרוכה בהפעלות חשמליות, וממילא לא ניתן להשתמש בהם כלל לא בשבת ולא ביום-טוב אלא רק במצב 'שבת'.

בברכה מרובה

צריכת מים חמים בשבת מחימום באמצעות יונקס

יונקס

שלום רב לרבנים,

הבית מחומם בחימום רצפתי באמצעות יונקס, וגם מחמם בו זמנית את הדוד של המים חמים בבית. לפי מה שאני שומעת המשאבה של היונקס פועלת ללא הפסקה.

השאלה: האם בשבת מותר לפתוח את המים חמים? בכבוד רב,

יפה ה.

קרני שומרון

תשובת רבני המכון:

שלום רב

אנו מקווים כי הבנו נכון את השאלה, אלא שלא פירטת האם מדובר ביונקס גז הפועל על אש או ביונקס הפועל על גופי חימום, וכן האם יש בו או אין בו דוד מים חמים.

מכל מקום, לא ניתן בשום פנים ואופן להשתמש במים החמים בשבת, שכן גם כאשר משאבת הסחרור פועלת אין זה אומר שגוף החימום ו/או האש דולקים באותו הזמן, דהיינו שצריכת

דקוהיט כי ראוי לכתחילה שלא להתקינם על דעת להשתמש בהם בשבת, "אולם אם המערכת כבר קיימת, הרי שלאור בירור שנעשה במכון בשעתו עלה, כי ניתן באופן עקרוני להקל להשתמש במערכת זו בשבת, בשל כמה סברות הלכתיות, תוך נקיטת זהירות רבה מפעולות העלולות להשפיע ב'פסיק-רישא' על התרמוסטט הרגיש והפעלת המערכת, כגון פתיחת דלת חיצונית לרווחה, או פתיחת חלונות, כאשר המערכת מופעלת בבית ובחוץ קר".

כיון שבביתי מותקנת מערכת זו, ומאידיך אין לי מזגן, כך שהשמוש בדקוהיט קצת הכרחי, אשמח אם תוכלו לפרט קצת יותר מהם הנידונים להיתר ולאיסור לכתחילה ובשעת הצורך וצורך ילדים קטנים, (אני גר בתל ציון, והמערכת הזו הותקנה כאן ב-400 דירות, כך שהדבר נוגע לרבים).

אשמח אם יוכלו רבני המכון שליט"א לענות לשאלתי הנ"ל (אע"פ שבודאי שולחנם מוצף בשאלות דחופות הרבה יותר). תודה רבה מאד וישר כח,

אלחנן נ.
תל-ציון

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

אין הרבה מה להאריך בנידונים, מעבר למה שנכתב במאמר עצמו ומה שמובן מאליו לאור זאת מבחינה הלכתית. מדובר במערכת עם חיישנים מאד רגישים ובעלי תגובה מאד מהירה, ולכן אנו ממליצים להיזהר עד כמה שאפשר מלהשפיע עליה בצורה ישירה וודאית.

ניסינו כמה פעמים לקבל ולדלות מן החברות פרטים נוספים מדויקים יותר על מערכת זו ודומות לה. אך לצערנו הם לא כל-כך ששו כנראה לשתף פעולה ועדיין לא הצלחנו לברר את הדברים עד תום.

אין לנו התקן שבת מתאים למערכת זו, וגם לא ידוע לנו על התקנים אחרים, כך שלעת עתה יש לנהוג לדעתנו לכל הפחות כאמור במאמר אותו הזכרת.

בברכה מרובה

הגעלת שיש בקומקום חשמלי

שלום רב

רכשתי דירה שבה התגורר אדם שאינו שומר תורה ומצוות. ראיתי בשו"ת מעשה חושב (ח"ה סי' כ) שאפשר להגעיל את

ניתן אולי בדוחק לנסות לדון זאת כגרמא של הסרת מונע (פתיחת הברז) בכח-שני (של המים העוברים בקרבת ה'רגשי' שמפעיל את המשאבה) לדעת רש"י (סנהדרין עז; וחולין טז). ודלא כדעת היד רמ"ה (סנהדרין שם) ואכמ"ל. אך למעשה לא נראה להורות לסמוך על כך.

אילו היה מדובר במבנה פרטי קבוע, היינו מציעים כמה הצעות אפשריות, כמו התקנת דוד מים על הגג במרחק נכון שיש בו כדי ליצור לחץ מים מינימלי תקני, או לחילופין התקנת משאבת מים דירתית עם התקן שבת למהדרין באישורנו ההלכתי. אלא שההצעות הללו אינן מתאימות ואינן ישימות ביציאה לנופש של שבת אחת.

לפיכך, אם אכן לא ניתן למנוע מאותו יהודי, בשמו שאלתם, לצאת לשבת באותו צימר, ואכן יתברר כי המים שם מגיעים באמצעות

משאבה חשמלית, ולא ניתן להחמיר עליו ולהורות לו להכין מים מראש לכל השבת, יש להורות לו בשעת-הדחק לבצע לפחות כל פעולה של פתיחת ברז מים בשינוי,

וכמובן ככל שהשינוי גדול יותר כן עדיף.

אם ניתן לבצע את הפעולות על-ידי נכרי, אכן הצדק עמכם כי ניתן להתיר לו, שהרי בוודאי אין לדון את תוצאת הפעלת המשאבות אלא לכל היותר כ'פסיק-רישא', שלדעת המג"א בכ"מ (סי' רנג סקמ"א; סי' רנט סק"א; סי' רעז סק"ז; סי' שיד סוסק"ה) לא גזרו בו משום אמירה לנכרי, למרות שדעת הגר"א (או"ח, סי' רנג ס"ה, ד"ה ומבעיר אח"כ התנור) להחמיר גם בזה.

לגבי שטיפת האסלה בשירותים יש להקל יותר משתי סיבות: (א) מטעם היתר ד'כבוד הבריות' (ב) מאחר ששם אכן מדובר בגרמא, שמעשה האדם מרוקן את הניאגרה מן המים, ורק לאחר מכן המצוף שירד פותח את הברז להזרמת המים.

מצו"ב הבטאון החודשי של המכון לחודש אלול תשע"ט, שם התפרסם מאמר נרחב ומקיף על מכלול הבעיות הכרוכות בשימוש במים בבתי מגורים רבי קומות וכדו' שיש בהם משאבות להגברת לחץ המים, מידת חומרתן, והדרכים המהודרות לפתרון המלא.

בברכת חנוכה שמח

תנורי חימום 'דקוהיט' בשבת

שלום וברכה לרבני המכון שליט"א

בבטאון החשוב אספקלריא משבט תשפ"א כתבתם על תנורי

כל סוגי השיש.

רציתי לשאול איך מכשירים בפועל?

האם מספיק לשפוך מים רותחים מהקומקום כשהוא דולק, או צריך משהו יותר מכך?

ישראל מ.

קרית-גת

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה

אם מדובר אכן בשיש שיתכן מאד כי השתמשו בו ו/או נשפך עליו ממאכלות אסורות, כך שההכשרה שלו היא מעיקר הדין ממש, ולא רק לחומרא או לרווחא דמילתא מכשרות לא מהודרת לכשרות מהדרין וכדו', הרי שאם באים להכשיר אותו כדת וכדין יש לשים לב לכמה נקודות חשובות בנוגע להגעלת השיש ולהקפיד עליהן:

א. ההגעלה על-ידי שפיכת מים רותחים מקומקום, שדינה כעירוני מכלי-ראשון, מועילה להכשרת בליעות של איסור שנבלעו באופן זה, שנשפכו או ניתזו מתוך כלי רותח, דיכבולעו כך פולטו. אך עדיין יש לנו לחוש לכאורה לבליעות שנבלעו מסירים רותחים שהוסרו מהכיריים והונחו מיד על השיש,

או לדבר גוש, כמו חתיכת פשטידה חמה וכדומה, שהונחה או שנפלה על השיש, לפי דעת הרבה מן הראשונים וגדולי

הפוסקים שדבר גוש חם דינו לעולם ככלי-ראשון גם אם הוא הונח בכלי-שני, שלפיי"ז היה צורך להגעיל את השיש ברותחין בתוך כלי-ראשון, ולא להסתפק בעירוני מכלי-ראשון, דבר שלא ניתן כמובן לביצוע.

והן אמת שהחת"ס (חיו"ד, ס"י צה) הביא בשם רבו הגה"ק מוהר"ג אדלר שבעת הצורך יש להקל בדבר גוש שאינו נחשב ככלי-ראשון, וכ"כ החכ"א (כלל סא ס"ב) דבהפסד מרובה יש לסמוך על הפוסקים דגם בדבר גוש לעולם אמרינן דכלי-שני אינו מבליע אא"כ יש ג"כ דוחקא דסכינא, וע"י בפ"מ ג (או"ח, ס"י תנא, בא"א סק"ל"ח) שמצדד להקל בזה בהפסד מרובה גם לעניין פסח ולא רק בשאר איסורים. אבל למעשה לגבי הכשרה לפסח מצינו בדברי הפוסקים שהחמירו בזה על יסוד דעת המהר"י ווייל (ס"י קצג), וכפי שהביאו לדינא הח"י (ס"י תנא ס"ק נה) והשו"ע הרב (שם סנ"ח) והמ"ב (שם ס"ק קיד) כי בשל חשש דבר גוש יש להכשיר באמצעות העברת אבן או ברזל מלובנים באש שירתיחו את המים

שמערים על המשטח. וע"י גם בדברי הרמ"א (שם ס"ן) שהזכיר דרך הגעלה זו לקצרות גדולות שיש לחוש שהשתמשו בהן בכלי-ראשון וא"א להגעילן בתוך כלי ראשון, ובמה שכתבו בשו"ע הרב (שם סכ"ז) ובמ"ב (שם סק"נ"א וסקנ"ג).

ב. חשש נוסף שיש בעירוני מים רותחים מתוך קומקום על משטח של שיש הוא שהמים פוגעים בנקודה אחת בלבד, וממנה הם נוזלים מיד ומתפשטים על פני המשטח, כאשר תוך כדי כך הם כבר מתקררים כתוצאה מהמפגש עם השיש הקר, ומעתה דינם כבר כמים שבכלי-שני ולא כעירוני מכלי-ראשון.

גם בשל חשש זה ראוי מאד להחמיר, במקום שצריך להגעלה מן הדין, שהיא תיעשה באמצעות אבן או ברזל מלובנים. שאף שיש מקום לומר שלא החמירו בכך הפוסקים מחשש דבר גוש אלא רק משום חומרא דפסח, וע"י בזה במש"כ המג"א (ס"י תמז סק"ט) לעניין אם הניחו חתיכת בשר רותח בקערה של חמץ, ובמש"כ בזה המ"ב (שם סק"ד) ובשעה"צ (סק"י"ז), מ"מ לכתחילה בוודאי יש לנהוג כן, ובפרט שעיי"ז מסלקים לגמרי גם את החשש האמור של המים שמתפשטים ומתקררים.

לפיכך ההכשרה הנכונה היא אכן בדרך זו, לתפוס בצבת או במלקחיים לבנת אבן או גוש ברזל וללבנם היטב באש, ומיד לאחר עירוני המים הרותחים מן הקומקום להעביר את האבן או את הברזל עליהם, באופן שיחזרו לרתוח על-פני השיש. יש שמבצעים פעולה זאת באמצעות מגהץ פחמים, שהיה נפוץ בעבר, אשר מעבירים אותו כאמור על המים הרותחים שעירו על השיש כדי להרתיחם.

ג. אם ידוע כי הדיירים הקודמים השתמשו לבישול במטבח בכיריים חשמליות, וכל-שכן אם השתמשו בכיריים אינדוקציה, הרי שאין כל מניעה להשתמש להגעלת השיש והכשרתו בעירוני מקומקום חשמלי.

אבל אם השתמשו במטבח (עם משטחי השיש הקיימים)

אפילו בעבר הרחוק בכיריים של גז, היה מקום להחמיר לבצע את ההכשרה באמצעות עירוני מקומקום או

מכלי אחר של מים רותחים שהתחממו על כיריים של גז באש ממש, שכן למרות שלגבי מלאכת שבת אנו מחמירים להתייחס לגוף חימום לוחט, שדינו כגחלת

אספקלריה

בראי ההלכה
המשך מעמוד קודם

להחמיר וליזהר בכל זה אף כשמגעיל על-ידי אבן מלובן, שהרי יש-אומרים שאבן המלובן אין לו כח להרתיח את המים ולחמם אותם חום גדול כחום כלי-ראשון, נראה שלגבי עירוי מים רותחים מקומקום חשמלי יש מקום לסמוך על כך אפילו לכתחילה, ובפרט במקום הצורך כאשר קשה לעשות זאת בדרך אחרת.

ד. בכל מקרה, גם אם משתמשים בקומקום חשמלי (אפילו באמצעות אבן או ברזל מלובנים וכיוצא בזה) עדיין ראוי להקפיד, ככל האפשר, לחבר אותו לכבל חשמלי מאריך, כך שניתן יהיה להמשיך ללחוץ על מתג ההפעלה ללא הפסקה ולערות ממנו על המשטח בעוד המים ממשיכים לרתוח, ולהשתדל עד כמה שאפשר לעבור עם המים הרותחים במהירות על פני כל המשטח, ולא לאפשר להם להתפשט מעצמם לאחר שהם מתקררים קצת, על-מנת לקבל את תוצאות ההגעלה הטובות ביותר מכל הכיוונים.

בברכה מרובה

חשש 'בורר' בסנוני מיני-בר

לכב' הרבנים הגאונים שליט"א במכון הטכנולוגי להלכה

רציתי לשאול מכוונתכם:

1. האם להלכה למעשה אפשר להשתמש במים כשעובר את המסנן?
2. האם במיני בר ספירט של הדס מותקן הסנן מגוש פחם שיותר קל להשתמש בו בשבת?
3. קניתי לפני שבועיים מיני בר של הדס ותוקף ההכשר הוא רק עד אלול תשפ"ב האם מותר לי להשתמש עם זה?

ישר כח גדול

משה אריה ל.

ביתר-עילית

תשובת רבני המכון

שלום וברכה

אנו מבינים כי כל השאלות כולן מכוונות למיני-בר 'ספירט' שבת' של חב' 'הדס' באישורנו ההלכתי, ונשיב לך עליהן אחת לאחת:

1. במים החמים מותר להשתמש בשבת ללא כל חשש, כאשר המיני-בר הוא במצב 'שבת', שכן אין בכך כל חשש 'בורר', מאחר שאין כניסת מים חדשים, וכל המים שבמיכל עברו את תהליך הסינון מערב-שבת. אמנם במים הקרים קיימת שאלה גדולה של חשש 'בורר', ומאחר שנחלקו בזה הדיעות בין גדולי וחשובי רבני זמננו איננו רוצים להכריע בזה, ולפיכך אנו ממליצים/

של מתכת', כאל אש ממש, על-פי דעת הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת ה"א) שחייבים עליה משום מבעיר, והו"ד במג"א (סי' שיח סק"י), אבל אין זה מוסכם לכל הדיעות, שהרי הראב"ד (שם) השיג עליו שהמחמם את המתכת יהיה חייב משום מבשל ולא משום מבעיר, וגם המג"א (שם) הקשה מדברי הרמב"ם עצמו שכתב (שם, פ"ט ה"ו) שהמחמם את המתכת עד שתיעשה גחלת הר"ז תולדת מבשל, והניח בוצ"ע, יעוי"ש בדבריו. וע"ע במרכה"מ (שם, פ"ב) ובשו"ת אבנ"ז (חאו"ח, סי' רכט, אותיות ו-ח) שגם הרמב"ם לא חייב משום מבעיר רק אם נתכוין לצרף, ועפ"ז העלה בקוני 'גרם המעלות' (להגרי"י טראנק מקוטנא, הנספח לסי' יחסדי-אבות', אותיות קעד-קעה) שאין לאסור הדלקת מה"ת משום מבעיר. וממילא לעניין הכשר כלים יש לנו להחמיר לכאורה לאידך גיסא, שאולי גם גוף חימום לווהט אין דינו כאש, וממילא מים שהוחמו על-ידו אין דינם כתולדות האור, דקיי"ל

שא"א להכשיר בהם כלים שבלעו מתולדות האור, וכמש"נ בשו"ע (או"ח, סי' תנט ס"ה): "אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה כתולדת האור, וכבולעו כך פולטו, מה בולעו על-ידי תולדות האור אף פולטו על-ידי תולדות האור".

אולם אם ינהגו כפי שכתבנו לעיל, להכשיר באמצעות העברת אבן או ברזל מלובנים באש, או לחילופין משהו כמו מגהץ פחמים, ניתן לסמוך על כך גם בעירוי מקומקום חשמלי על שיש שבלע מתבשילים שהתבשלו באור על כיריים של גז, שכן בדרך זו המים רותחים שוב מכח האור, וניתן להכשיר בהם בליעות של תולדות האור.

ויעויין היטב בדברי הח"י (סי' תנב סק"ד) והשו"ע הרב (סי' תנא ס"ל) והמ"ב (שם ס"ק קיד) דכשמגעילים בעירוי רותחין מכלי-ראשון באמצעות אבן מלובנת שוב לא צריך להיזהר שלא יפסק זרם הקילוח של המים מהכלי שמערים מתוכו קודם שיפגע בכלי אותו מכשירים, וכן ניתן לערות מכלי זה, שהוא כלי-ראשון, לתוך כלי אחר שממנו יערו על הכלי אותו מכשירים, שהרי האבן המלובנת חוזרת ומרתיחה את המים ומחממת אותם לחום שדינו ככלי-ראשון. דלפ"ז כ"ש שניתן לסמוך ע"ז בעירוי של מים רותחים שהורתחו בקומקום חשמלי. ואף שבשו"ע הרב (שם) סיים וכתב: "ומ"מ לכתחילה טוב

ולהסריט בדרך אוטומטית את אירועי השבת. באתר שלהם הם מציגים זאת כמערכת מהודרת לשבת, שגם זכתה לאישורים של כמה רבנים מכובדים. מובן מאליו כי אם אכן המערכת מותרת לשימוש בשבת נשמח מאוד לעשות בה שימוש כדי לתעד את השבת המתוכננת ולהשאיר בידינו מזכרת נפלאה כל-כך משבת ה'בר-מצווה' של בנינו יחידנו היקר. חשוב לנו לשמוע את דעתכם בעניין, כמי שעומדים בחזית ההתמודדות המתמדת בין ההלכה לטכנולוגיה, ונודה לכם על כך מאוד.

מורים לכל המשתמשים לדרוש מהמתקינים להתקין להם מעקף לסננים, באופן שבשבת תהיה צריכת המים דרך הברז העוקף את הסננים ללא חשש 'בורר', ויחד עם העברתו של המכשיר הנ"ל בערב-שבת למצב 'שבת' יש להקפיד גם להעביר את השימוש במים הקרים דרך הברז העוקף ולהחזירו במוצאי-שבת.

נחום ויהודית פ. רחובות

תשובת רבני המכון:

שלום וברכה ראשית, ברצוננו לאחל לכם ברכת מזל-טוב לבבית לרגל שמחת ה'בר-מצווה' הקרובה. יהי רצון שתזכו לרוות אושר ורוב נחת יהודי מבנכם יחידכם, לראותו הולך בדרכי אבות, בדרך התורה והמצווה, מתוך בריאות והרחבת הדעת. שנית, אנו מאחלים לכם כי השבת המתוכננת על-ידכם אכן תעבור בהצלחה מלאה, ללא כל תקלות, מתוך שמחה יהודית אמיתית, לשיבועת רצונכם המלאה ולהנאת כל המוזמנים. אך באשר לשאלתכם, איננו יכולים בשום פנים ואופן לתת את הסכמתנו לשימוש במוצר עליו שאלתם, מכמה סיבות. גם מבחינה הלכתית טהורה לא ניתן לומר כלל כי מערכת מצלמות הפועלת אוטומטית לפי תזמון קבוע מראש, ומצלמת, מסריטה ומקליטה, את כל הנוכחים במקום, אין בה כל חשש הלכתי, שכן כל תנועה וכל קול של המשתתפים גורמים הן לשינויים בזרימה החשמלית והן לשינויים באגירת המראות והקולות בזכרון המצלמות, כפי שדן על כך ראש המכון המנוח, הגאון האדיר רבי לוי יצחק הלפרין זצ"ל,

2. הדברים אינם פשוטים כלל ועיקר, שכן למעשה בכל סוגי הפחם המצויים בשוק קיימת בעיה בשימוש בשבת. יש מהם העשויים מגרגרי פחם, כך שהבעיה מתחילה כבר מהשימוש הראשון עקב התערבותם במים, ויש אכן סוגים אחרים של גוש פחם יצוק, שהבעיה מתעוררת בהם רק לאחר זמן מסויים של שימוש, כשהדבר תלוי בסוג הפחם ועמידותו עד שהוא מתחיל להתפורר, אך מעבר לכך מוסיפים לסננים גם מרכיבים נוספים מלבד הפחם, כמו כדורי סיליפוס שקופים למניעת אבנית, שגם הם יוצרים שאלה של 'בורר'. אם תרצה תוכל לקרוא על כך במאמר מקיף בנושא השימוש במיני-ברים שהתפרסם בבטאון החודשי של המכון 'אספקלריה' לחודש כסלו תשפ"א (המצו"ב), שם בעמודים 32-33 היתה התייחסות לנקודה זו.

3. תוקף האישור הוארך עד לחודש שבט תשפ"ג, והמכשיר הנ"ל מאושר על-ידינו גם עתה.

בברכת חנוכה שמח

שימוש בשבת במצלמות וידאו בשם 'שאבס קליק'

שלום לכם רבני המכון לטכנולוגיה בהלכה

רצינו לשמוע את חוות-דעתכם בנושא שמאוד מאוד חשוב לנו.

אנחנו עומדים לערוך שבת 'בר-מצווה' לבנו היחיד בעוד שבועות ספורים בבית הארחה יוקרתי, בהשתתפות כל בני המשפחה המורחבת, חברים, ידידים ומכרים, יחד עם חזנים, זמרים ורבנים, שהוזמנו על-ידינו להנעים את אוירת השבת. מטבע הדברים, השקענו מאמצים רבים, יחד עם הוצאות כספיות נכבדות, במשך כל השנה האחרונה, בתכנון השבת האמורה, שתקוותנו היא כי בעזרת השם תצליח לשיבועת רצון כל המוזמנים.

בימים האחרונים היסב אחד מידידי המשפחה את תשומת לבנו למוצר שנקרא 'שאבס קליק', מערכת מצלמות וידאו מיוחדות לשבת, המותקנת במקום שבו מעוניינים בה, כמו בית-כנסת, מלונות ואולמות אירועים, על-מנת לצלם

בספרו שו"ת 'מעשה-חושבי' (חלק ח, סימן א), בנוגע למעבר דרך מצלמות אבטחה בשבת. במקרה עליו אתם שואלים יתכן כי קיימת חומרה הלכתית יותר מאשר במצלמות אבטחה סטנדרטיות, כי בעוד שהעובר דרך מצלמות

אבטחה אין לו בדרך-כלל כל עניין ותועלת מן המצלמות, כך שניתן להתייחס לכל השפעה שלו על פעילותן כ'פסיק-

מקפידים, ברי מים ומיני-ברים, מיחמים, פלטות חשמליות, מזגנים, מערכות חימום ביתי, מעליות שבת, ועוד הרבה כהנה וכהנה. מכח הצורך להתאים מערכות ומכשירים שיש כורח בשימוש בהם או מחפשים דרכים לפתח מערכות אעקה ומצלמות אבטחה בתכלית ההידור, וכמובן גם מכשור רפואי, מסוגים שונים, לצד מערכות שונות שבשימוש שירותי הרפואה וכוחות הבטחון.

לעומת זאת, אנו נמנעים במוצהר מלחפש דרכים 'להקל' כביכול את 'חילול' השבת או לגרום ל'חילונה' (מלשון 'חולי' ו'חולין'). לדעתנו, השבת היא יום מנוחה וקדושה, ואיננו נותנים יד חלילה לכל ניסיון לפגוע בקדושתה, גם אילו היו הדברים נעשים ללא כל חששות הלכתיים.

מסיבה זו, אנו אפילו נמנעים מלפתח מנגנונים הלכתיים שיאפשרו נסיעת נכים ומוגבלים בקלנועיות ועגלות נכים ממונעות ברשות-הרבים. אנו עושים זאת על-פי הוראת גדולי ישראל, שחששו כי מכשירים ממונעים שכאלו עלולים להביא בסופו של דבר לפירצה של רכבים ממונעים אחרים ברשות-הרבים, כפי שכבר הסברנו בעבר בתשובות הלכתיות לשאלות כאובות בנושא זה, שהתפרסמו בבטאון החודשי של המכון לחודש ניסן תשפ"א, עמ' 13, ובבטאון החודשי של המכון לחודש אייר תשפ"א, עמודים 9-10 (מצו"ב).

מובן מאליו לכל בר דעת, כי כיוצא בזה ניתן יהיה להגיע ח"ו גם לטלוויזיה אוטומטית בשבת, לתחבורה ציבורית של רכבות חשמליות קלות או של רכבים אוטונומיים בשבת, ואולי גם להפעלת קניונים ומקומות בילוי בדרכים אוטומטיות.

אנו רואים ב'משקפים' אלו גם את האפשרות לשימוש במערכות צילום והסרטת וידאו בשבת בדרך אוטומטית כביכול, גם אילו לא היו בהן את החששות ההלכתיים שהזכרנו לעיל, כאשר בהמשך לכך וילהשלמת השמחה במלואה ימציאו גם מערכות מוזיקה והגברה אוטומטיות, ואחריתן מי ישורנה.

בשל כך, לדעתנו ראוי לכל ירא-שמים הרואה את הנולד למשוך את ידיו מלהזדקק לאמצעים שכאלה בשבת-קודש, והנזהר בזה וחפץ לעשות נחת רוח ליוצרו יזכה ללא ספק ששמחתו תהיה שלמה לשעתה ולדורות.

אנחנו חוזרים ומאחלים לכם כי תזכו לרוב נחת מבנכם יחידכם העומד לקבל על עצמו עול תורה ומצוות, ובבוא היום תזכו לשמחה ולעלוף גם בשמחת נישואיו (עם תיעוד מלא של צילום והסרטת...) ולרוות ממנו מלוא הכף אושר לדורי דורות.

בברכה מרובה

רישא דלא איכפת-ליה' (שדינו כילא נחא-ליה'), הרי שבמקומות בהם מתקינים מצלמות לתיעוד האירוע יתכן בהחלט כי המשתתפים יכוונו את תנועותיהם ו/או את קולותיהם על-מנת שיקלטו במצלמות לרצונם ולדעתם.

למעשה, גם בהנחיות שלנו להתקנת מצלמות אבטחה מהודרות ללא כל חשש אנו מחמירים בזה, ודורשים כמה תנאים, שביניהם להפוך את כל ההשפעות ליספק

פסיק-רישא'. נוסף על כך, בין הדרישות שלנו והנחיותינו ההלכתיות לאישור מצלמות אבטחה מהודרות קיימת הדרישה שלא להפעיל בשבת מצלמות בתוך היכלי בתי-כנסת ובתי-מדרש, וגם לא במבואותיהם ומסדרונותיהם, בהם מתהלכים אנשים כל הזמן, כאשר אין סיבה בטחונית או סיבה בטיחותית אחרת לעשות כן באישור מיוחד.

עם פרוץ מגפת הקורונה העולמית, לקראת חג הפסח של שנת תש"פ, והטלת סגרים בכל רחבי העולם, יצאו מספר רבנים, לא מוכרים ביותר, בהיתר הלכתי לערוך את ליל הסדר ב'זום' - בהפעלה מערב החג - עם הורים קשישים ובני משפחה בודדים וגלמודים שנותרו בגפם בבתיהם. אנו היינו הראשונים בשעתו לצאת בגילוי דעת פומבי, שגם פורסם כתשובה הלכתית לשואלת בבטאון 'אספקלריה' לחודש ניסן תש"פ (עמודים 14-15, מצו"ב), ששולל לחלוטין את ההיתר הזה, הן מסיבות הלכתיות והן בשל השלכות ציבוריות מרחיקות לכת. בעקבות גילוי הדעת שלנו הצטרפו עוד הרבה רבנים חשובים אחרים ששללו זאת מכל וכל.

גם לגבי המערכת עליו שאלתם, מעבר לסיבות ההלכתיות שהזכרנו, אנו סבורים כי תכנון מערכות שכאלו מהוות לכשעצמן פרצה בחומת קדושת השבת, ובעיקר הן עלולות להביא בשיטת ה'מדרון החלקלק' לפרצות נוספות.

מדיניותו של המכון המדעי טכנולוגי להלכה, כפי שהותוותה במשך עשרות שנים על-ידי ראש המכון המנוח, הגאון האדיר רבי לוי יצחק הלפרין זצוק"ל, בהנחיית גדולי ומאורי ישראל, ונמשכת כיום על-ידי בנו ממשיך דרכו, ראש המכון הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, בהתאמת מערכות ומכשירים לשבת, היא אך ורק לחפש דרכים לאפשר בשבת את השימוש בדרך המהודרת ביותר במערכות, במוצרים ובמכשירים, אשר קיימים כבר ומשתמשים בהם בלאו-הכי בכל בית ובכל מטבח, או שיש צורך והכרח בשימוש בהם. באשר להתאמת מערכות ומכשירים קיימים שכבר בשימוש אנו עמלים לפתח התקנים ופיקודי שבת מהודרים למקררים,

אספקלריה

על משמר השבת

מיחמי-שבת / תרמוסים חשמליים / קומקומי-שבת

בגיליון 'אספקלריה' הראשון שיצא לאור (אד"ב תשע"ט) פרסמנו מאמר אודות צריכת מים חמים בשבת, מיחמים חשמליים, מיחמי תרמוס וקומקומים חשמליים. כעת, בחלוף ארבע שנים בקירוב, רואים אנו לנכון לפרסם מאמר נוסף, מורחב ומעודכן, בעניין זה.

'סמובר' חשמלי

בעבר הלא רחוק כל-כך, הרתחת מים לשתייה מיידית נעשתה באמצעות שפיתת קומקום או 'פינג'אן' על האש. בהמשך הוחלפו אלה בקומקום החשמלי. אך בעוד שהפעלת קומקום חשמלי הינה פעולה פשוטה וזמינה, כמו גם שפיתת קומקום על כיריים גז שאינה דבר מסובך, הרי שבתקופות העבר היה צורך להבעיר מדורה עבור שתיית כוס מים חמים, כאשר שתיית כמה כוסות שתייה חמה במהלך יום אחד נחשבה בוודאי לפינוק מיוחד.

לצורך כך, הומצא במאה ה-18 למניינם הסמובר הרוסי, אשר נתן אפשרות, בתנאים הפרימיטיביים של אותם זמנים, להנות בצורה קלה יחסית מכוסות תה חמות משך כמה שעות.

הסמובר, הינו מערכת כלים בעלת כמה חלקים, אשר העיקריים שבהם, מיכל מים ושפופרת חימום מוסקת פחמים נתונה בתוכו. בחלקו התחתון של הסמובר מותקן ברז, ממנו מוזגים מים אל הכוס. על גבי הסמובר מקובל היה להניח קומקום, מלא בתמצית תה אותה היו מערבבים עם המים החמים אשר בכוס.

במהלך המאה ה-19 למניינם, הפך הסמובר למאפיין נפוץ בתרבות התה הרוסית ולכלי נפוץ בכל מעמדות החברה, למן איכרים עניים ועד לשכבות העליונות. כך הוטבע הביטוי הרוסי 'לשבת ליד הסמובר', אשר משמעותו, לשוחח בנחת אגב שתיית כוס תה מזוגה מן הסמובר. מרוסיה פשט הסמובר לארצות אחרות, אולם ייחוסו הרוסי נשאר גם כיום, והוא ממשיך להיות מיוצר בה, לפחות מבחינה חיצונית, בעיצובו המקורי.

לפני כ-40 שנה, בעקבות כניסת גופי חימום קומפקטיים לשוק והרחבת השימוש בנירוסטה, החל להתפתח השימוש במיחמים חשמליים, אשר הינם כעין פיתוח טכנולוגי של הסמובר הרוסי, ומיועדים לאספקת מי שתייה חמים משך כל היום.

'מיחם שבת'

לאחר שהומצא המיחם החשמלי, החל השימוש בו להיות נפוץ במטבחים ופינות שתייה של מקומות ציבוריים אף בימות החול, ובבתים פרטיים - בעיקר בשבתות, כאשר בעקבות כך הוא קיבל את הכינוי 'מיחם שבת'.

וכך, למרות שכיום מקומם של המיחמים הולך ונדחק לטובת מכשירי מיני-בר והתקנים תת-כירים שונים המספקים מים חמים לשתייה בצורה אלגנטית ונוחה יותר, נוכחותם של המיחמים, בעיקר בתור 'מיחמי-שבת', קיימת עדיין בבתים פרטיים ובמקומות ציבוריים רבים.

בעידן השימוש בסמוברים, צריכת מים חמים מהם בשבת הולידה שאלות הלכתיות, אשר ההתייחסות אליהן מופיעה בספרי ההלכה של אותם זמנים. כך למשל, דעת המשנה ברורה (סי' שיה"ס"ק קיח) על-פי ספר 'תוספת ירושלים' על הירושלמי, שכל עוד שלא גרפו והוציאו מערב שבת את הגחלים משפופרת החימום, צריכת מים מן הסמובר אסורה בשבת, גם אם המים התחממו מבעוד יום.

לא כולם יודעים, אולם גם שימוש ב'מיחם שבת' עשוי להיות כרוך בשאלות הלכתיות שונות. לכן, ראשית יש להשתמש בשבת במיחם אשר מיוצר, מפוקח ומאושר על-ידי גוף הלכתי מוסמך. בנוסף יש להיות מודעים לדרכי השימוש המופיעות בהוראות אותו הגוף.

תרמוסים חשמליים

לעומת המיחמים אשר דפנותיהם עשויות נירוסטה, קיימים תרמוסים חשמליים בעלי דפנות כפולות בעלות אפקט בידוד. יתרונם לעומת המיחמים, בצריכת האנרגיה הקטנה יחסית שלהם, וגם מבחינה בטיחותית, בכך שדפנותיהם החיצוניות אינן רותחות ואין חשש כווייה במגע בהן. בעוד שבמיחמים מותקן ברז מזיגה בתחתיתם, לתרמוסים החשמליים יש בדרך-כלל משאבה, חשמלית או ידנית, ומזיגת המים מהם נעשית דרך פיה אשר בחלקו העליון של הכלי. קיומה של המשאבה בתרמוס החשמלי מביאה יחד עמה גם חששות הלכתיים נוספים לאלה של המיחם הרגיל.

'קומקום שבת'

ישנם אנשים שאינם זקוקים לכמות גדולה של מים חמים בשבת, אלא רק לכמה כוסות ולא יותר. עבור אנשים אלה קיים מוצר בשם 'קומקום שבת', אשר הינו למעשה קומקום חשמלי בעל גוף חימום נוסף, בעל הספק נמוך, המיועד עבור שמירת חום המים. ב'קומקום שבת', בעת המעבר למצב 'שבת', הקומקום נעגן לבסיסו, וכן ננעלת האפשרות להרתיח את המים. גוף החימום בעל ההספק הנמוך נכנס לפעולה, והקומקום הופך להיות 'מיחם שבת' זעיר. למרות שביסודו קומקום השבת דומה למיחם השבת, צורתו השונה בכל זאת, דורשת התייחסות אחרת, וכדי לאפשר שימוש בו לכתחילה ולמהדרין, יש לוודא שהמוצר מפקח על-ידי גוף הלכתי מוסמך, אשר נתן מענה מושלם לכל החששות העלולים להיות כרוכים בשימוש במוצר.

איסור 'שהייה' וחשש 'שמא יחתה'

הצד השווה בין כל המוצרים דלעיל, שחימום המים בהם נעשה באמצעות גופי חימום הקבועים בהם. היות והימצאות גופי החימום היא בצורה שאין שום הפסק בין גוף החימום למים, קבע ראש המכון המנוח הגר"י הלפרין זצ"ל (ראה: שו"ת 'מעשה-חושב' ח"ב, סי' ד, אות ג; 'כשרות ושבת במטבח המודרני', עמ' קפא), כי בעיקרון, מבחינה זו הגדרתם ההלכתית של מוצרים מסוג זה לעניין שבת, ככירה שאינה גרופה וקטומה, אשר אסור להשהות עליה בשבת קדירות בשבת מחשש 'שמא יחתה' בגחלים. אלא אם כן מדובר בתבשיל מבושל 'כמאכל בן דרוסאי' - למנהג בני אשכנז (ע"פ רמ"א א"ח, סי' רנג ס"א), ולמנהג בני ספרד - רק תבשיל אשר הוא במצב של 'מצטמק ורע לו' (ע"פ שו"ע שם). אלא שלמעשה, ישנן כמה סברות הלכתיות, לפיהן מותר להשתמש במוצרים אלה בשבת, ואין בכך משום איסור 'שהייה'.

ראשית, בדרך כלל נוהגים אנשים להרתיח לפני שבת את המים, ורק לאחר שהם מגיעים לרתיחה, באופן המוגדר הלכתית כ'מצטמק ורע לו', מעבירים את המיחם למצב 'שבת'. נוסף לכך, היות ובמוצרים אלה אין יכולת לשנות את הספק גוף החימום, לא שייכת לגבם גזירת חז"ל 'שמא יחתה' (ראה: שו"ת 'מעשה-חושב' שם). ולמרות שיש יכולת ביד האדם לחוץ על המתג של מצב רתיחה, אין פעולה זו בגדר 'חיתוי'.

זאת ועוד, במכשיר חימום חשמלי לא שייכת גזירת 'שמא יחתה', מפני שגודל הלהבה מתוכנן מראש ללא צורך טיפול בו באמצע שבת, בשונה מגחלים שדרכם לדעוך, ולא מצאנו בזה שאסרו חז"ל. גם אין לחשוש שייפסק החימום עקב קלקול וכדומה ויבוא לתקנו, שכן לא בזה גזרו חז"ל והוא דבר לא שכיח (ע"פ בס' ש"כ מהדר"ח, פ"א הע' פג והע' רמט). מעבר לכך, קיימת סברה, לפיה עצם הלחיצה על מתג של מצב 'שבת' כמוה כפעולת קטימת הכירה. שכן עניינה של הקטימה היא עשיית היכר שלא לחתות באש על-ידי המעטת חום הגחלים. וכמו כן, המעבר למצב של 'שבת' ממעיט את החום, וממילא יוצר היכר אשר אמור להתיר את השהייה.

מסקנת הדברים אפוא, כי מבחינת איסור 'שהייה' אין חשש להשתמש במיחמים, התרמוסים החשמליים וקומקומי השבת. אלא שמעבר לעניין זה של 'איסור שהייה', קיימים חששות הלכתיים אחרים במוצרים אלה, כפי שיתבאר בהמשך.

השבתת התרמוסטט במצב 'שבת'

אלמנט מרכזי נוסף הקיים במיחמים, בתרמוסים ובקומקומי השבת, מלבד גוף החימום, הוא התרמוסטט (לרוב, מן הסוג המכני הפשוט).

תרמוסטט אחד, אשר קיים בכל המוצרים, מכוון לדרגת חום של רתיחת המים, ותפקידו, כאשר הוא מזהה שחום המים הגיע לרתיחה, להפסיק את פעילות גוף החימום. לאחר מכן, אם דרגת החום יורדת, התרמוסטט מזהה זאת וגוף החימום חוזר לפעול, וחוזר חלילה. מלבד תרמוסטט זה, קיים בחלק מן המוצרים תרמוסטט נוסף, אשר תפקידו, בעת שהמיחם נמצא במצב 'שמירת חום', לשמור את דרגת חום המים שתישאר בסביבות ה-80-70 מעלות צלזיוס.

הימצאות התרמוסטט במוצר מעלה חשש הלכתי לשימוש בו. שכן בעת מזיגת המים החוצה מן הכלי, נכנס לתוכו אוויר קר, מה שעלול להוריד את טמפרטורת המים לרמה כזו אשר תביא לידי הפעלת גוף החימום, אשר דנים אותו כ'גחלת של מתכת', כך שיש בהפעלתו משום איסור מלאכת 'מבעיר' דאורייתא.

יצוין, כי ההנחה שככל שצורכים מים ממיחם חשמלי וממעטים את תכולת המים שבו המים שנותרו ממהרים להתחמם ולהתקרר לרתיחה, אינה ברורה. שכן אמנם צריכת המים החמים גורמת כאמור לכניסת אוויר קר, אשר בעקבות כך עלול התרמוסטט להתחיל לפעול, אבל מצד שני, מיעוט המים מביא לידי כך שלאחר מכן על גוף החימום לחמם כמות פחותה של מים, כך שיתכן שמיעוט המים דווקא מרחיק את פעולת התרמוסטט. לאמיתו של דבר, שאלה מציאותיות זו, האם צריכת המים גורמת להפעלת התרמוסטט, תלויה בכמה וכמה גורמים תנאים סביבתיים. למשל: גודל המיחם, כמות המים שהיו בו קודם הצריכה, כמות המים שנצרכה, כמות המים שנשארה במיחם, רמת הבידוד של המיחם הספציפי לשמירת החום, ובעיקר הדבר תלוי במזג האוויר והטמפרטורה הסביבתית במקום בו נמצא המיחם.

אלא שלמעשה, היות וצריכת המים עלולה, באופן תיאורטי, להשפיע על הפעלת גוף החימום, הרי שמסיבה זו, ככל הידוע, אין בנמצא גוף הלכתי אשר נותן אישור שימוש בשבת במיחם בו התרמוסטט מווסת את חום המים.

עם זאת, בחלק מן המיחמים המשווקים בתור 'מיחמי שבת', קיים מצב 'שבת', בו התרמוסטט אינו מבוטל לחלוטין, אלא מכוון לכך שבמצבי קיצון של ירידת הטמפרטורה הוא חוזר להפעיל את גוף החימום ומביא לידי הרחת המים. ומשמעות הדבר היא, שיתכן שבסיטואציה מסוימת הוצאת המים היא זו שעלולה להביא להפעלת המיחם.

מסיבה זו, במיחמים המאושרים על ידי המכון, בעת מעבר למצב 'שבת' מושבת התרמוסטט לחלוטין. שמירת החום מתבצעת בהפעלת גוף החימום בהספק נמוך, תוך השבתה מוחלטת של התרמוסטט, כך שבכל מצב צריכת המים לא עלולה להביא לידי הפעלת גוף החימום והרתחה חוזרת של המים.

בדיקת השפעת התרמוסטט

כאשר נתקלים במיחם אשר לא ידוע האם הוא מאושר לשבת, ניתן לבצע בדיקה עצמאית בערב-שבת, על-מנת לוודא האם במצב שמירת חום יש תרמוסטט פעיל או לא.

ראשית, יש למלא את המיכל במים, בערך עד חציו, להרתיח אותם, ולאחר מכן להעביר למצב שמירת חום. כעת יש לפתוח את המיחם, בזהירות רבה, מחשש כווייה כתוצאה מהתפרצות אדים, לשפוך אל תוך המיחם כמות ניכרת של מים קרים מן הברז, להמתין קצת, ולבדוק האם לאחר זמן מסוים המים שבמיכל חוזרים לרתוח, למרות שהכלי במצב 'שמירת חום'. במידה והמים לא חוזרים לרתוח, מתברר בוודאות כי במצב 'שבת' אכן התרמוסטט מנוטרל לחלוטין, ומבחינה זו אין חשש להשתמש במיחם בשבת.

הוספת מים בשבת ויום-טוב

גם כאשר המיחם נושא תו כשרות מהודר למהדרין, באופן שהמים לא חוזרים לרתוח בשבת בשום מקרה, הכנסת מים קרים לתוכו בשבתות אסורה כמובן באיסור חמור, מצד איסור 'בישול'. שכן המים הנוספים מתחממים ומתבשלים הן על-ידי חום המים החמים אשר היו כבר קודם לכן בכלי והן באמצעות גוף החימום לשמירת החום.

בימים-טובים, לעומת זאת, היות והותר לבשל בהם עבור אותו היום, אין מניעה להוסיף מים קרים למיחם מצד איסור 'מבשל'. אולם כאשר מדובר במיחם אשר יש חשש לגביו שגם במצב שמירת חום פועל בו תרמוסטט, הרי שגם ביום-טוב אין להוסיף מים קרים לתוכו, מפני שהדבר עשוי להביא לידי הפעלת גוף החימום - דבר שלא הותר לצורך 'אוכל נפש'.

באופן עקרוני, קיים פתרון לחשש זה, במידה ויחממו את המים בסיר נפרד על גבי כיריים גז, ולאחר שירתחו יערו אותם אל תוך המיחם כדי לשמור את חומם. בצורה כזו, היות והמים הנוספים הינם חמים, גוף החימום לא יופעל בעקבות כניסתם לכלי.

לעומת זאת, במוצרים שבאישור המכון, בהם במצב של שמירת חום התרמוסטט מושבת לחלוטין, אין שום מניעה להוסיף אליהם מים קרים מן הברז ביום-טוב. אלא שמבחינה פרקטית, יש לקחת בחשבון את הזמן הארוך אשר ייקח למים להתחמם, עקב גוף החימום הפועל בהספק חום נמוך, ולכן מומלץ, למי שרוצה לעשות זאת, למשל ביום-טוב

שחל לאחר שבת והמים שבמיחם עומדים להתרוקן, להוסיף את המים בליל יום-טוב לפני השינה, על-מנת שעד הבוקר הם יתחממו במידה מספקת.

הימנעות מריקון המיכל

מלבד החשש העלול להיות במוצרים הנזכרים, בכל צריכת מים רגילה בעקבות פעילות התרמוסטט, קיימים חששות נוספים המתעוררים בעת שמרוקנים את כל המים מהם.

חשש אחד נעוץ בעובדה, שברוב המיחמים לסוגיהם השונים קיים מנגנון הגנה, שתפקידו לנתק את גוף החימום כאשר כלים המים מהמיכל. נמצא אפוא, שכאשר אדם מרוקן את המיכל הוא גורם להפעלת המנגנון ולכיבוי גוף החימום לאחר זמן מה.

חשש נוסף, גם במקרים רחוקים בהם המנגנון האמור לא קיים, או שאינו פועל, שהיות ומצב כזה של ריקון המים עלול לקלקל את המיחם, קיימת סברה הלכתית לאסור זאת, משום שחששו חכמים ואסרו להשתמש בכלי כזה שכאשר הוא מתרוקן ממים הוא עלול להתקלקל, מחשש שמא כדי למנוע את קלקולו יוסיף האדם מים קרים למיחם בשבת (ראה: משנ"ב ס' שיח ס"ק קיח).

מסיבות אלה, במיחמים המאושרים על ידי המכון, הברז דרכו יוצאים המים, ממוקם תמיד בגובה מסוים מעל תחתית המיחם, כך שבשימוש רגיל, ללא הטיית המיחם, אין כל אפשרות לכלות את תכולת המים ע"י הוצאת מים מן הברז. כמו כן, בתרמוסים החשמליים, אשר הוצאת המים מהם היא כאמור על-ידי משאבה, נדרשים היצרנים למקם את צינור המשאבה בגובה של כסנטימטר מתחתית התרמוס, כך שבשום אופן לא יתרוקנו המים ע"י שימוש במשאבה.

באשר לקומקומי השבת, צורת המזיגה הרגילה שלהם היא בהטייתם - מה שבהחלט יכול בקלות להביא לריקונם. זאת ועוד, העובדה שהקומקומים מכילים כמות קטנה יחסית של מים, מביאה לידי סבירות גבוהה שהמים אכן יתרוקנו מהם במהלך השבת.

הפתרון אשר תוכנן במיוחד עבור דבר זה בקומקומים שבאישור המכון, הוא יצירת חסם מיוחד, המונע את ריקון הקומקום גם כאשר משתמשים בו בצורה רגילה בהטייה.

לאור האמור, כאן המקום לעורר אודות דבר מצוי ב'מיחמי השבת' או בתרמוסים החשמליים, שלעיתים כאשר המים שבמיחם מגיעים אל מתחת מפלס הברז, ישנם כאלה אשר רגילים להטותו, על-מנת להוציא את המים שבתחתיתו מבעד לברז. והיות וכאמור, הסיבה בגינה ממקמים את הברז גבוה יחסית, היא בשביל להבטיח שהמיחם לא יתרוקן, הרי שבהטייתו עושים את הפעולה ההפוכה בדיוק, ונכנסים לחשש של גרימת הפעלת המנגנון אשר יביא לכיבוי. זאת ועוד, בהטיית המיחם הרי מטלטלים אותו יחד עם גוף החימום שבו - דבר אשר יש מן הפוסקים המחמירים בכך משום 'מוקצה', כפי שיובא בהמשך המאמר.

על כן, מלבד קומקומי השבת שבאישורו ההלכתי של המכון, אשר סודר עבורם תכנון מיוחד המאפשר את השימוש בהם בדרך הטייה, הרי שאת המיחמים והתרמוסים אין להטות בשבת.

שאלת חימום המים שב'מדיד'

מיחמים ותרמוסים מכילים בדרך כלל 'מדיד', לשם חיזוי כמות המים אשר בכלי. במרבית המיחמים מדיד זה מופיע בדמות צינורית חיצונית המחוברת אל ברז המזיגה, כאשר מכוח חוק כלים-שלובים מתמלאת הצינורית במים במפלס שווה למים שבתוך המיכל, ובאמצעות השנתות המצוינות בה, יודעים את כמות המים שבכלי.

דבר זה מוליד את החשש הבא: בעת מילוי המיכל במים קרים, מתמלא, מטבע הדברים, גם המדיד. בעת הפעלת גוף החימום, המים שבפנים מתחממים, ואילו המים שבצינורית עשויים להישאר ברמת חום אשר היא מתחת לדרגת 'יד סולדת'. בעת מזיגת המים, שוב - מכוח חוק כלים-שלובים, נוצר ערבוב בין המים שבמדיד למים שבמיכל והם מתחממים ומתבשלים. והחשש הגדול יותר הוא לבני עדות המזרח, ההולכים לאור פסיקת מרן הבית-יוסף, שאפילו מים שכבר התבשלו והתקררו מעט מתחת למידת חום ש'היד סולדת בו' אסור לחזור ולבשלם בשבת.

יצוין, כי בעניין זה קיימות שמועות שונות, בדבר ניסויים 'מדעיים' אשר נערכו באמצעות הכנסת מי צבע למדיד, ואשר על-ידם התברר כי המים אשר במדיד מתערבבים מהר מאד עם מי המיחם, כך שאין את החשש האמור. אלא שמנגד, מן הבדיקות המדעיות הרבות (ללא מרכאות) אשר בוצעו על-ידי המכון, בידי אנשי מקצוע ובאמצעות כלי מדידה מדויקים, התברר, כי קיים חשש מצוי וסביר בהחלט, בעיקר כאשר מדובר בצינורית חיצונית, שלעיתים המים אשר במדיד לא מגיעים כלל לדרגת חום של 'יד סולדת'. מאידך, ישנם מיחמים ותרמוסים שהחשש האמור כלל לא קיים לגבם, שכן בהם המדיד מופיע רק בדמות חלונית שקופה, בעדה רואים את המים שבמיכל.

כמו כן, ישנם מיחמים שהמדיד שבהם הוא אמנם צינורית נפרדת, אך מיקומה של הצינורית בפנים המיכל, מה שמרחיק את החשש שהמים שבמדיד יהיו קרים משמעותית מן המים אשר במיכל. על האמת להיאמר, שגם כאשר המים בצינורית אכן קרים יחסית למים שבמיכל, לא כל הפוסקים חששו

לעובדה שהם מתערבבים ומתחממים. אלא שמצד שני, ישנם אחרים שהחמירו בזאת מאד. (עיין מנח"ש ח"ב, סי' ל"ד אות כ"ג. ראה גם בס' 'אוצרות השבת' עמ' תקכ"ג-תקל"ב, ובס' 'ארחות שבת' ח"א פ"ב אות ל' ובהע' מא-מג, מז).

על כל פנים, מדיניות המכון היא, שבכל המיחמים הנבדקים ומאושרים על-ידו מבוצעות מראש בדיקות מעמיקות, על מנת לוודא באופן מוחלט כי המים שבצינורית מתבשלים אף הם מערב שבת ומגיעים למידת חום שהיא כבר בוודאי בגדר ש'היד סולדת בו' (קרוב ל-70 מעלות), וגם במשך השבת אינם מתקררים ויורדים מתחת לטמפרטורה זו, אף לאחר שהות ממושכת בתוך המדיד, כך שהשימוש בהם מותר לכתחילה גם לבני עדות המזרח ההולכים לאור פסקי מרן המחבר בשו"ע (עיין שו"ע או"ח ש"ט ובמ"ב שם סק"ד וסק"ט).

נעילת המשאבה החשמלית

בעוד שמזיגת המים מן המיחמים נעשית באמצעות ברז מכני רגיל, בתרמוסים החשמליים היא נעשית באמצעות משאבה, אשר במידה והיא חשמלית, השימוש בה בשבת אסור כמובן. בעניין זה, מדיניות המכון, לא רק לשלב אפשרות שימוש במשאבה מכנית ידנית לשבת, אלא למנוע מצב, בו האדם, מתוך הרגלו בימות החול, ייכשל חלילה וילחץ על הכפתור החשמלי. לפיכך בתרמוסים המאושרים על-ידי המכון, בעת המעבר למצב 'שבת', המשאבה החשמלית ננעלת לחלוטין, ולא ניתן להשתמש בה.

הוצאת שליש כוס מים לפני השימוש

חשש לא מוכר בציבור קיים בהרבה מהתרמוסים החשמליים, בהצטברות מעט מים שאינם מתחממים מערב-שבת, בתוך צינור הגומי הקטן הממוקם בתחתית המשאבה, שכאשר צורכים מים מן התרמוס בשבת, לתוך כוס למשל, אותם מים קרים מתערבבים במים החמים הנמזגים עליהם ומתבשלים. בתרמוסים כגון אלו, מציין המכון בהוראות המצורפות לאישור ההלכתי, שלאחר הרתחת המים בערב-שבת, יש להוציא כמות של כשליש כוס מים, כדי שעל-ידי כך יתרוקן צינור הגומי מהמים שלא התבשלו.

בורר

בחלק מן המיחמים והתרמוסים החשמליים, בעת מזיגת המים הם עוברים מבעד למסננת. היות ויש בדבר זה חשש איסור 'בורר' בשבת, תנאי המכון לאישור שימוש בשבת הוא הסרת המסננת. היות ובדרך-כלל האבנית אשר במים צפה למעלה, ולעומת זאת הברז והמשאבה

של התרמוסים מוציאים את המים מלמטה, אין בצריכת המים מן המיחמים והתרמוסים חשש בורר כלל.

גם באשר לקומקומי השבת, נשלחה לפני תקופה שאלה למכון, שלכאורה, במידה ויש בקומקום כמות ניכרת של אבנית, דבר המצוי בקומקומים חדשים במיוחד, הרי שעלול להיות חשש איסור 'בורר' במזיגת המים מבעד למסננת שבפי הקומקום.

כאשר קיבלו רבני המכון את השאלה, הם הודו לשואל על הערתו הנכונה, והשיבו כי אם אכן קיימת במים כמות ניכרת של אבנית משוחררת שצפה בהם, באופן שאינם ראויים לשתייה לרוב בני-אדם (עפ"י מש"כ המ"ב בס"י שיט סקל"ד וסל"ה), יש לחוש ולהחמיר שלא להשתמש בקומקום בשבת עד לאחר שינקו אותו מן האבנית שבתוכו (וע"י היטב

בדברי החזו"א אור"ח, סי נג, ד"ה מן האמור ואכמ"ל). וציינו, כי לאור הערתו, הם שוקלים אכן להוסיף באישור ההלכתי לתועלת הרבים כי ראוי לנקות את הקומקום מפעם לפעם מסיבה זו, או לחילופין להסיר את המסננת.

לטול המיחמים התרמוסים וקומקומי השבת

כפי שצוין לעיל, יש מן הפוסקים אשר אסרו לטלטל מיחמים וכל כלי אשר יש בו גוף חימום לוחט הפועל בשבת.

בהתאם למנהגנו במדור זה, לא ניכנס לכל פרטי עניין זה באריכות, אלא רק נעמוד על עיקרי הדברים בקצרה. ונציין, שהקביעה ההלכתית הנזכרת, בנויה על ההנחה, שהיות וקביעת הפוסקים היא להתייחס אל גוף החימום הלוהט כאל גחלת של מתכת, שלדעת הרמב"ם (פי"ב מה"ל שבת ה"א, הו"ד במג"א סי' שיה סק"י) דינה לכאורה כאש, וחייבים עליה בשבת משום 'מבעיר', לכן יש איסור לטלטל את הכלי עם גוף החימום, כדין איסור 'טלטול שלהבת', על-פי המבואר בגמרא (שבת מו סו"ב ובפירש"י שם מו ריש ע"א) שאסור לטלטל נר בשבת משום היותו 'בסיס לדבר האסור', כלומר לשלהבת.

לגופו של נידון זה, האריך ראש המכון הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, במאמר הלכתי ארוך ומנומק (התפרסם בקובץ 'עץ-חיים', ניסן תשפ"ב) שהיות ועצם איסור טלטול שלהבת אינו ברור, והפוסקים התחבטו כיצד לבארו, כאשר לפי דעת מרן החזו"ן-איש זצוק"ל בספרו (אור"ח, סי' מא סקט"ז) שאפשר שהאיסור הוא בכלל מצד חשש כיבוי, או מטעם שהנר אינו עשוי לטלטול, הרי שגם אם נתייחס לגוף החימום הלוהט כדין 'אש' לכמה דברים, אין להקיש מכך גם לעניין לאסור את טלטולו כדין איסור טלטול 'שלהבת'.

זאת ועוד, שאף לעניין גחלת של מתכת עצמה, היות שכל איסור מוקצה של שלהבת מחודש, הרי שאף על פי שלדעת הרמב"ם עשיית גחלת של מתכת חייבים עליה משום 'מבעיר', מכל-מקום יתכן שהיא אינה בכלל מה שגזרו לאסור טלטול 'שלהבת'.

ובכלל, שאף על עצם יסוד הדברים שגחלת של מתכת דינה כאש וחייבים עליה משום

מבעיר, הראב"ד (שם) חולק על הרמב"ם, ובדברי האחרונים (ע"י מג"א שם; מרכה"מ שם פי"ב ה"א וה"ב; שו"ת אבני"ז חאו"ח, סי' רכט, אותיות ו-ח; קונ' 'גרם המעלות' להגר"י טראנק מקוטנא, הנספח ל' 'חסדי אבות', אותיות קעד-קעה, ואכמ"ל) מצאנו כמה פקפוקים והגבלות בהגדרה זו.

וביותר, שקשה לומר שכל הקומקום נעשה 'בסיס' וטפל לגוף החימום, כי בעוד שלגבי שלהבת, שהיא עיקרו של הנר הנעשה להאיר, התחדש שהנר, השמן והפתילה, כולם טפלים אליה ונעשים כבסיס שלה, הרי שלגבי גוף חימום לא מסתבר לומר שהכל, כולל המים, נעשה בסיס לגוף החימום, אלא לכל היותר יש לדון שהקומקום נעשה בסיס לדבר האסור שהוא גוף החימום, ואף לדבר המותר שהם המים, ויהיה מותר לטלטלו לצורך דבר המותר.

מכל מקום, לאור דרכו ומדיניותו של המכון רבת השנים, לחתור לטובת הציבור אחר פתרונות אשר יהיו מקובלים לפי כל החומרות והדקדוקים שיש להם בסיס הלכתי. לכן, גם במקרה האמור, נמצא פתרון, כאשר דרישת המכון עבור קומקומי השבת, להשתמש עבורם רק בגופי חימום P.T.C, אשר מיוצרים על ידי סינטור מורכב של חומרים מוליכים שלעולם אינם יכולים להגיע לידי התלהטות, ומשכך, לכל הדעות אין עליהם שם גחלת של מתכת (כפי שנתבאר בארוכה ובהרחבה רבה בספרו של ראש המכון המנוח הגאון האדיר רבי לוי יצחק הלפרין זצוק"ל, בספרו 'כשרות ושבת במטבח המודרני', שבת וחו"ג, ח"ב, פ"ח), וממילא שוב אין בטלטול הקומקום, אשר גוף חימום מסוג זה קיים בו, כל חשש של איסור טלטול שלהבת.

קומקום שבת' למהדרין'

לאחר שהופצו בשוק 'קומקומי שבת', אשר המכון מצא בהם כמה ליקויים טכניים ו/או הלכתיים, גיבש המכון את רשימת התנאים הנדרשים לקבלת אישור הלכתי מהודר מטעמו לקומקום שבת, כדלהלן:

א. על נעילת הקומקום לבסיסו במצב 'שבת' להיות מושלמת, בצורה המונעת כל אפשרות של שחרור והפרדת המיחם מן הבסיס במהלך השבת. יחד עם זאת, ממליץ המכון ללקוחות, בהוראות המצורפות למכשיר, לבדוק בכל פעם מערב-שבת האם אכן הנעילה היא הרמטית ומושלמת.

ב. עם העברת הקומקום למצב 'שבת' ננעל אוטומטית מפסק ההרתחה, כך שגם נגיעה בו ללא שימת לב לא מפעילה דבר ולו לרגע קט.

ג. בכל קומקום מותקן כאמור חסם מיוחד המונע את הורקת כל המים מן הקומקום, כך שאין כל חשש שמנגנון ההגנה הבטיחותי יופעל כתוצאה מהורקת המים.

ד. גופי החימום בקומקומים המאושרים על-ידי המכון, יהיו מסוג P.T.C אשר אינם מגיעים לעולם ללהט ולזוהר ואינם מתאדמים.

שכחו להעביר למצב 'שבת'

במקרה ששכחו להעביר מיחם או תרמוס למצב 'שבת', היות והשימוש בו עלול להשפיע על פעולת גוף החימום בעקבות התרמוסטט, אין להשתמש בו לכתחילה ויש להימנע למזוג ממנו מים בשבת. במקרה הצורך ניתן להקל בכך, מכמה סיבות.

'קומקום שבת' אשר העבירו אותו למצב 'שבת', והוא מונח על בסיסו, אולם שכחו לבצע את העגינה שלו לבסיס, היות והנעילה לבסיס הינה פעולה מכנית לחלוטין, מבלי שום השפעה חשמלית, ניתן לעשותה בשבת. גם מצד עצם הנעילה אין חשש איסור 'בונה' או 'תיקון מנא', מאחר שהמכשיר עומד לכך להינעל ולהיפתח לפי הצורך וכך הוא דרך שימוש.

באשר לפתרון אחר בדמות תפיסת הבסיס בצורה ידנית בזמן המזיגה - בעיקרון אין בכך איסור, וגם אין בידינו לגזור גזירות חדשות מדעתנו. אך מובן מאליו כי אין זה מומלץ לעשות כן, מחשש שמא תתרוכף האחיזה והחיבור בין הקומקום לבסיס, מלבד מה שבוודאי אין זה פרקטי להתנהג כך. בכל מקרה, יש להיזהר מאד שלא להסיר את הקומקום מן הבסיס בשבת, כי יש בכך ניתוק חשמלי.

חיוב טבילה

בנוסף לחששות של איסורי שבת במיחמים ותרמוסים חשמליים, יש לתת את הדעת גם לנושא חיוב הטבילה, שכן כל המיחמים, מכל הסוגים, מיוצרים בחו"ל והם מחויבים בטבילה על פי דין.

בעבר, היה יצרן יהודי בארץ אשר מיחמיו היו באישור המכון. כיום כל המיחמים, התרמוסים והקומקומים מיוצרים כאמור בחו"ל וחייבים טבילה.

לעיתים, אנשי המקצוע של המכון מוזמנים לקבל לידיהם את המיחמים בעת שהם מגיעים לנמל אשדוד, והם מפרקים אותם לרמת פירוק כזו אשר מבטלת מהם לחלוטין שם 'כלי', על-פי חומרת המכון, בהתאם להוראת ראש המכון המנוח הגר"י הלפרין זצוק"ל, לעשות זאת בצורה שהכלי לא יוכל כלל לקבל ולהחזיק מים, ולא להסתפק בפירוק חשמלי גרידא. לאחר מכן מרכיבים אנשי המקצוע היהודים מרכיבים את המיחמים בחזרה 'מעשה אומן', כאשר בצורה זו נחשב הדבר שגמר יצור ומלאכת הכלי נעשה על-ידי יהודי והוא פטור מטבילה.

במקרים אלה, מצמידים מדבקה מטעם המכון על קופסת המיחם, בה מצוין כי המיחם פטור מטבילה, וכן מכניסים לתוך הקופסה אישור הלכתי מיוחד, שגם בו מצוין כי המיחם פטור מטבילה..

בכל המקרים האחרים, המיחמים חייבים בטבילה. הדרך הפרקטית לעשות זאת היא למלאות את המיחם קודם הטבילה במי ברז רגילים, להכניסו למקווה במהירות ולהוציאו מיד מבלי השתהות יתר על המידה. לאחר הטבילה, יש להניחו לייבוש, כשהוא מונח בתנוחתו הרגילה, לא במהופך, למשך יומיים שלושה, קודם השימוש בו. הרצוי ביותר גם לייבש את חיבורי החשמל במכונת ייבוש שיער חשמלית (-פן).

אספקלריה

באספקלריית העבר

פרקי תיעוד מתוך פעילות המכון בעבר בתחומים שונים

יום מנוחה וקדושה (14)

פרקי תיעוד מדגמיים של עשרות שנות פעילות נמרצת למניעת וצמצום חילולי שבת במסווה של 'היתרי עבודה בשבת' במפעלי תעשייה ובמקומות

ציבוריים

המפעל של חברת 'נילית בע"מ' הבינלאומית, המתמחה בייצור סיבי ניילון 6.6 (פוליאמיד) ותרמופלסטיק, החל את דרכו בשנת תשל"ב במגדל העמק ♦ כבר מראשית הקמתו, היה המפעל המשפחתי, אשר הוקם על-ידי איש העסקים היהודי-איטלקי אניו לוי, יחידי בתחומו בארץ ואחד מתוך 8 בעולם לייצור חוטי ניילון ופולימר ניילון, בתהליך הכולל תהליך כימי של ייצור הפולימר, ותהליך טקסטילי של טוויה וקרזול החוטים ♦ בשנות פעילות המכון מול המפעל, הוא העסיק כ-600 עובדים ♦ הוא היה בבעלות פרטית-משפחתית ועיקר תוצרתו (כ-85%) הופנה לייצוא ♦ בשל תהליך הייצור הרציף של חוטי הניילון, העבודה בו התבצעה בשלוש משמרות, 24 שעות ביממה, 365 ימים בשנה רח"ל ♦ נסיונות צמצום חילולי השבת במפעל מצד המכון, נעשו בשיתוף פעולה עם המרא-דאטרא הגר"ד גרוסמן שליט"א, חברי הכנסת החרדיים והוועדה למען השבת ♦ בשנת תשל"ח פנה חבר-הכנסת הרב קלמן כהנא למפקח העבודה הראשי בבירור אודות חילולי השבת במפעל ♦ באותה שנה, במענה לפניית המכון בעניין, הראה המפעל נכונות לכאורה לשיתוף פעולה, למרות שנמסר מטעמו כי רוב העובדים בשבתות אינם יהודים ♦ כדי לספק פתרונות טכנולוגיים, שלח המכון איש מקצוע מטעמו למפעל, אולם במפעל סרבו, מטעמי סודיות, לחשוף בפני איש המקצוע את פרטי הייצור, ולא הסכימו לספק לו את התרשים של שלבי הייצור ♦ למרות שיתוף הפעולה החלקי, הצליחו אנשי המכון לגבש גישה מקצועית, כיצד ניתן לצמצם את העבודה בשבת בשלבי הייבוש, ההזנה והשינוע של הפולימר הגולמי, בהכנסתו למיכלי איחסון מיוחדים ושמירתו תחת מעטה של חנקן יבש ♦ זאת ועוד, הם מצאו גם כי ניתן לסגור את מחלקת המשיכה והפיתול בשעות הצהריים בשבת, מאחר שיש שהות של 12-10 שעות אשר ניתן להמתין בהם מבלי שייגרם כל נזק ♦ בחליפת מכתבים, שבאה כתגובה לכך, הייתה עמדת המפעל כי אין למכון כל סמכות חוקית להתערב בעבודות בשבת, וכן שהצעותיו אינן ישימות ♦ מאידך עמדת פרופ' לב ז"ל, מטעם המכון, העמידה שוב ושוב דברים על דיוקם, בהבהרת מעמדו החוקי של המכון כחבר בוועדה למתן ההיתרים, ובדרישה לקבלת חוות-דעת בלתי תלויות ממומחים נוספים ♦ בשנת תשמ"ז התקבלה החלטה בוועדה המייעצת למתן היתרי עבודה בשבת, כי המכון לפיריון עבודה יחד עם המכון המדעי טכנולוגי להלכה יבצעו אבחון למפעל 'נילית', ורק לאחר מכן יש לדון שוב בחידוש מתן היתרי העבודה במפעל בשבתות ♦ בהמשך, גובשה גישה אחרת, לפתרון חלקי לפחות, כאשר מאחר שהמפעל היה פרטי, וניהולו היה יעיל וחותר לחדשנות וליעול תהליך העבודה במינימום כוח אדם, הרי שמבחינה זו, הצעות בכיוון זה עשויות היו להתקבל על לב המנהלים, וממילא להביא לידי צמצום חילולי השבת ♦ בנוסף לכך, תנאי ההעסקה של המפעל אשר כללו התחייבות עבודה בשבת גרמו להם קושי בגיוס עובדים יהודים, למרות קשיי התעסוקה והביקוש הרב למקומות עבודה באזור בו שכן המפעל ♦ לאור זאת הוצע, שהמפעל יחלק את משמרות העבודה בצורה שהעובדים הערבים יעבדו במשמרות של ימי שישי ושבת, ואילו העובדים היהודים יעבדו רק בחמשת הימים הנותרים ♦ בשנת תשמ"ט, לאחר בקשת הרה"ג רבי משה זאב פלדמן, שכיהן כחבר-כנסת וסגן שר העבודה והרווחה מטעם 'אגודת ישראל', לבצע אבחון והכנת סקר כיצד ניתן לאפשר לקדם את פתרון שינוי והתאמת מצבת העובדים היהודים ושאיתם יהודים במפעל, הסכים המפעל לכך ושיתף פעולה ♦ בהמשך חזר בו המפעל מהסכמתו, כאשר לטענת מנהליו רעיונות התייעלות וצמצום כוח האדם מיושמים בלאו-הכי על-ידם בעצמם, ובאשר לעבודה בשבת, המפעל נמצא בתהליך מיחשוב, מה שממילא יתן פתרון גם לדבר זה ♦ בתגובה פנו מטעם לשכת שר העבודה והרווחה אל מפקח העבודה הראשי, בהצעה לעכב את מתן היתרי העבודה בשבתות של המפעל עד לביצוע הסקר האמור ♦ וכך, כדרכו ונסיונו רב השנים, לא הרים המכון ידיים, וניסה בכל דרך לנסות לבטל, או לפחות לצמצם ככל האפשר, את חילולי השבת במפעל 'נילית', כמו גם בשאר המפעלים

5136

החוקים החדשים
נושא התח 6 קבלה מס 10.12.82

5087 - נכילת - מגדל העמק

חוקים ועדת אבחון בהשמות שני הפכונים אשר מתבקשת כראות בקדמות ראשונה את נושא אבחון המפעל.

הערה: עמות הרב נ. סוק היא כי אין להעביר היתר מעבר ל- 1.4.88 כלא קבלת המסמכים והמסמכים המיושבים זאת ע"י ועדת האבחון.

הודעה נפגיזה כדון בבקשת המפעל וק לאחר קבלת דו"ח האבחון. ה"י"ים מתבקשים לתת עדיפות ופיקודים האבחון. עם הגשת האבחון נדון בבקשה.

institute for science and halacha • הלכה • מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה

במיד, י"א אלול תש"ח
13.9.78

לנכ"ל
מר א. אבוחן - מנהל כ"א ומנהל - נילית
ת.ד. 276
מגדל העמק

הועבר אלי מהמכתב מאת ר"ב אב חל"ח (23.8.78) ובראובי לענות למכתבך הן בהוד הודעה המסלולית שמסלת בניין המדעי יום המכונות והן בהוד ידיו המדעי הטכנולוגי לבעיות הלכה.

הוסל על הודעה המסלולית לבדוק את כל הממדים שנתנו בעבר במכתב למתן או לכל הממדים אלה. כדי לעל אייכונמיה המסלולית נוספת ובלתי מלויה, מפעילה הודעה ממגנננים שונים ובמסגרת זו גם את המכון מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה.

אתה צודק שההר עניין שר העבודה הנו לעניי עובדים בינם המנהל המכונות, אבל לפי החוק יום המכונות המכונות של היהודים הוא שבת, כלפי לא יהודים - יום אחר לפי בחירתם.

לקחתי לתשומת לבך את המכתב של ידודיך המסר והתעשה מר ד. ער ובר ע"פ 5.7. כאשר במכתב זה מודגש שר המסר והתעשה יכול רק להמליץ למתן הממדים ואין במכתבו לתת הממדים.

המסר לעיל על הממדים הודע לרוב ליהודים של ענין את שבת כל מפעל ומפעל בלי להתחשב בהמדים שנתנו בעבר.

אשר להממדים המכונות - קשה להחיות אליהן בלי שאבול המכונות בלתי מלויה מממדים נוספים.

בכבוד רב
מר א. אבוחן
מנהל כ"א ומנהל - נילית
מגדל העמק

התקן: מפקח עבודה אזרחי - חיפה
מרי הודעה

ישראל וזו המסלולית
1 Hapige St. Jerusalem
Tel 4248800

ההחלטה משנת תשמ"ז להקים ועדת אבחון למפעל 'נילית' בהשתתפות המכון המדעי טכנולוגי להלכה יחד עם המכון לפירון העבודה

פרופסור לב מבהיר למפעל 'נילית' את הוראות החוק ואת מעמדו החוקי של המכון בהקשר לזה

תן 1011 - 1011

מקדמת ישראל

משרד העבודה והרווחה
מגדל חיפה וואגון 1
ת"י ב"רדון תש"ח
ת"י 23 במאי 1988

לכבוד
מר נתן לביא
מסכרן לשירות העבודה והרווחה
רחוב הגרמניה תל אביב 4
תל-טל: 3330

לכבוד
מר עבד מרסוס
המכון מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה
רחוב הרמטה 1
גדולת
ארנבים נבדונים

הגורן: זוסרן ועדת אבחון

עליו סוכנת זמנית והוצר המייעת לבדוקי האמיר עברת בשבת תכנת מתממדים לזוט ועדות אבחון למפעלים שבאזור חיפה והמכון ב"רדון

1. כרסל בימממדים בע"מ - עמלית מסכרן 842351
סוכנת אבחון גורש עד 31.7.88

2. דוד וליה ביה חרמממדה למכרן - מכרן וליה מסכרן 897234
מכרן עדיממדות מכרן.

3. מיליכרן ד.ב. אוחיה - מסכרן 919027
יש להכרם את המממדות לא יאזר"ם-30,6.88

4. חימה כוממממדים בע"מ ת"י 1009 מסכרן 407596
יש להכרם את המממדות לא יאזר"ם-30,6.88

5. מרן מפעלי פדוס ב"רדון בע"מ - אזור המעשית ב"י ב"רדון שלית מסכרן 5 55566-06
יש לטוים את המממדות נכרממדות.

6. ב"רדון בע"מ - מכרן המממדות ת"י 276 מסכרן 06-544666
יש לזרר את ממן המממדות

המממדות מטה ימממדות לרמממדות יודאק לשו"ף המעולה בין המפעלים לכרן המממדות המממדות

המממדות
מר א"י מר - סוכנכ"ל

בכבוד רב
מכרן וליה
מסכרן אזרחי על חק
משרת עבודה ומכרנות

המממדות הראש
יודמממדות מ"מ
רמממדות קמל - קמל מ-מממדות מ"ר 1011
מלממדות וואגון

מממדות ממוממדות
יודמממדות 1011
רמממדות מ"ר 1011
מממדות מ"ר 1011

המממדות המממדות
יודמממדות 1011
רמממדות מ"ר 1011
מממדות מ"ר 1011

מסמך: ממשל מ"ר ל"מממדות מ"ר 1011
22/06/88 14:57

המידה הנזכרות במממדות היועץ המממדות.
בקשות אשר יש מקום לכחון אותם כ"עדה יועברו לכתיבת הודעה המייעת.
הערה: חרוב המממדות ימממדות בכתיבת הודות דעת כ"ק עם כ"ק לכ"ש
המממדות הודות יותר כאשר לכללים המייעתים.

ממממדות
18
נילית מ 8136
המממדות יתבקשו לפעול כדמממדות לאבחון המממדות.

2. יתן ד"מממדות 8138
ממממדות ממממדות לטוים חון 4 שבועות אבחון כיתן ד"מממדות.
(לכיתן ד"מממדות לא ממממדות המייעת מ מכיון שחיתר כ"כר אחרקת).

3. מלממדות ק. מ. 8139
לכ"ש אחרקת לא ממממדות המייעת. לכ"ש ממממדות יש לכ"כר חנושא מ
לחודע למפעל כ"י על"ממדות למממדות ממממדות טכנולוגיים חון 3 חמממדות.

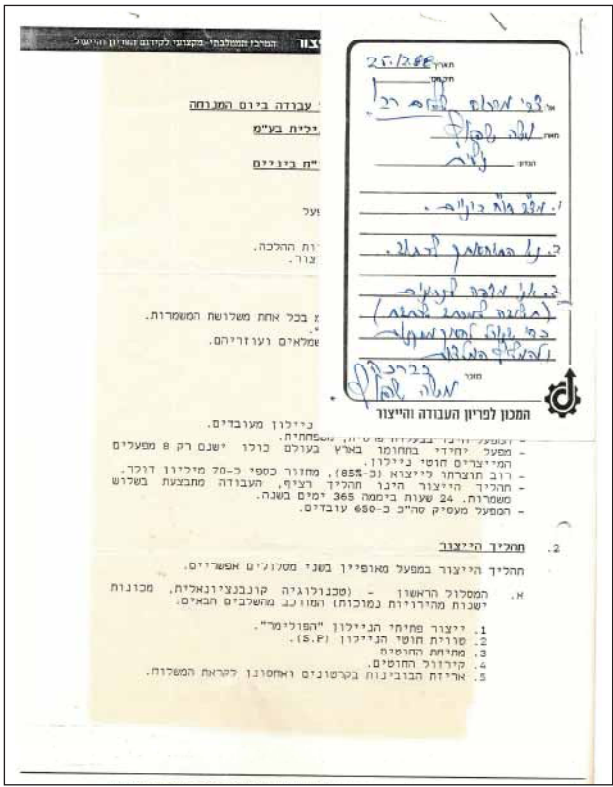
4. סוכנת כ"מממדות מ 8140
המממדות ממממדות לאבחון.

חודעה המייעת המממדות תמממדות כ"י 29.6.88 יום ח' שעה 17.30
כ"י מ"ר מ ב"רדון מ.

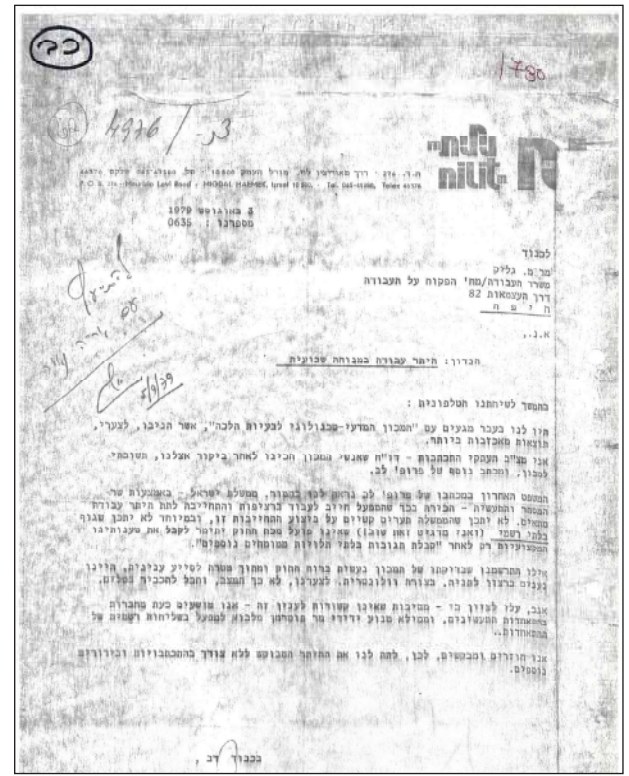
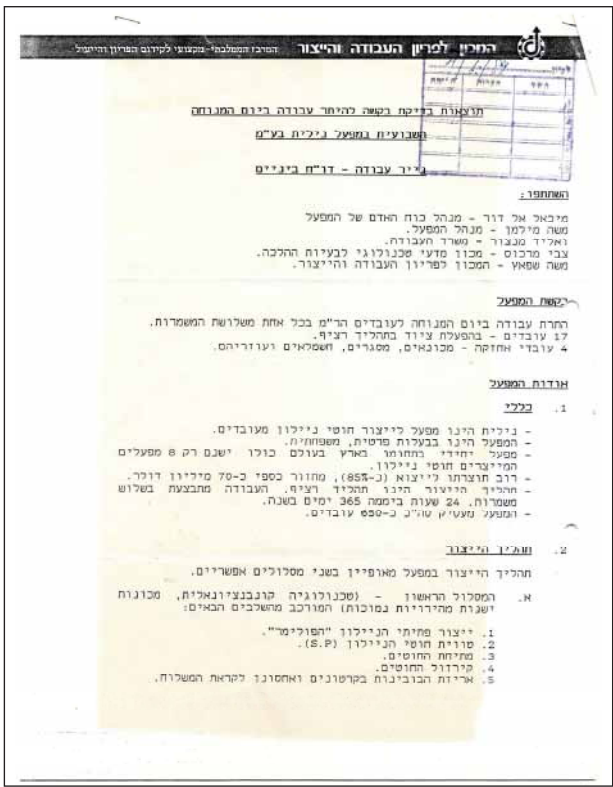
רמממדות אזרחי ממממדות

פניית משרד העבודה והרווחה למכון לפירון העבודה והייצור ולמכון המדעי הטכנולוגי להלכה לבצע את האבחון למפעל 'נילית'

ההחלטה כפי שהיא הופיעה בפרוטוקול דיוני הוועדה'

חלק מן החומרים אשר נמסרו למכון עבור ביצוע האבחון בשנת תשמ"ח

דו"ח תוצאות אבחון המכון לפירוי העבודה כפי שנשלח למכון תוך בקשת התייחסותו

מפעל 'נלית' מנסה 'לעקוף' את המכון ולמנוע את התערבותו בנעשה במפעל

ISRAEL INSTITUTE OF PRODUCTIVITY
DIRECTOR GENERAL

המכון לפרייון העבודה והייצור
המנהל הכללי

ה' בשבט תש"ן - 31-01-1990

כבוד
לשכת שר העבודה והרווחה

הנדון: **מחקרים לצמצום עבודות בשבת**
פנייתנו אלי מסעך נכילה, לפי בקשת סגן השר
שלום רב,
בהתאם לבקשתכם, מצ"ב חילופי המכתבים שלנו עם הנהלת המפעל.
כפי שנוראה מתוצרת המפעל, אין הנושא, כרגע, אקסואלי אצלם.
בברכה,
אינג' יוסף דוריאן

העמק: מר. מ. מילרם - מנהל מפעל ניכית.
כינון 5 = עבודהשב

משרד העבודה והרווחה
לשכת השר
5-02-1990
ותק בר

P.O.B. 33010 TEL-AVIV 61330, Tel. 03-430211, טל 61330

מגדל העמק: 2 בנובמבר 1989

לכבוד
מר נחמן לביא
מנהל היחידה להנדסת ניהול
המכון לפרייון העבודה והייצור
ת.ד. 33010
תל-אביב 61330

הנדון: **ייצור למפעלנו**
שבתכם (3) נילית מיום 20 בספטמבר 1989

אנו מודים לכם עבור העמקם,
לאחר שקול מעמיק החלטנו שלא לבער - כשלב זה - את ההקר המוצע על דגמם.
בחירת האפשרויות לצמצום מעבת העובדים נמשא וזו נעשית על ידינו בארחה
הודות, רחיק מהחליטור התחשבות ממחיד. ומספר עובדי האפשרות שצוטטם, על
אף גידול בכירוד, הוא מרשים ביותר.
באשר למחשבות שפוערות שמשפער המסמת פתוח יהודים שבתות וזכאים, סכלו -
כמוכך - להגדיל עלויות החרבה, אנו כרגע נחליתן של מחשבות המפעל, מחליך
ששעדי לסייע גם במחירת נחש זה.
אנו נשוב ונבחן את העמקם כעוד כ-6 חודשים ונודיעכם תוצאות בחינה זו.
אנו מודים לכם על סירוקם.

מנהל אגף משאבי אנוש
מיכאל אל-דור

העמק:
מ. מילרם - מנהל המפעל

סירוב המפעל לביצוע הסקר

המכון לפרייון העבודה והייצור מודיע ללשכת שר העבודה והרווחה על סירוב מפעל 'נילית' לביצוע הסקר

לשכת שר העבודה והרווחה

נילית - מגדל העמק

התחממו: הרב גלסנר, מר אמריים כחלון וואליד מנסור
נחקלכו ע"י מנהל המפעל מר מיכאל לוי נמנהל משאבי אנוש מר אל-דור.
המפעל מפעיל כ-600 עובדים, 200 יהודים ו-400 ערבים, תקום עובד 24 שעות ביממה, 7 ימים בשבוע, 365 ימים בשנה.
מייצר חומרים סינטטיים דקים במיוחד, התוצרת בעיקרה ליצוא.
נחמכל חסר על העובדים הערביים הנחנים ששיוון זכויות מלא. לגבי עובדים שלא רוצים לעבוד בשבת יש פניה לקבלת לעבודתם.
תוספת: כי המכון יבצע איבחון והכנון בניסיון לשרגן העבודה במסמרות כך שהעובדים הערביים יעסקו בשישי ושבת והיהודים במשך 5 ימים בשבוע, מטוב בנישה החיל הועבר למכון לפרייון.
המנהלים החליטו שדו"ח איבחון במשך שנים ופרם הוגש לעיונם.
כרוך לכולם אנו המפעל יקבל עובדים יהודים שלא יחלצו לעבוד בשבת, חדבר ייצור מהפכה במצב העסקות במגזר העמק, ויש להשקיע בכך מאמץ רב. (ראו דו"ח של ביקור בשבת העסקות במגדל העמק)

הצעת המכון לחלק את ימי העבודה במפעל 'נילית' בין יהודים לערביים

מדינת ישראל

מגדל העמק: 18 בנובמבר 1989

כבוד
שר עני מרכס
מכון שרת טכנולוגי להלכה
תחום המסדה 2
בית 221
ירושלים 96465

לעני שלום,
על פי בקשתו של מנהיגות (מאיד מאד אזיכר), חגית, נעל מר מרכס טלפוני אנו שמתחיל, הננו מוכנים דו"ח על העסקת יהודים ביום המנוחה שלשלת התושבים והאורזים של האנה המזרחית שישתייה. המספרים בטבלה מתייחסים למסמרת.

האורז	אוקטובר 1988	נובמבר 1988	דצמבר 1988
עובדי המפעל	1	8	1
עובדי מחזוריק	3	4	3

בברכות חמות,
מיכאל אל-דור
מנהל אגף משאבי אנוש

העמק:
זאב פורטרם - המאודות העשירניים.

חורף תשמ"ט מפעל 'נילית' משותף פעולה עם המכון ומעביר לידו נתונים אודות כמות העובדים בשבתות

פניה מטעם לשכת שר העבודה והרווחה למפקח הראשי לעיכוב מתן היתרי העבודה למפעל 'נילית' עד לביצוע הסקר

אלול תשמ"ט פניית המכון לפיריון העבודה והייצור למפעל 'נילית'

כתבה בעיתון אודות המאמצים המשותפים של המכון ורב העיר הגר"ד גרוסמן לצמצום חילולי השבת במפעל 'נילית'

אספקלריה

באספקלריית העתיד

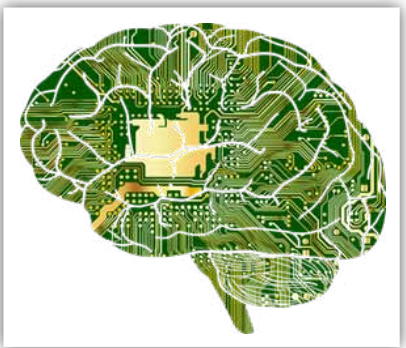
מציאות עתידנית באור התורה וההלכה

דרכו של המכון המדעי טכנולוגי להלכה, על-פי מה שהתווה הגאון האדיר רבי לוי יצחק הלפרין זצוק"ל, היא לפקוח עין על כל תחומי התקדמות המדע והטכנולוגיה, ולתת את הדעת מראש לשאלות ההלכתיות הנראות כעתידניות, אולם ברות סיכוי סביר להפוך ביום מן הימים למציאות. זאת, על-מנת שבבוא היום, כאשר יצוצו השאלות, יהיו כבר בידינו התשובות המתאימות והכלים להתמודד עמן, ולא נמצא את עצמנו עומדים מול שוקת שבורה.

על-פי תפיסה זו נציג אי"ה מפעם לפעם במדור זה נידונים הלכתיים שונים אודות רעיונות, מחקרים, פיתוחים והמצאות, הנמצאים עדיין בשלבי מחקר כאלה או אחרים, אולם כבר הגיעו לשלב הניסויים, כך שכבר יצאו מכלל 'מדע בדיוני' גרידא. בשונה מיתר המדורים העוסקים בנושאי הלכה למעשה, גישתנו במדור זה תהיה להציג את הדברים 'הלכה ולא למעשה', בהצגת ההיבטים ההלכתיים השונים, מבלי לקבוע מסמרות ולהסיק מסקנות מוחלטות.

על-מנת להגדיל תורה ולהאדירה ולהרחיב את היריעה התורנית, נשמח גם לקבל תגובות מציבור הקוראים, בהבעת דעה על הנכתב במדור זה, הבאת מקורות נוספים לנידונים ההלכתיים וכדומה. את המכתבים אשר יהיה בהם מן החידוש, נפרסם אי"ה בגיליונות הבאים.

השתלת מידע

לאחר שאנשים התרגלו לעובדה שניתן לאחסן מידע בשבבים וכרטיסי זיכרון, להעבירו מהתקן אחד למשנהו, לעבדו ולשנותו בקלות, וכן לעובדה שמחשב יכול 'לחשוב', שואלים את עצמם אנשים מדי פעם, האם לא ירחק היום בו ניתן יהיה אף להעביר מידע מן המוח האנושי ישירות אל כונן מחשב. וכן להפך, 'לשתול' מידע ישירות אל המוח שלא באמצעות למידה.

כיום, לאור פריצות דרך שנעשו בעשור האחרון בתחום, ואשר יוצגו בהמשך המאמר, לא מן הנמנע לומר, שאפשרויות כאלה, בצורה כזו או אחרת, כבר אינן כל-כך בגדר דמיון. מאמרנו יעסוק בכך מן הזווית של לימוד תורה. כיצד תהיה ההתייחסות למציאות כזו, בה ניתן יהיה 'ללמוד' תורה באמצעות העברת מידע דרך אלקטרודות מוצמדות לראש או צורות דומות אחרות. או אולי גם חלילה 'לשכוח' חלקי תורה על ידי 'שאיבת' המידע מן המוח החוצה.

זיכרון מאורע שלא אירע

בקין תשע"ג, דווח בכתב העת האקדמי היוקרתי Science של האיגוד האמריקני לקידום המדע, כי במחקר שבוצע במכון הטכנולוגי של מסצ'וסטס (MIT) בהובלת חתן פרס נובל ברפואה (1987) סוסומו טונגאוואה (Tonogawa), הצליחו החוקרים להשתיל במוחם של עכברי מעבדה 'זיכרון' של אירוע שכלל לא אירע.

לצורך המחקר השתמשו החוקרים בעכברים מהונדסים גנטית, אשר לכמה מתאי המוח שלהם השתילו גֵן שנלקח מאצה זוהרת, מה שגורם לאותם תאים לזהור באור כחול כאשר הם פעילים. בכך יכלו החוקרים לראות בצורה אופטית ומדויקת באילו תאים במוח מתרחשים תהליכים מסוימים. בנוסף ניתן לחוקרים גם להפעיל את התאים, באמצעות תגובתם לאור אשר יגיע אליהם ממקור חיצוני.

בשלב הראשון של הניסוי, הוכנסו העכברים לחדרון שלא היה מוכר להם, וניתנה להם שהות מסוימת ללמוד את הסביבה החדשה. התנהגותם נצפתה, ובשלב זה הם הציגו התנהגות רגילה ונינוחה. באמצעות ההבהובים הכחלחלים יכלו החוקרים לתעד באלו תאי מוח של העכברים נותר זיכרון הרושם הראשון של השהות בחדר, אשר הייתה כאמור נינוחה.

ביום המחרת, הניחו החוקרים את העכברים בחדר אחר, גם הוא לא מאיים. באמצעות סיב אופטי רגיש הם האירו את התאים שפעלו בעת קליטת החדר הראשון בזיכרון, ובמקביל נתנו לעכברים הלם חשמלי כואב בכפות רגליהם. בכך סברו החוקרים לייצר אצל העכברים, זיהוי בין החדר הראשון לתחושת כאב.

מתוך 'ויקיפדיה'

ביום השלישי, הוחזרו העכברים לחדר הראשון, מבלי לשנות את תנאי הסביבה בו. התוצאה הייתה, כי למרות שהסביבה בחדר הייתה נינוחה כבעבר, הרי ברגע שהונחו העכברים בחדר, הם קפאו על מקומם ברתיעה, בתגובה אופיינית לעכברים בעת שהם חשים פחד.

מתוצאות הניסוי הוכיחו החוקרים, שניתן לשתול במוח 'זיכרון' של דבר שלא אירע, שכן תגובת העכברים הראתה שכביכול הם 'זכרו' כי בחדר זה הם קיבלו מכת חשמל, למרות שהדבר לא אירע מעולם.

כדי לבחון את הדבר, חזרו החוקרים וביצעו את אותן פעולות בעכברי ביקורת מהונדסים, אשר ניתן רק לראות את פעילות תאי המוח שלהם, מבלי אפשרות להפעילם, ואכן אצל עכברים אלה לא נרשמה שום תגובת פחד בעת החזרה לחדר המוכר.

אפשרויות ריפוי וסכנות רבות

בעוד שהניסוי האמור של 'השתלת' הזיכרון נעשה בזכות ההקשר הסביבתי. השלב הבא שכנראה יהיה, ביצוע גירוי מוחי המדמה את ההלם החשמלי, כדי לגרום תגובת פחד לעכבר שכלל לא קיבל הלם חשמלי בשום מקום.

למרות שבינתיים התוצאות המוצלחות של הניסוי היו בעכברים, ההנחה היא שבהמשך הדבר עשוי להגיע גם לבני-אדם, כאשר המחשבה בכיוון זה היא, שאם ניתן 'לשתול' זיכרונות, ניתן יהיה באותה מידה גם 'למחוק' או 'לתקן' אותם. כך ניתן יהיה לכאורה, לרפא טראומות במחיקת זיכרונות רעים והשתלת זיכרונות חיוביים במקומם. וכפי שכבר נעשו ניסויים, בשיטות אחרות, אשר הניבו תוצאות חיוביות, של אפשרות לכאורה לטפל בהתמכרויות באמצעות שינויי זיכרון, כאשר לאור הניסויים המתוארים כאן, בהמשך יבוצעו טיפולים אלו באמצעות גירוי ישיר של תאי המוח.

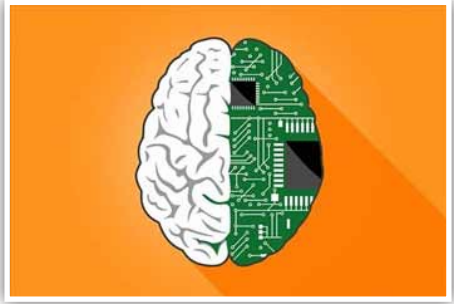
לעומת דברים חיוביים שניתן יהיה לבצע בטכניקה המתוארת, הדבר עלול להביא כמובן גם לשימוש לרעה, בביצוע מניפולציות שליליות שונות על המוח בתוצאות אשר עלולות להיות הרוות אסון. שכן בצורה כזו ניתן יהיה לגרום לאנשים להתנהג בצורה פלילית, להשפיע על דעתם במגוון תחומים, לשלוט על מחשבותיהם ועמדותיהם, לגרום להם לצרוך מוצרים, ועוד ועוד שורה של דברים בעייתיים.

זיכרון תותב

בנוסף לניסיונות בתחום גריית תאי המוח, שיטה נוספת אשר נבחנת היא, שיפור והגדלת הזיכרון האנושי, באמצעות השתלת שבבי מוח זעירים אשר יתפקדו כחלקי מוח תותבים ויתפקדו בסנכרון עם המוח האנושי.

יום אמריקאי בשם בריאן ג'ונסון השקיע 100 מיליון דולר בחברה, אשר בעזרת מדעני מוח חוקרי ההיפוקמפוס - אזור המוח הממלא תפקיד מפתח של הזיכרון, מנסה להגיע להבנה טובה יותר של אופן פעולת הזיכרון ועל-ידי זה אולי להצליח לחקות אותו.

בשלב ראשון מצפה החברה לפתח את שתלי המוח עבור אנשים הסובלים מאמנזיה ('מחלת השכחה'). השתלים אשר יתפקדו כתותבת היפוקמפוס ישחזרו את מעגלי המוח, ובכך את הזיכרון. בשלב נוסף לאחר מכן, הציפייה היא, אף לשפר את הזיכרון או תפקודי מוח אחרים של אנשים בריאים, כאשר לפי חזון המשקיע, הוא כבר רואה בעיני רוחו עתיד בו אנשים מסתובבים עם שבבים במוחם, שמגרים אותם קוגניטיבית בפעילויות היומיומיות שלהם, כמו למשל ללמוד מהר יותר וכדומה.

בדומה לכך, הודיעה חברת השבבים 'ניורולינק' (אשר כבר הוזכרה ב'אספקלריה', גיליון כז, אייר תשפ"א, במדור זה, במאמר 'פעולות באמצעות מחשבה'), שבבעלות מנכ"ל ומייסד 'טסלה', אילון מאסק, כי ניתן יהיה באמצעות שתלי מוח עם טכנולוגיית בלוטות' אשר הם ייצרו, לאפשר טלפתיה, לתקן תפקוד מוטורי של אנשים פצועים, לשפר תפקוד של נפגעי שבץ, חולי סרטן ואנשים עם מומים מולדים, ואף להגדיל את הזיכרון האנושי.

לדברי החברה, מכשירי ה'ניורולינק' המדוברים, יכללו שבב זעיר בגודל עשירית רוחב שערת אדם, אשר יחובר למוח. המכשירים יכללו יציאת USB-C (בהם משתמשת 'אפל' במחשבי ה-Macbook שלה) ויתחברו דרך בלוטות' למחשב קטן מעל האוזן ולטלפון החכם.

מאמצים דומים של פיתוח 'מחשב אנושי', נעשים גם על-ידי חברות הענק 'גוגל' ו'פייסבוק', ומבקרים רבים רואים ניסיונות אלה, תוך הבעת חרדה ודאגה לכך שפיתוח טכנולוגיות שכאלה עשוי לאפשר לחברות, ולמעשה לכל פצחן פוטנציאלי, להתממשק עם המוחות האנושיים ולשלוט על מוחותיהם.

תורה ישירות למוח

במידה והפיתוחים הנזכרים יתקדמו, יתכן שבעתיד יתאפשר, לא רק לשתול במוח האדם זיכרונות וחוויית כביכול, אלא אף מידע לוגי כדוגמת שפות, טקסטים וכדומה.

כפי שניתן להבין מאיליו, קל יותר לשפר את יכולת המוח ללמוד שפה חדשה, באמצעות שיפור יכולת הקליטה, הזיכרון, השליפה והבנת חוקי השפה, מאשר דרך השתלת אוצר מילים. שכן בעוד שבאפשרויות הראשונות השיפור מתבטא בתהליכים שהמוח מבצע לשם הקניית אוצר מילים, הרי, לעומת זאת, יש צורך למצוא את הדרך שבה המוח ידע 'לקרוא' את שפת הקוד בה כתובות מילים אלה בהתקן ממנו מזינים את המידע אל המוח.

אם בכל זאת הדבר יצליח, יתכן אולי שבעתיד יוכל אדם לקבל ישירות אל מוחו ידע תורני, ולהפוך להיות במידה מסוימת 'תלמיד חכם', או 'מאגר מידע', ללא שהוא ביצע שום תהליך למידה. והשאלה הנשאלת אשר תישאל אז תהיה: מהי ההתייחסות ההלכתית אל מצב שכזה?

'ידיעת התורה' לעומת 'לימוד תורה'

כידוע, מצוות תלמוד תורה מתחלקת לשני חיובים שונים. חיוב אחד הוא על כל אדם מישראל, להגות בתורה יומם ולילה ולא להעביר את זמנו בדברים בטלים. מלבד החובה של עצם עסק התורה, ישנה גם חובה של ידיעת התורה.

בשל החובה לדעת את התורה, קיימת חובת שינון של דברי התורה, כפי שמבואר בגמרא (קידושין ל ע"א) בדרשת הפסוק (דברים ה, ז) 'ושננתם', שעל האדם לשנון את תלמודו, עד כדי שהדברים יהיו חדים וברורים אצלו, שאם ישאלוהו על דבר שלמד, יידע לענות מיידית את התשובה המדויקת והחדה מבלי לגמגם.

יסוד החלוקה בין חובת לימוד התורה לחובת ידיעת התורה, מבואר היטב בהרחבה רבה ב'שולחן ערוך הרב' הלכות תלמוד-תורה (פ"ג ס"א, ובקונטרס-אחרון שם סק"א), כאשר לפי המבואר שם, מצוות ידיעת התורה גוברת על מצוות לימוד התורה במעלתה וחשיבותה, כך שבמקום שיש התנגשות בין המצוות, כאשר ההשקעה בדרכי קניית ידיעת התורה גורמת למיעוט הזמן שלומדים (כגון בעקבות הזמן המושקע בנסיעה אל הרב המלמד תורה וכדומה) יש להעדיף את ידיעת התורה על פני לימודה. כך כתב גם רבי ישראל סלנטר (אור ישראל, מכתב כז), שמותר 'לבטל מן התורה' לצורך קניית ידיעת התורה.

בהתייחסות לאפשרות עתידית של 'לימוד תורה' באמצעות הזנת דברי תורה ישירות אל המוח, התבטא ראש המכון הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, כי הדבר ברור שבצורה כזו אין מקיימים כלל את מצוות 'לימוד תורה'. שכן מצוות לימוד תורה נעשית רק בצורה של דיבור בדברי תורה, ולשיטות מסוימות גם ב'הרהור' (ביאור הגר"א, שו"ע א"ח סי' מז ס"ד), אולם וודאי לא באמצעות הזנת נתונים ישירות לתאי המוח.

אולם באשר למצוות ידיעת התורה, אמר ראש המכון, שיש לדון בדבר. שכן מצד אחד מסתבר שגם קיום מצווה זו קשור לתהליך הלמידה. כי הרי אדם אשר נולד כשהוא יודע את כל התורה כולה, ברור שהוא לא קיים בכך מצווה כלשהיא. אולם מצד שני, יתכן שהיות וקניית דברי התורה ישירות אל המוח תתבצע באמצעות ביצוע פעולות כלשהן ולא בצורה פסיבית, הרי אולי בפעולות אלה עצמן יקיים האדם את המצווה של ידיעת התורה.

איסור עשיית דברים גורמים לשכחה

הגמרא (מנחות צט ע"ב) אומרת: "ואמר ריש-לקיש: כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר (דברים ד, ט) 'השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים'... יכול אפילו מחמת אונסו? תלמוד-לומר 'ופן יסורו מלבבך' (שם), במסירם מליבו הכתוב מדבר".

באופן שונה קצת שנינו במשנה (אבות פ"ג מ"ו): רבי דוסתאי בר רבי ינאי משום רבי מאיר אומר: כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר 'רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך', יכול אפילו תקפה עליו משנתו? תלמוד-לומר 'ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך', הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב וסירם מליבו".

לאור זאת קיימת סברה המיוחסת למרן ה'חזון-איש' (ראה גם: 'שיח השדה' להגר"ח קנייבסקי זצ"ל, ח"ב, קונטרס 'ספר זכרון' ריש ח"ב, 'דברים הקשים לשכחה', וספר 'שמירת הגוף והנפש' ח"א, במבוא לפרק יח) שהנוקט בפעולות אשר חז"ל קבעו לגביהן כי הן עלולות מחינה סגולית לשכח מן האדם את תלמודו, מה שנקרא 'קשה לשכחה', עובר באיסור זה של 'פן תשכח'.

מובן, איפה, כי מי שבאמצעיים טכנולוגיים מסוימים, יוציא מתוך מוחו חלקי תורה שהוא למד, יעבור ללא ספק על האיסור החמור של 'השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח'.

כבוד התורה

לגבי אדם אשר בעקבות הידע הרב ישתלו לו במוחו, בבוא היום, הוא יהפוך להיות 'תלמיד חכם' ובקיא בתורה, יש לדון האם יהיה חובה לכבדו כדין החיוב לכבד ולקום בפני תלמיד חכם. שכן בספר מנחת חינוך (מצווה רנז, ד) העלה לגבי אשה חכמה שלמדה תורה, שאין צריכים לעמוד בפניה, היות והיא איננה מצווה על לימוד תורה הרי שהיא אינה בגדר 'חכם', ואינה בכלל מצוות 'הדרת פני זקן' (ויקרא יט, לב), ממנה נלמד דין כבוד תלמיד חכם, על-פי דרשת חז"ל (קידושין לב ע"ב) כי 'זקן' הוא 'זה קנה חכמה'.

מאיך העיר המנחת חינוך (שם, אות ו) על המבואר בשולחן ערוך ונושאי כליו (יו"ד סי' רמד ס"א), כי יש לקום בפני 'ניק וחכים' אפילו הוא מתחת גיל חיוב במצוות, שמזה רואים לכאורה שהחיוב לכבד אינו כרוך במצוות לימוד תורה.

ותירץ, שיש הבדל בין קטן אשר בהמשך יבוא לכלל מצוות, וגם בקטנותו אביו חייב ללמדו תורה, לבין נשים אשר הן מופקעות כליל מחיוב מצוות לימוד תורה. לאור זאת יש לדון, האם אדם שקנה את תורתו שלא באמצעות קיום מצוות לימוד תורה, האם יש מצווה לכבדו.

מתוך 'ויקיפדיה'

יתכן שהדבר יהיה תלוי בשאלה אודות קיום מצוות ידיעת התורה. שכן אם קניית דברי תורה בצורה זו נחשבת מצווה, לכאורה פשוט שיהיה גם צורך לכבד את זה שנעשה תלמיד חכם על-ידי זה. אולם אם אין בכך שום קיום מצווה, יש מקום לדון, האם לדמות זאת לקטן, אשר עצם שייכותו למצוות לימוד תורה מעניקה את החובה לכבדו גם עבור תורה שהוא למד בלא קיום מצווה, או שמא היות והדבר כלל לא נעשה בצורה של לימוד תורה, אין סיבה לכבד את אותו אדם.

הבחנה בצורת קליטת המידע

כאשר שוחחנו על כך עם ראש המכון, הגאון רבי אברהם משה הלפרין שליט"א, הוא טען מקופיאי, כי לדעתו יש לערוך הבחנה יסודית בצורת קליטת המידע במוח האנושי, במידה ויצליחו אכן להגיע לשלב שכזה.

לדבריו, אם המידע יוכל להיקלט במוח בדרך של קניין אמיתי, בתוספת הבנה של המידע, בממשק וסנכרון עם כל הידע האחר שכבר למד האדם או ילמד בכוחות עצמו, מתוך עמל ויגיעת התורה, כך שהוא יוכל לעשות בו שימוש נכון לפלפל במידע זה, להקשות ולתרוץ על-ידו, להוציא ממנו הלכה ברורה כדי לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, יתכן בהחלט כי יחולו עליו כל דיני 'תלמיד-חכם' לעניין כבוד והידור, למרות שרכש את המידע באמצעות 'השתלה'.

לעומת זאת, אם המידע ייקלט אך ורק בצורת 'מאגר מידע' ותו לא, באופן שאותו אדם יוכל 'לשלוף' מזיכרונו מראי-מקומות וציטוטים שונים, כדרך 'שולפים' ממאגרי מידע תורניים, ללא שום הבנה ואפשרות שימוש וניצול המידע כדרכה של תורה, כפי שהמחשב, ממנו 'שולפים' את המידע מהמאגרים, איננו יודע ואיננו מסוגל, וגם בעתיד לא יהיה מסוגל, לעשות בו שום שימוש אמיתי הכרוך בהבנה ובהיגיון - הרי שהיחס אליו צריך להיות בהתאם, כ'מאגר מידע' ולא כ'תלמיד-חכם'.

בדרך צחות, הוסיף הגרא"מ הלפרין, על בסיס ההשוואה שמצינו בדברי חז"ל בכמה מקומות של 'תלמיד-חכם', שדברי-תורה חקוקים על ליבו 'לוחות' ול'ספר-תורה', עד כדי כך שהזהירו חז"ל (ברכות ח: מנחות צט.) גם לגבי 'זקן ששכח תלמודו' שאין לנהוג בו מנהג ביזיון, מאחר שהוא כ'שברי לוחות' שהיו מונחים גם הם בארון הברית. כך ניתן אולי לומר, כי אם המידע ייקלט בדרך הראשונה, ניתן אולי להתייחס להשתלת המידע ככתביה של 'ספר-תורה', שיש בו קדושה, אבל אם הוא ייקלט רק בדרך השנייה, הרי זה לא יותר מהזנת טקסט של ספר-תורה למאגר מידע בדיסק און-קי, שאין בזה כמוהו כל קדושה.

אספקלריה

רשימת מיחמים המאושרים ע"י המכון מדעי טכנולוגי להלכה מעודכן לחודש טבת תשפ"ג

ליטרים / כוסות	דגם	יבואן / יצרן
30 כוסות	OL-WU3007	סהרה / "אור לשבת" / יש STAR
40 כוסות	OL-WU4007	
50 כוסות	OL-WU5007	
60 כוסות	OL-WU6007	
80 כוסות	OL-WU8007	
100 כוסות	OL-WU10007	
מאושרים עד תמוז תשפ"ג (יולי 2023)		
30 כוסות	EL-30	אלקטרו חנן
40 כוסות	EL-40	
50 כוסות	EL-50	
60 כוסות	EL-60	
מאושרים עד כסלו תשפ"ד (דצמבר 2023)		
30 כוסות	ML-2030	שאוליאן / "מולדת"
40 כוסות	ML-2040	
50 כוסות	ML-2050	
60 כוסות	ML-2060	
מאושרים עד טבת תשפ"ד (ינואר 2024)		
20 כוסות	TP-814	בית סופסון
30 כוסות	TP-813	
40 כוסות	TP-818	
50 כוסות	TP-815	
מאושרים עד סיון תשפ"ד (יוני 2024)		

האישור ההלכתי של המכון למיחמים אלו הוא אך ורק לשימוש בשבת למהדרין ללא חשש ולא על פטור מטבילה

אספקלריה

רשימת מיחמי תרמוס המאושרים ע"י המכון מדעי טכנולוגי להלכה מעודכן לחודש טבת תשפ"ג

ליטרים / כוסות	דגם	יבואן / יצרן
5 ליטר	SL-6081	שאוליין / SOL
מאושרים עד טבת תשפ"ד (ינואר 2024)		
4 ליטר	NOV-160	.NOVO / O.I.G
מאושרים עד טבת תשפ"ד (ינואר 2024)		
מיחמי תרמוס הנ"ל פטורים מטבילה בתנאי שמצורף אליהם האישור ההלכתי המציין זאת וכן מדבקה על האריזה		

רשימת קומקומים המאושרים ע"י המכון מדעי טכנולוגי להלכה מעודכן לחודש טבת תשפ"ג

ליטרים / כוסות	דגם	יבואן / יצרן
2.2 ליטרים	OL-K2207	סהרה / "אור לשבת"
מאושרים עד תמוז תשפ"ד (יולי 2024)		
האישור ההלכתי של המכון לקומקום זה הוא אך ורק לשימוש בשבת למהדרין ללא חשש ולא על פטור מטבילה		

אספקלריה
 יו"ל ע"י המכון המדעי טכנולוגי להלכה
 רחוב הפסגה 1, בית וגן ירושלים 9646501 ת.ד. 16121
 טל: 02-6416505, 02-6423230, 02-6424880
machon.halacha@gmail.com | www.machonhalacha.co.il
 לתגובות, שאלות והערות ניתן לפנות באימייל: aspaklrya@gmail.com

